

**STOPPA
VÅLDET MOT
KVINNOR**

Mäns våld mot kvinnor i nära relationer.

En sammanställning om situationen i Sverige.

amnesty

Inledning	3
Mäns våld mot kvinnor i nära relationer	5
Våldets orsaker och mekanismer.....	5
Mäns våld mot kvinnor skiljer sig från andra våldsbrott.....	6
Normaliseringsprocessen.....	7
Våldets tre faser	8
Våldtäkt och sexuellt våld	8
Efter separationen	9
Likheter med tortyr.....	9
Barn i våldets skugga.....	10
Sammanfattning.....	11
Våld mot kvinnor och folkrätten	12
FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (1948)	12
Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (1966).....	12
Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (1966).....	12
Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, CEDAW (1979)	12
CEDAW-kommitténs generella rekommendation nr 19: Våld mot kvinnor (1992)	13
Deklarationen om avskaffande av våld mot kvinnor (1993).....	13
Handlingsplanen från FN:s kvinnokonferens 1995	14
Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (1984)	15
Konventionen om barnets rättigheter (1989).....	15
Internationella brottmålsdomstolens stadga (1998)	15
Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna (1950)	15
Europarådets ministerkommitté Rec (2002)5	16
Svensk lagstiftning om våld mot kvinnor	17
Misshandel	17
Besöksförbud	17
Målsägandebiträde	18
Kvinnofridsreformen	18
Skydd av personuppgifter	20
Sammanfattning.....	21
Våldets omfattning i Sverige	22
Kriminalstatistik	22
Omfångsundersökningar	24
Andra uppgifter.....	25
Sammanfattning.....	26
Människorna bakom siffrorna i statistiken.....	27
Förövare och brottsoffer	27
Myter	28
Sammanfattning.....	28
Särskilt utsatta kvinnor	29
Kvinnor med funktionshinder.....	29
Kvinnor med missbruksproblem	29
Psykiskt sjuka kvinnor	29
Asylsökande kvinnor och flyktingkvinnor.....	30
Andra utländska kvinnor.....	30
Hedersrelaterat våld.....	31
Homo- bi- och transsexuella kvinnor	31
Unga kvinnor och flickor.....	32
Sammanfattning.....	32
Få anmälningar leder till åtal och lagföring.....	33
Misshandel mot kvinna	33
Grovt kvinnofridskränkning.....	33
Besöksförbud	34
Våldtäkt och sexuellt våld	35
Rättsprocessen	36
Polisen.....	37
Åklagare.....	38
Domare.....	38
Förlegade attityder.....	39
Skyddade personuppgifter	39
Sammanfattning.....	40

Kommunernas arbete mot mäns våld mot kvinnor.....	41
Kommunernas och socialtjänstens ansvar.....	41
Uppföljning av kommunernas arbete med Kvinnofredsreformen	42
Det lokalpolitiska samtalet som aldrig blev av.....	42
Verksamheten i kommuner som saknar kvinnojour	43
Socialstyrelsens uppföljning	44
De ideella kvinnojourernas verksamhet.....	44
Sammanfattning.....	45
Kunskapen om könsrelaterat våld måste öka	46
Examensordning	46
Fortbildning.....	46
Sammanfattning.....	47
Amnestys synpunkter och rekommendationer	48
Implementering av lagstiftning.....	48
Kommunernas arbete och ansvar	51
Amnestys rekommendationer	53
Bilaga 1: Snabbfakta om svenska myndigheter, ideella organisationer och specialistcenter	55
Bilaga 2: Människorättsfördrag på nätet.....	57
Litteraturlista.....	58
Pressmeddelanden.....	58
Propositioner	59
Rapporter	59
Remissvar	60
Statens offentliga utredningar	60
Tidningar/Tidskrifter.....	60
Webbaserat material.....	60
Muntliga uppgifter/E-post.....	60
Adresser.....	61

Inledning

Enligt FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna ska alla människor, oavsett kön, ras, religion, social ställning och sexuell läggning komma i åtnjutande av fundamentala fri- och rättigheter, såsom rätten till liv, rätten till personlig frihet och säkerhet, rätten till jämlikhet i familjen, rätten till hälsa och rätten att inte utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Våld mot kvinnor utgör allvarliga kränkningar som inskränker på, eller helt upphäver, kvinnors grundläggande mänskliga rättigheter. Könrelaterat våld förekommer i alla världens länder, men trots att våld mot kvinnor är ett av de mest utbredda brotten mot de mänskliga rättigheterna globalt sett, är det fortfarande dolt och underrapporterat i mycket stor utsträckning. Kvinnor av olika nationalitet eller etnisk, religiös och kulturell tillhörighet eller sexuell identitet drabbas. Våldet riktas mot kvinnor i alla åldrar och samhällsklasser och utgör ett av de största hoten mot kvinnors liv och hälsa.

Våld mot kvinnor definieras av FN som "varje könrelaterad våldshandling som resulterar i, eller sannolikt kommer att resultera i fysisk, sexuell eller psykisk skada eller sådant lidande för kvinnan, innefattande hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, vare sig det sker i det offentliga eller privata livet".¹ Kvinnor drabbas av våldet just på grund av att de är kvinnor i en samhällsstruktur som underordnar och diskriminerar kvinnor. Mäns våld mot kvinnor i nära relationer ses ofta som det yttersta beviset för att det i samhället råder en ojämlik maktrelation mellan könen. Det könrelaterade våldet är således ett utslag av diskriminering mot kvinnor, samtidigt som våldet bidrar till att upprätthålla könsmaktsordningen och könsdiskrimineringen.

Folkrätten är tydlig vad gäller staternas ansvar att vidta alla erforderliga åtgärder för att bekämpa våld mot kvinnor, oavsett om våldet sker i det offentliga eller privata, och oavsett vem förövaren är. Det åligger varje stat att respektera, skydda och möjliggöra kvinnors mänskliga rättigheter, samt att förebygga, utreda och bestraffa förövarna. Vidare har staterna ansvar för att våldsutsatta kvinnor får stöd och ett fullgott skydd.

Enligt Amnestys mening kan våld mot kvinnor utgöra tortyr, för vilken staten är ansvarig, när våldet är så allvarligt och av sådan natur som tortyrbegreppet i folkrätten implicerar, och när staten misslyckats att leva upp till sina förpliktelser att tillhandahålla ett fullvärdigt skydd.²

Den kommitté som inom ramen för FN har till uppgift att granska staternas efterlevnad av Konventionen om avskaffandet av all slags diskriminering av kvinnor (CEDAW) drog år 2001 slutsatsen att förekomsten av våld mot kvinnor visar att det även i Sverige existerar en sned maktbalans mellan kvinnor och män. CEDAW-kommittén uppmanade den svenska regeringen "att fortsätta samla in uppgifter om arten och omfattningen av våldet mot kvinnor, i synnerhet inom familjen och att fortsätta sitt arbete med att genomföra och förstärka den nuvarande politiken för att bekämpa våld".³ På samma sätt underströk FN:s före detta särskilda rapportör om våld mot kvinnor, Radhika Coomaraswamy, i sin rapport från 2003

¹ FN:s deklaration om avskaffande av våld mot kvinnor, artikel 1.

² Amnesty International: *Broken bodies shattered minds: Torture and ill-treatment of women*, 2001.

³ *Report of the Committee on the Elimination of Discrimination Against Women. General Assembly Official Records, Fifty-sixth Session, Supplement No 38 (A/56/38)*. 2001 CEDAW/C/SR.510 och 511.

att den svenska regeringen måste "fortsätta sitt arbete med att implementera och stärka den nuvarande politiken för att bekämpa våld...".⁴

Tack vare det idoga arbete som under årtionden bedrivits av kvinnorörelsen och inom kvinnoforskningen har frågan om mäns våld mot kvinnor kommit upp på den politiska dagordningen i Sverige. Svensk lagstiftning är kanske en av världens mest progressiva vad gäller våld mot kvinnor och kvinnofrid. Men trots de positiva ansträngningar och åtgärder som den svenska staten vidtagit för att bekämpa våld mot kvinnor, är mäns våld mot kvinnor i nära relationer fortfarande ett utbrett och allvarligt samhällsproblem, som dessutom tycks öka.⁵

Den här sammanställningen ingår som ett led i Amnesty Internationals globala kampanj Stoppa våldet mot kvinnor, som pågår mellan mars 2004 och december 2005. Sammanställningen har gjorts för att öka medvetenheten och kunskaperna om mäns våld mot kvinnor i Sverige. Det är dags att sluta tala om våld mot kvinnor som något som endast förekommer någon annanstans, långt borta i andra länder eller inom vissa minoritetsgrupper. Mäns våld mot kvinnor utgör ett utomordentligt allvarligt människorättsproblem också i Sverige och det krävs omfattande insatser för att förebygga, förhindra och bestraffa detta våld, samt ge skydd och stöd åt de våldsutsatta kvinnorna. Ansvarvilar på myndigheter, rättssystem och politiska organ på alla nivåer i samhället, såväl nationella som regionala och lokala.

Först när vi upphör att betrakta mäns våld mot kvinnor som en plötslig och marginell förekomst som drabbar ett fåtal enskilda individer kan en verklig och nödvändig förändring komma till stånd. Det kräver att de många myterna om vem som blir misshandlad och vem som misshandlar avlivs. Det kräver att vi slutar att omdefiniera, förminska och bortförklara mäns våld mot kvinnor när det kommer till de konkreta våldshändelserna. Mäns våld mot kvinnor kan aldrig ursäktas eller accepteras.

Det är hög tid att kvinnors mänskliga rättigheter förs in i alla hem - också i Sverige.

⁴ Economic and Social Council: *Integration of the human rights of women and the gender perspective. Violence against women. Report of the Special Rapporteur on Violence against Women, its causes and consequences.*

⁵ BRÅ Apropå Nr 1/2003.

Mäns våld mot kvinnor i nära relationer

Våldets orsaker och mekanismer

Våld mot kvinnor definieras av FN som "varje könsrelaterad våldshandling som resulterar i eller sannolikt kommer att resultera i fysisk, sexuell eller psykisk skada eller sådant lidande för kvinnor, innefattande hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, vare sig det sker i det offentliga eller privata livet". Gränserna mellan de olika formerna av våld är flytande och det könsrelaterade våldet beskrivs ofta som ett kontinuum där män utsätter kvinnor för kontinuerliga händelser av psykiska, fysiska och sexuella övergrepp, såsom kontrollerande beteenden, hot, inskränkningar i rörelsefriheten, sexuella trakasserier, misshandel, sexuella övergrepp och våldtäkt. Psykisk misshandel omfattar ofta hot om fysiskt och sexuellt våld. Vid sexuella övergrepp och våldtäkt ingår ofta såväl fysiskt som psykiskt våld. Fysisk misshandel kombineras ofta med hot och sexuella övergrepp eller våldtäkt.

Kvinnor utsätts för mäns våld i en rad olika sammanhang. Våldet kan utövas av såväl närstående män som manliga bekanta eller, för kvinnan, helt okända män. Våldsbrotten kan äga rum på arbetsplatsen, i skolan, på krogen, på gatan och andra offentliga platser. Det mesta av våldet mot kvinnor i Sverige utövas dock i kvinnans egen eller i någon annans bostad.

Mäns våld mot kvinnor i nära relationer definieras här som psykiskt, fysiskt och sexuellt våld utfört av en man som kvinnan har eller har haft en intim relation med. Det kan handla om nuvarande/tidigare make, sambo eller pojkvän. Våldet mot kvinnor i sådana relationer är oftast upprepat och har nästan alltid föregåtts av ett mönster där mannen i allt ökande utsträckning utövat dominans och kontroll över kvinnan. Det grova fysiska våldet är en del av ett mönster, ett steg på en glidande skala, ett kontinuum, snarare än en enskild och oförklarlig händelse.⁶

Fysiskt våld mot kvinnor omfattar bland annat misshandel i form av slag, sparkar, örfilar, kraftiga knuffar, strypgrepp och användandet av tillhyggen och vapen. Sexuellt våld innefattar bland annat påtvingad sexuell beröring, påtvingade förnedrande sexlekar och sexuella handlingar, våldtäkt samt våld riktat mot bröst och underliv. Det psykiska våldet består bland annat av hot om fysiskt och/eller sexuellt våld, mordhot, ständigt kränkande tillmälen, kontrollerande beteenden, hot mot andra personer som är viktiga för kvinnan (till exempel barnen eller hennes föräldrar), påtvingade och förnedrande beteenden, att hindra kvinnan från att trösta sina gråtande barn eller att hindra kvinnan från att uppsöka vård.⁷

Skador som uppkommer vid fysisk misshandel mot kvinnor är oftast lokaliserade till huvudet, följt av armarna, hals och buk. De vanligaste skadorna är dock inte så allvarliga att de måste behandlas på sjukhus. Vid våldtäkt varierar skadorna mycket, från inga skador alls till inre skador, skallskador, anala skador, oönskad graviditet samt HIV-smitta. I omkring hälften av våldtäktsfallen uppvisar kvinnan inga fysiska skador alls. Det är istället de psykiska skadorna som dominerar.⁸

Det finns olika betraktelsesätt vad gäller mäns våld mot kvinnor. Enligt det strukturella synsättet är det inte möjligt att ange bestämda egenskaper och kriterier på de våldsutsatta kvinnorna eller förövarna. Våldet ses i stället som en följd av den strukturella könsmaktsordningen som genomsyrar samhället på alla nivåer, inklusive parrelationer och familjen. Det individorienterade perspektivet tar sin utgångspunkt i förklaringar på individnivå och fokuserar istället på offrets och förövarens uppväxtvillkor och sociala och ekonomiska faktorer samt övriga livsomständigheter. En tredje ansats är det systemteoretiska synsättet som fokuserar på obalans inom den enskilda familjen (systemet). Slutligen förklaras våldet utifrån en så kallad ekologisk modell, där flera faktorer inom strukturen/samhället, relationen och hos individen samverkar och orsakar våldet.⁹ Valet av betraktelsesätt får konsekvenser för vilken typ av åtgärder som anses relevanta och effektiva för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.

Mäns våld mot kvinnor skiljer sig från land till land vad gäller våldets omfattning och specifika uttryck. Amnesty International menar dock att det snarare är fråga om gradskillnader än artskillnader. Det könsrelaterade våldets orsaker har vissa gemensamma rötter oavsett var det äger rum eller hur det tar sig uttryck. Mäns våld mot kvinnor uppstår inte i ett vakuum utan hämtar näring ur de samhälleliga föreställningar, värderingar och attityder samt uttalade eller outtalade diskriminerande beteenden som leder till kvinnors underordning och mäns överordning i

⁶ Eva Lundgren, *Våldets normaliseringsprocess. Två parter - två strategier*. 1991.

⁷ Mona Eliasson, "Att förstå mäns våld mot kvinnor" i, *Våldsutsatta kvinnor - samhällets ansvar*, Heimer och Posse (red). 2003.

⁸ Annika Björk och Gun Heimer: "Hälsa- och sjukvårdens ansvar" i, *Våldsutsatta kvinnor - samhällets ansvar*, Heimer och Posse (red). 2003.

⁹ Eva Larsson: *Närhet som gör ont. Om våld mot närstående*. 2003.

samhället. Det handlar om ekonomiska, politiska, juridiska och sociala strukturer som löper genom historien och som skapat och återskapar en könsmaktsordning där män som grupp har större makt än kvinnor som grupp. Det könsrelaterade våldet innehåller således sexistiska element: kvinnor drabbas just på grund av att de är kvinnor i en samhällsstruktur som diskriminerar och underordnar kvinnor. Mäns våld mot kvinnor bidrar också till att upprätthålla denna könsmaktsordning och könsdiskriminering.

Mäns kontroll över kvinnors sexualitet, utgör enligt Amnesty, en annan näringskälla för det könsrelaterade våldet, liksom stereotypa föreställningar om maskulinitet och feminitet - vad det innebär att vara kvinna och man. Kvinnor förnekas rätten till kontroll över sina egna kroppar och sin sexualitet. Avvikelser från existerande normer, särskilt i fråga om sexualitet, kan leda till mer eller mindre våldsamma repressalier från såväl staten som det lokala samhället eller från enskilda individer. Föreställningar om kön och våld är således intimt sammankopplade och alla samhällen har sina sätt att bortförklara eller legitimera det könsrelaterade våldet.

"Det är inte strukturerna som slår", och självfallet ska den enskilde förövaren hållas ansvarig för de våldsbrott han utsatt kvinnan för. Samtidigt åligger det staten att vidta alla nödvändiga åtgärder för att förhindra, utreda och bestraffa mäns våld mot kvinnor, samt på andra sätt förebygga och bekämpa förekomsten av könsrelaterat våld. Staten är också skyldig att tillhandahålla stöd, hjälp och skydd till våldsutsatta kvinnor och deras barn.

Mäns våld mot kvinnor skiljer sig från andra våldsbrott

Mäns våld mot kvinnor i nära relationer skiljer sig på flera sätt från annan våldsbrottslighet. Förövaren är en närstående person som den våldsutsatta kvinnan har eller har haft en känslomässig, intim relation till och som hon delar eller har delat sitt liv med. Inte sällan har de barn tillsammans. Våldet mot kvinnor från närstående män sker nästan uteslutande i hemmet.

Benägenheten att polisanmäla våldsbrott är särskilt låg hos kvinnor som utsatts för våld av närstående män. Det finns många skäl till varför kvinnan inte polisanmäler förövaren. Några av de vanligaste orsakerna som framkommit i olika undersökningar är att kvinnan tenderar att bagatellisera våldet och anser att händelsen är "för obetydlig" eller att hon är rädd för konsekvenserna och fruktar att utsättas för ännu mer våld från förövaren. Många kvinnor väljer att inte anmäla för att det är "meningslöst". Andra uppger att man inte anmält våldsbrotten "av familjeskäl".¹⁰

Det faktum att många kvinnor har gemensamma barn med förövaren kan medföra att kvinnan drar sig för att anmäla barnens far. Mannen kan också ständigt ha hotat kvinnan med att han kommer att ta barnen ifrån henne om hon lämnar honom. Mäns våld mot kvinnor i nära relationer är ett tillitsbrott. Kvinnan förlorar sin tillit till mannen som utsätter henne för våld, men också till omvärlden som inte ingriper. I värsta fall förlorar hon slutligen tilliten till sig själv.¹¹

Forskning visar att förövaren ofta planerar våldsbrotten. Mannen använder inte våld mot vem som helst utan våldet är riktat mot partnern, och ibland även mot barnen. Mannen väljer var, när och hur mycket våld som ska utövas. Han väljer ofta att slå mot mjukdelarna på kvinnans kropp för att undvika synliga skador. Till skillnad mot annan våldsbrottslighet sker nästan all misshandel av kvinnor av närstående män i hemmet, i skydd från omvärldens insyn. Mäns våld mot kvinnor i nära relationer syftar till att få kontroll över kvinnan. Mannen söker binda kvinnan till sig genom att på olika sätt kontrollera hennes beteende och livsrum. Förövaren har också ständig "tillgång" till offret och utövar även andra former av kontroll, utöver fysiskt våld. Kvinnans känslomässiga beroende av mannen förstärks genom att våldet växlas med värme, omsorg och tröst. En man som utsätter sin kvinnliga partner för våld anser sig ha rätt att bestraffa henne när han anser att hon överträder vissa normer. Våldet syftar till att mannens auktoritet ska bevaras. Mannens våld är således både avsiktligt och funktionellt då förövaren uppnår makt och överordning.¹²

"Pappas våld var alltid närvarande. Han kunde slå mamma för att hon kryddat maten fel eller för att hon sa något som han inte gillade ... Vi barn försökte också skydda mamma genom att bland annat krypa upp i hennes knä i förhoppningen att han inte skulle kunna komma åt henne, men då slog han henne istället bakifrån ... Mina föräldrar är båda akademiker och det är viktigt att få det sagt, inte minst eftersom det finns fördomar om att det bara är vissa typer av män som slår, till exempel alkoholister och invandrare. "

"Anna" 23 år. Ur: Se till mig som liten är. När pappa slår mamma.

¹⁰ Eva Lundgren, Gun Heimer, Jenny Westerstrand, Anne-Marie Kalliokoski: *Slagen Dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige - en omfångsundersökning*. 2001 samt Statistiska Centralbyrån (SCB): *Välfärd och ofärd på 90-talet*. 2003.

¹¹ Stina Jeffner: *Kvinnojourkunskap - En översikt av kvinnojourernas kunskap om sexualiserat våld, speglad mot aktuell forskning*. ROKS 1999.

¹² Eva Lundgren, 1991 samt Mona Eliasson, *Mäns våld mot kvinnor. Misshandel, våldtäkt, dominans, kontroll*. 1997.

Effekterna av våldet är förödande för kvinnan och innebär en successiv nedbrytning och tilltagande isolering, vilket i sin tur kan försvåra för kvinnan att bryta sig loss från förhållandet. Våldet, som så gott som alltid är upprepat, tenderar också att eskalera allteftersom och kan pågå under flera år. Självordstankar eller försök till självmord är mycket vanligare hos kvinnor som utsatts för olika former av våld, än hos kvinnor som inte har erfarenheter av våld.¹³

Normaliseringsprocessen

Eva Lundgren, professor i sociologi, har beskrivit mäns våld mot kvinnor i nära relationer som en dynamisk process där våldet på olika sätt normaliseras, både för den misshandlande mannen och den våldsutsatta kvinnan. Förövaren använder sig i ett första skede av våld för att vidmakthålla och stärka kontrollen över kvinnan i förhållandet. De första gångerna mannen slår är han ledsen efteråt och ber förtvivlad om förlåtelse och förklarar ofta våldshändelsen med något i sin livssituation, stress eller frustration på jobbet. Efterhand upphör ursäkterna och han motiverar istället sitt våld med att det är något fel på kvinnan.

Om mannen upplever att relationen inte överensstämmer med hans föreställning om hur en relation bör se ut och vad det innebär att vara man och kvinna, kan han välja att ta till våld för att vidmakthålla kontrollen över kvinnan. I och med detta skapar mannen sin maskulinitet och förhållandet karakteriseras av mannens överordning och kvinnans underordning. Förövarens kontroll omfattar olika aspekter av kvinnans liv: vad hon får göra och inte göra, vem hon ska umgås med och inte, vad hon får säga, tänka och känna. Men gränserna förändras också och områdena som han sätter gränser för utökas. Mannen tar gradvis kontroll över allt flera av kvinnans livsområden och hennes handlingsutrymme minskar. I våldsprocessens senare fas menar Lundgren att mannens överordning erotiserar och våldet kopplas till intensiva erotiska upplevelser som hans ökande kontroll ger. Dessa upplevelser blir gradvis själva drivkraften bakom våldet och barriärerna mot att bruka våld försvinner.¹⁴

För kvinnans del innebär normaliseringsprocessen i korta drag att hennes gränser gradvis suddas ut och mannens våld blir ett normalt inslag i vardagen. Våldet väcker skuld-känslor hos kvinnan, hennes verklighetsuppfattning rubbas och hon börjar se sig själv med mannens ögon och lägga orsaken till våldet och skulden på sig själv. Kvinnans strategi blir att undan för undan anpassa sig till mannens uppfattning om hur relationen bör se ut och vad det innebär att vara kvinna respektive man. Hennes handlingsutrymme minskar, hon blir allt mer isolerad från vänner, släktingar eller arbetskamrater. Han blir till slut den enda personen i hennes liv. Situationen kompliceras av att förövaren, som alltmer dominerar kvinnans liv, växlar mellan att vara varm, kärleksfull och omtänksam och hotfull, våldsam och straffande. Mannen bestämmer hur och när denna växling ska ske. Kvinnan bryts successivt ned och hennes anpassning sker inledningsvis för att få slut på våldet, men mer och mer blir det en fråga om överlevnad. Slutligen kan våldet både accepteras och förklaras.

"Jag har aldrig blivit så provocerad att jag mister kontrollen, långt därifrån. Men jag kan bli fruktansvärt arg, jag blir fullständigt upprörd när hon ger sig ut på dessa vanvettiga företag. Och då slår jag, det är klart. Men det är för att sätta gränser. Jag har lärt mig hur man ska belöna och bestraffa precis på gränsen, så att hon lär sig gränserna. Nej, det är inte vreden som är poängen, jag skulle snarare säga att jag behandlar henne som en elev, en lite besvärlig elev".

Misshandlande man Ur: Våldets normaliseringsprocess.

I en studie om misshandlade kvinnors uppbrottsprocess, baserad på upprepade intervjuer med kvinnor, dras slutsatsen att vissa kvinnor har anpassning som primär strategi, medan motstånd är centralt i andra kvinnors strategi. En del kvinnor använder sig av anpassning och motstånd i lika hög grad. Det motstånd som vissa av kvinnorna uppvisar leder dock inte nödvändigtvis till att de lämnar relationen med förövaren. Genom att göra motstånd kan kvinnan få en upplevelse av att hon har kontroll över vad som sker, att hon inte är underordnad och att mannen, genom hennes motstånd, ska förstå och förändra sitt beteende. Kvinnans motstånd kan således utgöra en viktig faktor till att hon faktiskt stannar kvar. Kvinnan som gör motstånd tycks inte internalisera våldet och mannens verklighetsbild i lika hög grad, men trots detta bryts hon ned.¹⁵

I Sverige har förståelsen av mäns våld mot kvinnor i nära relationer som en dynamisk process där våldet gradvis och på olika sätt normaliseras för bägge parter, kommit att genomsyra såväl senare kvinnoforskning som kvinnojour-rörelsens arbete och delvis också den officiella synen, som bland annat uttryckts i kvinnovåldskommissionens översyn av frågor som rör våld mot kvinnor samt i Kvinnofredsreformen. (se s.21)

¹³ Eva Lundgren, Gun Heimer, Jenny Westerstrand, Anne-Marie Kalliokoski, 2001.

¹⁴ Eva Lundgren, 1991, samt Eva Lundgren, Jenny Westerstrand: *Mansvåldets geografi- en kunskapsöversikt*, (under publicering) 2004.

¹⁵ Carin Holmberg och Viveka Enander: *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocess*. 2004.

Våldets tre faser

Våldsprocessen har också beskrivits som på varandra följande faser.¹⁶ I ett första steg nedvärderar förövaren kvinnan och framhåller ständigt hur ful, dum och oduglig hon är. Hon förlöjligas och ifrågasätts som kvinna, partner, mamma eller yrkesmänniska, ofta i situationer när andra lyssnar. Verbal aggressivitet utmärker denna nedvärderingsfas. Nästa fas handlar om att mannen sätter sig i respekt. Förövaren blir lynnig och oförutsägbar. Småsaker utlöser vredesutbrott och mannen hotar kvinnan och ibland även barnen eller husdjuren. Kvinnan anpassar sig och försöker att ändra på sig för att relationen ska bli som vanligt.

Slutligen inträder den tredje fasan där våldet är ett faktum. Det fysiska våldet kombineras ofta med grovt kränkande verbala attacker. Tillhyggen eller olika typer av vapen är vanligt förekommande. Växlingen mellan lugn och en upptrappad spänning som sedan kulminerar i en våldshändelse leder till mannens ökade kontroll över kvinnan. Vardagen blir oförutsägbar och kvinnans tillvaro präglas av ständig press och oro över att på nytt bli utsatt för våld, utan att veta när eller hur.

Under sådana förhållanden försöker kvinnan ofta att hålla familjens "hemlighet" dold för omvärlden. Familjen måste hållas fungerande. Hennes egna behov hålls tillbaka, hon försöker undvika att irritera mannen, kontrollerar ansiktsuttryck och kroppsspråk. Det krävs oerhörd aktivitet, planering och styrka från den våldsutsatta kvinnan för att få ihop vardagslivet.

Våldtäkt och sexuellt våld

Våldtäkt och sexuellt våld inom äktenskapet/parrelationen är sannolikt den mest dolda formen av mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Enligt kvinnojourernas erfarenhet är våldtäkt och sexuellt våld i samband med det fysiska våldet vanligt, samtidigt som det också är det som många kvinnor kan ha svårast att tala om. Känslan av förnedring och skam över att också ha utsatts sexuellt kan göra att kvinnan inte berättar om alla övergrepp hon upplevt.¹⁷ Erfarenheten av sexuellt våld kan också tolkas olika av den utsatta kvinnan beroende på vilken relation hon har till förövaren, där sexuellt våld som sker inom nära, sexuella relationer omtolkas eller förminskas.¹⁸ Standardbilden av våldtäkt tycks fortfarande utgöras av främlingsvåldtäkter som sker utomhus och genom överfall.¹⁹

Bland de kvinnor som söker stöd och skydd hos kvinnojourerna är det många som uppger att den fysiska misshandeln ofta eller alltid kombinerats med sexuellt våld. Föreställningen om kvinnans underkastelse och mannens dominans i relationen genomsyrar även det sexuella umgänget. En del män kan vilja ha sex omedelbart efter misshandeln för att "försonas". Andra män utövar enbart sexuellt våld mot sin partner, utan att fysisk misshandel i form av slag, sparkar osv. förekommer. Förövaren kan strunta i om kvinnan samtycker eller inte och kan exempelvis börja ha samlag med henne när hon sover. En del kvinnor har också erfarenheter av att tvingas delta i förnedrande sexuella lekar, tvingas klä ut sig, låtsas vara prostituerad eller fotograferas med föremål instoppade i underlivet eller analöppningen.²⁰

Systematiska kartläggningar över omfattningen av sexuellt våld och våldtäkt mot kvinnor inom nära relationer saknas i dagsläget. På Rikskvinnocentrum i Uppsala (se bilaga 1) pågick under år 2003 en enkätundersökning där samtliga kvinnor som uppsökte centret tillfrågades om sina erfarenheter av sexuellt våld. Resultatet av undersökningen kommer att publiceras under år 2004.²¹

En utvärdering av Team för våldtagna kvinnor, ett treårigt samarbetsprojekt mellan Alla Kvinnors Hus och Kriscentrum för kvinnor i Stockholm som pågick mellan 2001-2003, visar att i de fall där det fanns en uppgift om

"Jag var ingen snäll flicka. Jag lärde mig aldrig acceptera. Trots timmar, dagar, år av "uppfostran" kunde jag inte fullt ut svälja att det han sa var sanningen. För enligt honom gjorde han mig en tjänst när han slog mig, han tog ju bara vid där mina föräldrar misslyckats. Jag köpte aldrig det. Det gick totalt emot allt jag trott på, och jag kunde aldrig förstå att "den man älskar ägar man". Däremot köpte jag allt annat. Jag köpte att jag var värdelös. Jag förstod att allt var mitt eget fel. Och jag var övertygad om att jag aldrig skulle klara mig utan honom. Så effektiv var hjärntvätten att jag gick från att ha varit en relativt tuff tjej på egna ben, till en totalt underkuvad kvinna. Med hot, våld och förödmjukelser kan man komma långt. "

"Susanne" Våldsutsatta kvinnors egna berättelser på Fågel Fenix hemsida

¹⁶ Mona Eliasson, 2003.

¹⁷ Angela Beausang: "Att leva i misshandelsförhållande – kvinnojourernas erfarenheter" i *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar*, Heimer och Posse (red), 2003.

¹⁸ Eva Lundgren, Gun Heimer, Jenny Westerstrand, Anne-Marie Kalliokoski, 2001.

¹⁹ Mona Eliasson, 1997.

²⁰ Uppgifter från Ann-Marie Tung, SKR.

²¹ Uppgifter från Ingrid Claesson, RKC.

förövare, utgjordes den största gruppen förövare av vän/bekant (42 procent) medan den näst största gruppen, 21 procent, bestod av okända. I hela 18 procent av fallen var förövaren en man som kvinnan hade en nära relation till. Endast ett fåtal av kvinnorna hade sökt akut hjälp inom ett dygn efter att våldtäkten ägt rum. Hälften av kvinnorna hade väntat i sex månader eller mer innan de sökt hjälp och i många fall har det gått flera år.²²

Efter separationen

Trots den ökande medvetenheten om våldsutsatta kvinnors situation möts ibland kvinnor av omgivningens oförståelse: "Varför går hon inte?" Normaliseringsprocessen beskriver den mycket komplexa process som medför att våldet till slut blir en del av vardagen. Men många kvinnor planerar ständigt sin flykt och gör också upprepade försök att lämna sin partner för gott. Skälen till att hon slutligen går kan variera, men rädslan för hon faktiskt kommer att dödas – fysiskt eller psykiskt - eller bli galen är några av dem. Omsorg om andra som också far illa av situationen, främst barnen eller husdjuren, uppges ofta vara ett skäl till att kvinnan slutligen går.²³

Riskerna för att mannens våld ökar i samband med kvinnans försök att separera är stora. Årligen dödas ett antal kvinnor av närstående män. Det enskilt vanligaste motivet bakom det dödliga våldet mot kvinnor från närstående män är "problem i samband med separation", där risken för att mannen förlorar sin kontroll över kvinnan ses som en utlösande faktor.²⁴

Separation och skilsmässa är heller ingen garanti för att våldet, hoten och trakasserierna verkligen upphör. Tusentals kvinnor ansöker årligen om att mannen ska beläggas med besöksförbud, det vill säga förbud att uppsöka kvinnan eller ta kontakt med henne på andra sätt. I extrema fall tvingas våldsöverlevande kvinnor på flykt i det egna landet, utrustade med larpaket eller ny, skyddad identitet.

Mäns våld mot kvinnor i nära relationer bryter starkt mot normativa föreställningar om att parrelationer ska bygga på ömsesidighet, kärlek och respekt. Det är av olika skäl ofta svårt för våldsutsatta kvinnor att benämna sina erfarenheter som just våld. Forskning visar att det finns en stor skillnad i våldsutsatta kvinnors retrospektiva förståelse av våldet, jämfört med den syn de hade medan de fortfarande levde i relationen med förövaren. Det är först när kvinnan kommit ur relationen som hon kan tolka och benämna våldet som just våld.²⁵ Denna förståelse och omtolkning av den våldspräglade relationen och dess konsekvenser är ofta mycket smärtsam, men kan också leda till att kvinnan befrias från känslan av skuld.

"Nånstans hittade jag styrkan att faktiskt sätta stopp. Utan hjälp från någon tog jag barnen och flyttade till storstan, skapade mig en karriär och ett nytt liv. Jag klagar inte. Det har gått bra för mig. Men trots att det gått tre år finns han fortfarande kvar i våra liv. Han finns i mardrömmarna, i det dåliga självförtroendet, i rädslan när någon höjer rösten. Men för varje år blir drömmarna färre och minnena bleknar. Jag har upptäckt att jag vågar och vill. Det gör mig stark."

"Agneta" Våldsutsatta kvinnors egna berättelser på Fågel Fenix hemsida

Erfarenheten av att utsättas för våld av en närstående man bryter också mot normativa föreställningar i vår kultur om hur jämställdhet ska prägla såväl parrelationer som samhället i övrigt. Föreställningen om att Sverige är världens mest jämställda land och svenskarna världens mest jämställda folk kan påverka hur den utsatta kvinnan tolkar sina upplevelser och sin partners våldshandlingar, för att kunna upprätthålla bilden av sig själv som jämställd kvinna.²⁶

Likheter med tortyr

I likhet med människor som överlevt tortyr drabbas många kvinnor som utsatts för våld i nära relationer av långvariga trauman och kan utveckla posttraumatiskt stressyndrom (PTSD).

Tortyr är ett överlagt angrepp på människans psyke, kropp och värdighet. Det finns ingen vattentät gräns mellan tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Begreppet grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning har inte definierats men bör enligt FN tolkas så att det ger största möjliga skydd mot övergrepp, vare sig dessa är av fysisk eller psykisk art.

Enligt Amnesty's mening kan våld mot kvinnor utgöra tortyr, för vilken staten är ansvarig, när våldet är så allvarligt och av sådan natur som tortyrbegreppet i folkrätten implicerar, och när staten misslyckats att leva upp till sina

²² Kari Jess, "Vi är tyvärr många som behöver hjälp", 2003.

²³ Carin Holmberg och Viveka Enander, 2004 samt uppgifter från Ingrid Claesson, RKC.

²⁴ BRÅ rapport 2001:11 *Dödligt våld mot kvinnor i nära relationer*

²⁵ Eva Lundgren, 1991 samt Carin Holmberg och Viveka Evander, 2004.

²⁶ Eva Lundgren, Gun Heimer, Jenny Westerstrand, Anne-Marie Kalliokoski, 2001.

förpliktelser att tillhandahålla ett fullvärdigt skydd.²⁷ Förbudet mot grym, omänsklig och förnedrande behandling eller bestraffning i internationell lagstiftning är lika otvetydigt som förbudet mot tortyr.

Allt våld mot kvinnor utgör inte tortyr i konventionens mening, men enligt FN:s före detta särskilda rapportör om våld mot kvinnor, Radhika Coomaraswamy, får det faktum att förövaren är en privatperson och inte en företrädare för staten inte automatiskt leda till att den typen av våld mot kvinnor exkluderas från att omfattas av Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Det centrala i en genussensitiv tolkning av konventionen är i stället staters ansvar för att förhindra och skydda kvinnor från sådant våld.²⁸

De skador som privatpersoner tillfogar kvinnor kan vara lika svåra och skadliga som de skador som tillfogas kvinnor som utsätts för tortyr av företrädare för staten. Enskilda individer kan avsiktligt tillfoga kvinnan allvarliga skador genom våld. Avsiktligheten är ett av tortyrbegreppets rekvisit.²⁹

Barn i våldets skugga

När kvinnor utsätts för våld från sina män drabbas även barnen. Ibland är barnen direkt utsatta för mannens våld. Barn som inte själva blir slagna, men som tvingas bevittna hur pappa slår och kränker mamma och/eller ett syskon, utsätts för psykisk misshandel.

Det finns inga exakta uppgifter om hur många barn som lever i familjer där mamman utsätts för våld av pappan eller styvpappan. Uppskattningar från Rädda Barnen gör gällande att så många som 100 000 – 200 000 barn av de cirka två miljoner barn som lever i Sverige, upplever våld i familjen.³⁰

Studier visar att endast en mycket liten andel av barnen som lever i hem där mamman utsätts för våld, är ovetandes om vad som pågår. De allra flesta barn vet således att våldet förekommer, de har tvingats bevittna eller höra våldshändelserna, men de ges ingen möjlighet att reagera eftersom våldet omges av tystnad i familjen. Barnen avkrävs och fostras till tystnad. Barnets upplevelser av att bevittna eller utsättas för våld gör att det får andra referensramar som skiljer sig från kamraternas. Risker är stora att barnet blir dubbelt utsatt genom att hon eller han betraktas som avvikande av sina jämnåriga och utsätts för slag och mobbing i skolan.³¹

Sexuella övergrepp och situationer där mamman eller syskon svävat i livsfara beskrivs som det värsta av barnen själva.³²

Att barn tvingas bevittna våld som de inte kan förhindra, kan leda till att hela uppväxten präglas av känslor av vanmakt och rädsla. Våldet upplevs som sporadiskt, oberäkneligt, konstant och skrämmande. Att leva under ständigt överhängande hot kan göra att barnet blir misstänksam och försvåra dess möjligheter till att ha tillitsfulla relationer.³³

²⁷ Amnesty International *Broken bodies, shattered minds. Torture against women*. 2001.

²⁸ Economic and Social Council: *Integration of the human rights of women and the gender perspective. Violence against women. Report of the Special Rapporteur on Violence against Women, its causes and consequences*. (E/CN.4/2003/75/Add.1) 2003.

²⁹ Amnesty International, 2001.

³⁰ Rädda Barnen: *Anmälningar som försvann*. 2003.

³¹ *Se till mig som liten är*. Rapport från Nationellt Råd för Kvinnofrid. 2002.

³² Ibid.

³³ Ibid.

Sammanfattning

Amnesty International menar att det könsrelaterade våldets orsaker återfinns i den rådande könsmaktsordningen i samhället där män som grupp har större makt än kvinnor som grupp. Mäns våld mot kvinnor bidrar också till att könsmaktsordningen upprätthålls. Mäns våld mot kvinnor skiljer sig från land till land vad gäller våldets omfattning och specifika uttryck men det är enligt Amnestys synsätt snarare fråga om gradskillnader snarare än artskillnader. Manlig kontroll över kvinnors sexualitet utgör en annan näringskälla för det könsrelaterade våldet, liksom stereotypa föreställningar om vad det innebär att vara kvinna och man.

Mäns våld mot kvinnor i nära relationer skiljer sig på flera sätt från annan våldsbrottslighet, dels genom kvinnans känslomässiga relation till förövaren och dels genom att våldet oftast är planerat, kontrollerat och utförs i hemmet, i skydd från omvärldens insyn. Mäns våld mot kvinnor i nära relationer kan beskrivas som en process där våldet på olika sätt normaliseras, både för den misshandlande mannen och den våldsutsatta kvinnan. För kvinnan innebär misshandeln en successiv nedbrytning och tilltagande isolering, vilket kan försvåra för henne att bryta sig loss från förhållandet. Många kvinnor gör upprepade försök. Att kvinnan tar sig ur relationen medför inte nödvändigtvis att våldet upphör. Våldtäkt inom äktenskapet/parrelationen är sannolikt den mest dolda formen av mäns våld mot kvinnor i nära relationer.

Benägenheten att polisanmäla våldsbrott är särskilt låg hos kvinnor som utsatts för våld av en närstående man. Det är också först när kvinnan kommit ur relationen som hon kan benämna sina erfarenheter som just våld. I likhet med människor som överlevt tortyr drabbas många kvinnor som utsatts för våld i nära relationer av långvariga trauman och kan utveckla posttraumatiskt stressyndrom (PTSD).

Enligt Amnestys mening kan våld mot kvinnor utgöra tortyr, för vilken staten är ansvarig, när våldet är så allvarligt och av sådan natur som tortyrbegreppet i folkkräkten implicerar, och när staten misslyckats att leva upp till sina förpliktelser att tillhandahålla ett fullvärdigt skydd.

Mäns våld mot kvinnor i nära relationer påverkar också tusentals barn i Sverige, som växer upp i skuggan av pappas våld. Barn som inte själva blir slagna men som tvingas bevittna hur pappa slår och kränker mamma och/eller ett syskon är utsatta för psykisk misshandel. Att barn tvingas bevittna våld som de inte kan förhindra, kan leda till att hela uppväxten präglas av känslor av vanmakt och rädsla.

Våld mot kvinnor och folkrätten

Diskriminering av och våld mot kvinnor utgör allvarliga kränkningar av de grundläggande fri- och rättigheterna. Begreppet "due diligence" är centralt för Amnestys kampanj för att stoppa våldet mot kvinnor och innebär att staterna har ansvar och skyldighet att vidta alla erforderliga åtgärder för att bekämpa våld mot kvinnor, oavsett vem förövaren är. Dessutom ska staten tillhandahålla stöd och skydd för våldsutsatta kvinnor och deras barn. Begreppet "due diligence" är väl förankrat i folkrätten och flera internationella och regionala deklARATIONER, konventioner och resolutioner har antagits för att ge kvinnor ett fullvärdigt skydd.*

Gemensamt för dessa, utöver kravet att staten ska avhålla sig från att utsätta kvinnor för våld, är att staten också är skyldig att vidta positiva åtgärder för att skydda kvinnor och förhindra att de utsätts för våld, oavsett om våldsbrotten sker i den så kallade offentliga eller privata sfären. Våld mot kvinnor får under inga omständigheter tolereras från statens sida. Mäns våld mot kvinnor är således inte en privat angelägenhet, även om förövaren är en privatperson, utan utgör en angelägenhet för det allmänna.

Sverige har ratificerat eller anslutit sig till samtliga konventioner och protokoll som nämns här.

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (1948)

Den allmänna förklaringen fastslår att alla människor har rätt att få leva ett liv i jämlikhet, utan diskriminering och med lika skydd från lagens sida. Artikel 3 i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna stadgar att "Alla människor har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet" Artikel 5 anger att "Ingen må utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning."

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (1966)

Artikel 2 (1) i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter fastslår att "Varje konventionsstat förpliktar sig att respektera och att tillförsäkra envar, som befinner sig inom dess område och är underkastad dess jurisdiktion, de i denna konvention inskrivna rättigheterna utan åtskillnad av något slag, såsom på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationell eller social härkomst, egendom, börd eller ställning i övrigt".

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (1966)

Artikel 3 i FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter fastslår att. "Konventionsstaterna förpliktar sig att tillförsäkra män och kvinnor lika rätt att åtnjuta de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, som skrivits in i denna konvention."

Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, CEDAW (1979)

Trots att kvinnors lika fri- och rättigheter stadgas i olika människorättsinstrument av tidigt datum, såg man inom FN att diskrimineringen av kvinnor var mycket utbredd och omfattande, varför generalförsamlingen i december 1979 antog den juridiskt bindande Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, även kallad Kvinnokonventionen eller CEDAW. Könrelaterat våld tas dock inte uttryckligen upp i konventionen. Ett tilläggsprotokoll till Kvinnokonventionen antogs år 1999 som ger enskilda individer eller grupper av individer klagorätt till den kommitté som övervakar staternas efterlevnad av CEDAW-konventionen. Protokollet ger också CEDAW-kommittén en möjlighet att på eget initiativ undersöka påstådda kränkningar av de rättigheter som anges i konventionen.

* Konventioner, traktater, protokoll och fördrag är skrivna avtal som är rättsligt bindande för de stater som ratificerat eller anslutit sig till dem. Vid ratificering kan en stat avge en reservation mot någon av traktatens bestämmelser om inte traktaten speciellt förbjuder det. Staterna kan hållas ansvariga för kränkningar av konventioner, traktater och protokoll. De regler som finns nerskrivna i deklARATIONER eller förklaringar är inte rättsligt bindande, utan uttrycker vilje- och åsiktsyttringar från staternas sida och har ett viktigt moraliskt värde. Staterna åtar sig att handla i enlighet med deklARATIONER och förklaringar men är inte juridiskt bundna av dessa. Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna har dock en särställning. Vid FN:s första världskonferens om mänskliga rättigheter år 1948, fastslog konferensen att förklaringen är en förpliktelse för medlemmarna i det internationella samfundet. Den allmänna förklaringen har kommit att bli del av den så kallade sedvanerätten och är därför rättsligt bindande för staterna trots att de inte skrivit under deklARATIONEN.

CEDAW-kommitténs generella rekommendation nr 19: Våld mot kvinnor (1992)

Det finns ingen artikel i CEDAW som förbjuder våld mot kvinnor i allmänhet eller mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Den kommitté som inom ramen för FN har till uppgift att granska staternas efterlevnad av konventionen betonade dock i sin generella rekommendation nr 19 från år 1992 att "könsrelaterat våld är en form av diskriminering som allvarligt inskränker på kvinnors möjligheter att komma i åtnjutande av rättigheter och friheter på jämlik basis med män". Enligt CEDAW-kommitténs tolkning av konventionen är alltså staterna skyldiga att motverka könsrelaterat våld. Kommitténs rekommendationer är inte juridiskt bindande, men genom att en stat väljer att följa rekommendationen att rapportera om vilka åtgärder som vidtagits för att bekämpa våld mot kvinnor, visar staten att den accepterat synen på våld mot kvinnor som ett brott mot mänskliga rättigheter.³⁴

I CEDAW-kommitténs generella rekommendation nr 19 uppmanas staterna att vidta nödvändiga och effektiva åtgärder för att bekämpa alla former av könsrelaterat våld, oavsett om våldet sker i det offentliga eller privata, och oavsett vem förövaren är. Staterna bör enligt CEDAW-kommittén tillse att lagar mot våld i hemmet, våldtäkt och sexuella övergrepp och annat könsrelaterat våld, ger ett tillräckligt skydd för alla kvinnor samt att kvinnors integritet och värdighet respekteras. Staten ska tillhandahålla eller stödja andra instanser som tillhandahåller skydd, stöd och hjälp till offer för våld i hemmet, våldtäkt, sexuella övergrepp och andra former av könsrelaterat våld, inklusive till flyktingar. Särskilt utbildad hälsopersonal ska finnas och rehabilitering och rådgivning ska tillhandahållas. Stöd och service ska även vara tillgängliga för kvinnor på landsbygden. Statistik och forskning kring det könsrelaterade våldets omfattning, orsaker och effekter ska samlas in och bedrivs, och de åtgärder som vidtagits för att förhindra och ta i tu med våldet ska utvärderas. Åtgärder för att försäkra att media respekterar samt främjar respekten för kvinnor ska vidtas. I staternas rapporter till kommittén ska attityder och sedvänjor som utgör våld mot kvinnor identifieras. Sådana attityder och sedvänjor ska bekämpas bland annat genom utbildning och offentliga informationsprogram. Staterna ska rapportera vilka åtgärder som vidtagits för att bekämpa våldet och vad det resulterat i. Vidare ska staterna rapportera om förekomsten av sexuella trakasserier och de åtgärder som vidtagits för att skydda kvinnor sådana trakasserier och andra former av våld på arbetsplatsen. I de generella rekommendationerna nr 19 efterlystes också åtgärder för att förhindra och bekämpa kvinnlig könsstympning, hedersrelaterat våld, trafficking och sexuell exploatering.

Deklarationen om avskaffande av våld mot kvinnor (1993)

År 1993 antog FN:s generalförsamling Deklarationen om avskaffande av våld mot kvinnor. I deklARATIONEN fördöms fysiskt, sexuellt och psykologiskt våld mot kvinnor vare sig det inträffar inom familjen eller i samhället och utförs av eller accepteras av staten. I artikel 4 fastslås att "Staterna bör fördöma våld mot kvinnor och bör inte åberopa någon sed, tradition eller någon religiös hänsyn för att undvika sina åtaganden vad gäller dess avskaffande". Staterna bör med alla lämpliga medel och utan dröjsmål bedriva en politik som syftar till att avskaffa våld mot kvinnor..."

Deklarationen anger att medlemsstaterna ska:

- utarbeta straffrättsliga, medborgerliga, arbetsrättsliga och administrativa sanktioner i den nationella lagstiftningen för att bestraffa och gottgöra de oförrätter som tillfogats kvinnor vilka utsatts för våld. Kvinnor som utsatts för våld bör ges tillgång till rättsmekanismerna och till rättvis och fullgod gottgörelse enligt den nationella lagstiftningen för den skada som de har lidit. Staterna bör också underrätta kvinnorna om deras rättigheter att söka gottgörelse genom sådana mekanismer,
- överväga möjligheten att utarbeta nationella handlingsplaner för att främja skyddet av kvinnor mot varje form av våld eller att inlemma bestämmelser i detta syfte i redan befintliga planer, när så är lämpligt med beaktande av den samverkan som kan erhållas från icke-statliga organisationer, särskilt sådana som är engagerade i frågan om våld mot kvinnor,
- allsidigt utveckla förhållningssätt som förebygger våld mot kvinnor och andra åtgärder av juridisk, politisk, administrativ och kulturell natur som främjar skyddet av kvinnor mot varje form av våld, samt säkerställa att kvinnor inte görs till offer på nytt på grund av tillämpningspraxis eller andra ingripanden,
- arbeta för att i görligaste mån mot bakgrund av tillgängliga resurser och, i mån av behov, inom ramen för internationell samverkan, säkerställa att kvinnor som utsatts för våld, och i tillämpliga fall deras barn, får tillgång till specialiserat stöd, såsom rehabilitering, hjälp med omsorg och försörjning av barn, behandling,

³⁴ Anna Wigenmark: "Våld mot kvinnor som brott mot mänskliga rättigheter" i *Mänskliga rättigheter- kvinnors rättigheter. Om FN:s Kvinnokonvention*. 2002.

rådgivning, hälsovård och sociala förmåner, hjälpmedel och program, likaväl som försörjningsstöd och bör vidta alla andra lämpliga åtgärder för att främja deras säkerhet och fysiska och psykiska rehabilitering,

- anslå tillräckliga resurser i den statliga budgeten för verksamhet som syftar till att avskaffa våld mot kvinnor,
- vidta åtgärder för att se till att poliser och statstjänstemän som ansvarar för genomförandet av handlingsprogram för att förebygga, undersöka och straffa våld mot kvinnor, får utbildning som gör dem lyhörda för kvinnors behov,
- besluta om alla lämpliga åtgärder, särskilt på utbildningsområdet, för att förändra kvinnors och mäns sociala och kulturella beteendemönster och avskaffa fördomar, hävdvunna bruk och alla andra seder som grundar sig på föreställningen om det ena könets underlägsenhet eller överlägsenhet och på stelnade könsroller för kvinnor och män,
- främja forskning, insamla uppgifter och sammanställa statistik, särskilt beträffande våld i hemmet, som avser utbredningen av olika former av våld mot kvinnor samt uppmuntra forskning om orsakerna, arten, allvarligheten och följderna av våld mot kvinnor och om hur verk samma de åtgärder är som genomförts för att förhindra och gottgöra våld mot kvinnor. Statistik och forskningsresultat ska offentliggöras,
- besluta om åtgärder som syftar till att avskaffa våld mot särskilt utsatta kvinnor,
- inbegripa information om våld mot kvinnor och åtgärder som vidtagits för att sätta denna deklaration i verket när de lämnar in rapporter enligt FN:s tillämpliga överenskommelser om mänskliga rättigheter,
- uppmuntra utarbetandet av lämpliga riktlinjer som kan bidra till ett genomförande av de principer som presenteras i denna deklaration,
- erkänna kvinnorörelsens och icke-statliga organisationers betydelsefulla roll över hela världen när det gäller att väcka medvetenhet om och lindra problemet med våld mot kvinnor, och
- underlätta och främja kvinnorörelsens och icke-statliga organisationers arbete samt inleda samarbete med dem på de lokal, nationell och regional nivå

Handlingsplanen från FN:s kvinnokonferens 1995

Vid FN:s kvinnokonferens i Peking 1995 antogs en handlingsplan som bland annat syftade till att bekämpa könsrelaterat våld mot kvinnor. Handlingsplanen rekommenderar medlemsstaterna att bland annat:

- arbeta aktivt för att ratificera och tillämpa alla internationella avtal om våld mot kvinnor
- avhålla sig från att utsätta kvinnor för våld och vidta alla nödvändiga åtgärder för att förebygga, utreda och i enlighet med nationell lag bestraffa våld mot kvinnor, oavsett om våldet utförts av en statlig aktör eller av en privatperson,
- tillämpa och/eller skärpa straffrättsliga, civila, arbetsrättsliga och administrativa sanktioner för att bestraffa och åtgärda alla former av våld mot kvinnor och flickor,
- anta och/eller tillämpa lagstiftning, samt regelbundet utvärdera och analysera lagstiftningen för att därigenom försäkra dess effektivitet vad gäller elimineringen av våld mot kvinnor, med särskilt fokus på förebyggande arbete samt bestraffning av förövare,
- verka för att polisen skyddar kvinnor, inrätta kvinnojourer och tillhandahålla rättshjälp och andra möjligheter för flickor och kvinnor i fara, samt erbjuda rehabilitering för de män som begår våld mot kvinnor,
- aktivt främja att ett tydligt genusperspektiv genomsyrar alla policys och program som relaterar till våld mot kvinnor samt aktivt uppmuntra, stödja och genomföra åtgärder och program som syftar till att öka kunskapen och förståelsen för orsaker, konsekvenser och mekanismer bakom våldet mot kvinnor, bland dem som ska genomföra dessa policys, såsom personal inom rättsvårdande instanser, polisen, hälso- och

sjukvårdspersonal, socialarbetare, samt bland dem som arbetar med minoritetsgrupper, migrations- och flyktingfrågor. Strategier ska utarbetas för att undvika att de våldsutsatta kvinnorna blir offer på nytt,

- utarbeta och genomföra handlingsplaner på alla nivåer, för att bekämpa våld mot kvinnor,
- avsätta tillräckliga resurser i regeringens budget samt mobilisera resurser i samhället för aktiviteter som relaterar till bekämpningen av våld mot kvinnor, inklusive resurser för att genomföra handlingsplaner på alla lämpliga nivåer, samt
- tillse att kvinnor med olika handikapp ges tillgång till information och stödinsatser vad gäller våld mot kvinnor.

Det finns även andra relevanta dokument som bör nämnas i sammanhanget.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (1984)

Förbudet mot tortyr finns i alla generella människorättsdokument samt i den humanitära rätten. Enligt konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (artikel 1) definieras tortyr som "varje handling genom vilken allvarlig smärta eller svårt lidande, fysiskt eller psykiskt, medvetet tillfogas någon antingen för sådana syften som att erhålla information eller en bekännelse av honom eller tredje person, att straffa honom för en gärning som han eller en tredje person har begått eller misstänks ha begått eller att hota eller tvinga honom eller en tredje person eller också av något skäl som har sin grund i någon form av diskriminering, under förutsättning att smärtan eller lidandet åsamkats av eller på anstiftan av eller med samtycke eller medgivande av en offentlig tjänsteman eller någon annan person som handlar såsom företrädare för det allmänna."

Enligt konventionen ska varje stat förhindra andra handlingar som inte kan betecknas som tortyr enligt konventions definition av tortyr i artikel 1, men som innebär grym, omänsklig eller förnedrande behandling och bestraffning.

Konventionen om barnets rättigheter (1989)

År 1989 antog FN konventionen om barnets rättigheter, den så kallade Barnkonventionen, som särskilt behandlar barnets rätt till skydd mot diskriminering och alla former av fysiskt, psykiskt och sexuellt våld, skada eller misshandel, övergrepp eller utnyttjande.

Internationella brottmålsdomstolens stadga (1998)

Det internationella samfundet har utarbetat rättsliga normer som bekräftar att våldtäkt och annat könsrelaterat våld kan utgöra krigsförbrytelse, brott mot mänskligheten och ingå som en komponent i folkmord, jämte tortyr och annan grym, omänsklig och förnedrande behandling, samt slaveri.

De internationella tribunalerna för forna Jugoslavien och Rwanda har utgjort milstolpar vad gäller åtal mot sexuellt våld i krig. Den internationella brottmålsdomstolens stadga, den så kallade Romstadgan, definierar våldtäkt och annat könsrelaterat våld såsom handlingar som ingår i brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser.

Initiativ har också tagits för att bekämpa våld mot kvinnor på regional nivå.

Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna (1950)

Konventionens artikel 1 stadgar envars rätt till liv. Förbud mot tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning stadgas i artikel 3. I artikel 4 fastslås rätten till frihet och personlig säkerhet.

Europarådets ministerkommitté Rec (2002)5

Även Europarådets ministerkommitté har antagit rekommendationer gällande åtgärder för att bekämpa våld mot kvinnor genom Rekommendation Rec (2002) 5 of the Committee of Ministers to memberstates on the protection of women against violence. Där uppmanas Europarådets medlemsstater bland annat att:

- skärpa lagstiftningen mot våld mot kvinnor
- anta nationella handlingsplaner (förebyggande och skyddsåtgärder)
- tillsätta en nationell samordnare som ska genomföra, övervaka, utvärdera alla åtgärder på området
- genomföra arbete med att förändra attityder genom utbildning och information
- inrätta särskilda program för våldsamma män
- bedriva informationskampanjer för att förebygga hedersmord

Svensk lagstiftning om våld mot kvinnor

Sedan 1980-talet har en rad åtgärder på lagstiftningsområdet genomförts i syfte att förebygga våld mot kvinnor. Bland annat har en del lagändringar gjorts för att stärka misshandlade kvinnors rättsliga ställning och påföljderna har också skärpts.

Misshandel

I brottsbalken ingår de mest välbekanta brotten, ordnade i olika kategorier och där anges också straffskalorna för de olika brotten. År 1965 ersatte Brottsbalken 1864 års strafflag. Brott som finns i Brottsbalkens 3-7 kapitel, t.ex. mord, misshandel, ofredande och sexualbrott kallas brott mot person - ett samlingsnamn för brott som riktas direkt mot ett offer och där offer och gärningsman vanligtvis konfronteras.

År 1982 skedde en lagändring som innebar att alla fall av misshandel kom att falla under allmänt åtal. Vem som helst kan anmäla ett brott som faller under allmänt åtal, även polisen som kommit till en plats där ett brott misstänks ha begåtts. Polisen är skyldig att utreda sådana anmälningar oavsett om målsägande motsätter sig utredningen. Målsägande kan inte heller dra tillbaka sin egen anmälan. Före lagändringen 1982 var misshandel som skett på enskild plats, t.ex. i hemmet, ett angivelsebrott, vilket innebar att offret själv avgjorde om brottet skulle anges till åtal eller ej. Grov misshandel på enskild plats föll dock redan tidigare under allmänt åtal.

Utdrag ur Brottsbalken: Om brott mot liv och hälsa, kapitel 3, §5-6

5 § Den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd, döms för misshandel till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader. Lag (1998:393).

6 § Är brott som i 5 § att anse som grovt, skall för grov misshandel dömas till fängelse, lägst ett och högst tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen var livsfarlig eller om gärningsmannen tillfogat svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller eljest visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Lag (1988:2).

Påföljden för misshandel är fängelse i högst två år eller böter eller fängelse i högst sex månader om brottet är ringa. För grov misshandel är påföljden fängelse i lägst ett år och högst 10 år.

Besöksförbud

År 1988 kom lagen om besöksförbud som huvudsakligen var tänkt att förebygga hotfulla, farliga situationer och skydda kvinnor mot hot och våld från närstående män. Lagen innebär bland annat att om det föreligger risk för att en närstående man kommer att begå brott mot, förfölja eller allvarligt trakassera en kvinna, kan ett besöksförbud utfärdas. Besöksförbudet, som innebär att mannen inte får uppsöka eller på annat sätt kontakta kvinnan, gäller högst ett år och kan förlängas med högst ett år i taget. Begäran om besöksförbud kan göras av den utsatta kvinnan själv eller "annars när det finns anledning till det". Besöksförbud prövas och utfärdas av allmän åklagare. Beslutet ska prövas i tingsrätten om någon av parterna begär det. Den som bryter mot besöksförbud kan dömas till böter eller fängelse i högst ett år. I "ringa fall" ska mannen inte dömas till ansvar.

Riksdagen beslutade under sommaren 2003 om vissa lagändringar i syfte att motverka "våld mellan personer som är eller har varit närstående". Den 1 september 2003 trädde lagen om utökat besöksförbud i kraft. Den nya lagen, som bland annat tillkom för att förbättra skyddet för dem som trots besöksförbud utsätts för olika former av trakasserier, innebär att besöksförbudet ska kunna gälla större geografiska områden än tidigare.

Vidare ska besöksförbud kunna avse parets gemensamma bostad om det finns risk för att brott begås mot en sammanboendes liv, hälsa, frihet eller frid. Sådant besöksförbud som avser den gemensamma bostaden ska i normalfallet gälla i högst 30 dygn. Polisen har befogenhet att meddela tillfälligt besöksförbud som gäller tills åklagaren fattat beslut, dock högst 24 timmar. Mannen som beläggs med besöksförbud är skyldig att följa med till förhör hos polisen som hålls omedelbart efter polisens ingripande och åklagaren ska "skyndsamt" fatta beslut om sådant besöksförbud. Om domstolsprövning begärs ska sådan hållas inom fyra dygn.

Syftet med den nya lagen är bland annat att möjliggöra för den våldsutsatta kvinnan och eventuella barn att vara kvar i hemmet och slippa fly hals över huvud utan att ha någonstans att ta vägen. Kvinnojourerna runt om i Sverige tar emot många kvinnor och ofta även deras barn, som tvingats fly hemmet. Mannen bor däremot ofta kvar i bostaden. Begäran om besöksförbud gällande den gemensamma bostaden kan göras av den utsatta kvinnan själv eller "annars när det finns anledning till det".

Antalet ansökningar om besöksförbud har ökat markant sedan 1998, då 300 personer ansökte. Under de senaste åren har tusentals ansökningar inkommit, varav cirka hälften beviljats.³⁵

Målsägandebiträde

År 1988 infördes också möjligheten för offret att få ett målsägandebiträde, som kan förordnas så snart en förundersökning inletts. Brottsoffret kan själv välja målsägandebiträde som ersätts genom den allmänna rättshjälpen. Målsägandebiträdets uppgift är att tillvarata brottsoffrets intressen under hela rättsprocessen, samt stötta och hjälpa brottsoffret, förmedla kontakter samt följa med vid polisförhör om kvinnan så önskar. Biträdet ska också informera brottsoffret om hur den rättsliga processen går till, samt hålla kontakt med polis och åklagare under processens gång.³⁶

Kvinnofridsreformen

År 1993 tillsatte den dåvarande regeringen en Kvinnovåldskommission med uppgift "att utifrån ett kvinnoperspektiv göra en översyn av frågor som rör våld mot kvinnor och föreslå åtgärder för att motverka sådant våld". Kvinnovåldskommissionen överlämnade efter två år sitt slutbetänkande, innehållande ett antal förslag till regeringen. Våren 1998 antog riksdagen regeringens proposition Kvinnofrid 1997/1998:55, ett åtgärdsprogram för att bekämpa våldet mot kvinnor, som baserades på Kvinnovåldskommissionens slutbetänkande från år 1995 och som omfattade en rad förslag om åtgärder. Kvinnofridsreformens centrala utgångspunkter var, utöver förbättrad lagstiftning, också förebyggande insatser samt ett bättre bemötande av utsatta kvinnor från myndigheternas sida. Propositionen behandlade åtgärder för att motverka våld mot kvinnor, prostitution och sexuella trakasserier i arbetslivet. Riksdagen ställde sig bakom samtliga förslag i propositionen. Totalt 41 miljoner kronor avsattes för genomförandet av de föreslagna åtgärderna.

Flera myndigheter tilldelades gemensamma uppdrag som gällde fram till och med år 2002. Genom dessa uppdrag skulle ansträngningarna öka för att förebygga våld mot kvinnor samt utforma åtgärdsprogram för det egna arbetet inom myndigheten. Det betonades starkt att samverkan mellan myndigheter och organisationer är viktigt. Vissa uppdrag riktades också direkt till respektive myndighet.

Exempelvis uppdrogs Brottsförebyggande rådet (BRÅ) att förbättra kriminalstatistiken och systemet för kodning av brott. Rikspolisstyrelsen (RPS) uppdrogs att inventera polisens metoder och rutiner i arbetet mot mäns våld mot kvinnor. Satsningar på fortbildning av myndighetspersonal inom bland annat polisen, Domstolsverket och Åklagarmyndigheten initierades också.

Nedan redogörs för några av de lagändringar som Kvinnofridsreformen medförde.

Lagen om grov kvinnofridskränkning

Ett nytt brott infördes i brottsbalken den 1 juli 1998: Lagen om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning (kapitel 4, §4a). Lagen innebär att om en man utsätter en kvinna som han har eller har haft en nära relation med, för upprepade kränkningar kan han dömas för grov kvinnofridskränkning. De kränkningar som avses är exempelvis misshandel, ofredande, hemfridsbrott och sexuellt tvång. Bestämmelsen är framförallt tänkt att omfatta brott som inte är så allvarliga att de kan betecknas som till exempel grov misshandel.

Upprepade fall av sådana kvinnofridsbrott ska bedömas tillsammans och resultera i ett strängare straff än vad de enskilda gärningarna var och en för sig skulle medföra. Våld som drabbar kvinnor i nära relationer är ofta upprepat och det kan vara svårt för brottsoffret att hålla isär händelserna och tidpunkter för brotten. Kvinnofridslagen, som utgår från den drabbade kvinnans hela livssituation präglad av hot, misshandel och psykisk press, är därför utformad så att den ska underlätta åtal mot gärningsmän som upprepade gånger kränkt närstående kvinnor. Flera brott, exempelvis misshandel, ofredande och hemfridsbrott, bedöms tillsammans i samma mål. Straffet för grovt kvinnofridsbrott är fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

³⁵ BRÅ-rapport 2003:12: *Besöksförbud. En utvärdering av lagen och dess tillämpning.*

³⁶ Elvy Wicklund: "Rättsväsendet – den rättsliga processen" i *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar.* Heimer och Posse (red), 2003.

År 2000 gjordes ett förtydligande i lagtexten om vad som avses med grov kvinnofridskränkning, då andelen polisanmälda brott avseende kvinnofridskränkning som ledde till åtal var påfallande låg.

Utdrag ur Brottsbalken: Lagen om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning, kapitel 4, §4a

Den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4 eller 6 kap. mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för grov fridskränkning till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, skall i stället dömas för grov kvinnofridskränkning till samma straff.

(Lag 1999:845, med ändring från den 1 januari 2000.)

Våldtäkt

Som första land i världen fick Sverige år 1965 en lag mot våldtäkt i äktenskap. Flera olika sexualbrottskommittéer har sedan dess haft i uppdrag att se över brottsbalkens bestämmelser om sexualbrotten.

I och med Kvinnofridspropositionen utvidgades våldtäktsbrottet genom att vissa av de gärningar som tidigare bedömdes som sexuellt tvång skulle komma att bedömas som våldtäkt. Samlag kom att jämföras med annat sexuellt umgänge om gärningen, med hänsyn till kränkningarnas art och omständigheter i övrigt, är jämförbart med påtvingat samlag. Underlåtenhet att anmäla eller avslöja vissa grova sexualbrott såsom våldtäkt, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av underårig och grovt koppleri blev straffbelagt.

1998 års parlamentariskt tillsatta sexualbrottskommitté fick i uppgift att göra en total översyn av sexualbrotten. Kommitténs slutbetänkande överlämnades till justitieminister Thomas Bodström i mars 2001. Drygt två och ett halvt år senare, i december 2003 presenterade justitieministern ett utkast till förslag till ny sexualbrottslagstiftning, enligt vilket våldtäktsbrottet utvidgas. Flera gärningar kommer i framtiden att bedömas som våldtäkt, bland annat genom att kravet på tvång sätts lägre samt att de allvarligaste fallen av sexuellt utnyttjande arbetas in i våldtäktsbestämmelsen. En särskild straffbestämmelse om våldtäkt mot barn föreslås införas och tillämpningsområdet för sådana brott utvidgas genom att kravet på tvång tas bort. Förslaget till den nya sexualbrottslagen syftar enligt justitieministern till att stärka skyddet för vuxnas sexuella integritet, samt markera allvaret i sexualbrott mot barn.³⁷

Könsköp

Förbud mot att skaffa sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, infördes i anslutning till Kvinnofridsreformen. Även försök till könsköp blev straffbart. Straffet är böter eller fängelse i högst 6 månader. Lagen ändrades senare i och med att Lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster infördes 1999.

Könsstympning

Begreppet kvinnlig omskärelse ersattes i lagen med könsstympning och straffskalan skärptes. För det grova brottet är minimistraffet två års fängelse. Även förberedelse och stämpling till brott, liksom underlåtenhet att avslöja könsstympning blev straffbart. Könsstympning har sedan den 1 juli 1999 undantagits från principen om dubbelstraffbarhet genom att en ny paragraf införts i lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor. Den nya bestämmelsen innebär att en person kan dömas i Sverige för ett brott som begåtts utomlands, även om gärningen inte är kriminaliserad i det landet.

Socialtjänstlagen

Socialtjänstlagen (1980:620) fick en tilläggsbestämmelse (SoL §8a) om att socialnämnderna bör verka för att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet får stöd och hjälp för att förändra sin situation. Paragrafen ändrades i och med att den nya socialtjänstlagen antogs i juli år 2001 och numera är socialnämndens ansvar preciserat i 5 kap. 11§: "Socialnämnden bör verka för att den som utsatts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp. Socialnämnden bör särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd för att förändra sin situation".

³⁷ Pressmeddelande från Justitiedepartementet 2003-12-19: *Den sexuella integriteten stärks i ny lag.*

Sexuella trakasserier

Jämställdhetslagen skärptes avseende sexuella trakasserier (SFS 1998:208) och en definition av begreppet sexuella trakasserier infördes i jämställdhetslagen. Lagen förtydligades också så att det nu framgår att varje arbetsgivare är skyldig att aktivt förebygga och förhindra sexuella trakasserier. Underlåtelse kan medföra skadestånd. Med sexuella trakasserier avses ovälkommet uppträdande av sexuell natur som kränker arbetstagarens integritet. På varje arbetsplats ska det finnas rutiner för handläggning av sexuella trakasserier.

Skydd av personuppgifter

Registrerade uppgifter i folkbokföringen är som huvudregel offentliga. Det finns tre typer av åtgärder inom folkbokföringen som syftar till att skydda hotade personer: spärrmarkering, kvarskrivning och fingerade personuppgifter.

Spärrmarkering

Sekretesslagen (7 kap. 15§) gäller sekretess bland annat i sådan verksamhet som folkbokföring eller liknande registrering av befolkningen. I de fall då man på förhand kan misstänka att personuppgifter kommer att efterfrågas på ett sätt som medför att den enskilda personen eller någon närstående lider om uppgiften röjs, har skattemyndigheten möjlighet att föra in en så kallad sekretessmarkering eller spärrmarkering i registret. Det kan röra sig om att en adressuppgift kommer att användas som ett led i en förföljelse. Spärrmarkeringen anger att särskild försiktighet bör iakttas vid utlämnande av personuppgifter eftersom uppgifterna kan omfattas av sekretess och ska fungera som en varningssignal för myndigheten. Förfarandet med sekretessmarkering är inte reglerat i lag, men har använts inom folkbokföringen under många år. Skatteförvaltningen har utarbetat särskilda rutiner och Justitieombudsmannen (JO) har accepterat spärrmarkering. Den som begär spärrmarkering ska genom någon form av utredning styrka att en hotbild föreligger, t.ex. genom att bifoga beslut om besöksförbud, polisanmälan, polisutredning, dom eller handlingar från socialtjänsten. Spärrmarkeringen gäller ofta i ett år och kan förlängas om personen kan visa att hotbilden kvarstår.

Under hela 1990-talet ökade antalet personer med spärrmarkering och år 2001 hade 7 690 personer i landet spärrmarkering.³⁸

Kvarskrivning

En person som av särskilda skäl kan antas bli utsatt för brott, förföljelser eller allvarliga trakasserier kan vid flyttning medges kvarskrivning på den gamla folkbokföringsorten, enligt folkbokföringslagen 16§. Personen måste själv ansöka om kvarskrivning som endast medges om behovet av skydd inte kan tillgodoses genom besöksförbud eller på annat sätt. Kvarskrivningen får även omfatta den utsatta personens medflyttande familj. Kvarskrivning förutsätter att det finns ett konkret, "objektivt konstaterbart" hot och risk för förföljelse och gäller för högst tre år i taget. Enligt lagens förarbeten kan kvarskrivning vara aktuell för en person sedan gärningsmannen dömts för någon form av brott. Om brottet varit riktat mot den person som ansöker om kvarskrivning och gärningsmannen fortsätter att besvära målsägande, finns det starka skäl för kvarskrivning. Antalet personer med både spärrmarkering och kvarskrivning uppgick år 2001 till 404. Ytterligare fem personer hade kvarskrivning utan spärrmarkering.³⁹

Fingerade personuppgifter

En person som riskerar att utsättas för allvarliga brott riktade mot dennes liv, hälsa eller frihet kan enligt lagen om fingerade personuppgifter 1§, få använda andra personuppgifter om sig själv. Med allvarlig brottslighet avses gärningar som har ett straffvärde om 6-8 månader. Om brott upprepats flera gången kan eventuellt ett något lägre straffvärde accepteras. Medgivande om fingerade personuppgifter får begränsas till viss tid. Ansökan görs till Rikspolisstyrelsen (RPS). Rikskriminalen utreder och medgivande om fingerade personuppgifter lämnas slutligen av Stockholms tingsrätt. Om RPS avslår en ansökan kan den enskilde själv ansöka hos tingsrätten. Under perioden 1991-2000 gjordes 11-24 sådana framställningar till RPS årligen. Sedan 2001 har en tydlig ökning konstaterats.⁴⁰

³⁸ Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer. Delbetänkande av personsäkerhetsutredningen SOU 2002:71

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

Byte av efternamn

Om en våldsutsatt kvinna byter efternamn för att börja ett nytt liv på annan ort kan hon spåras genom barnen. Anmälan om byte av efternamn för barn under 18 år kräver att vårdnadshavarna ansöker gemensamt om föräldrarna har gemensam vårdnad om barnet.

Samtycke krävs också i de fall när kvinnan har ensam vårdnad men där barnet bär faderns efternamn. I de fall föräldern som inte har vårdnaden om barnet vägrar samtycke, kan ärendet gå till domstol.⁴¹

Personsäkerhetsutredningen föreslår i sitt delbetänkande att namnlagen ska ändras så att samtycke eller domstolsprövning inte ska behövas om föräldern som inte är vårdnadshavare har begått brott som innefattar våld, hot eller andra allvarliga angrepp på den andra föräldern eller barnet och där risken för liknande brottslighet är påtaglig. Lagändringen har ännu inte antagits.

Sammanfattning

Under de senaste årtiondena har den svenska lagstiftningen ändrats och skärpts vad gäller mäns våld mot kvinnor. Olika lagar har tillkommit i syfte att stärka skyddet för kvinnor samt för att beivra de olika former av våldsbrott som riktas mot kvinnor från närstående män. År 1982 skedde en lagändring som innebar att alla fall av misshandel kom att falla under allmänt åtal. Före lagändringen var misshandel som skett på enskild plats, oftast i hemmet, ett så kallat angivelsebrott, vilket innebar att offret själv avgjorde om brottet skulle anges till åtal eller ej. Grov misshandel på enskild plats föll dock redan tidigare under allmänt åtal.

År 1988 infördes lagen om besöksförbud som huvudsakligen var tänkt att förebygga hotfulla, farliga situationer och skydda kvinnor mot hot och våld från närstående män. Lagen innebär bland annat att om det föreligger risk för att en närstående man kommer att begå brott mot, förfölja eller allvarligt trakassera en kvinna, kan ett besöksförbud utfärdas. År 2003 trädde lagen om utökat besöksförbud i kraft. Den nya lagen, som bland annat tillkom för att förbättra skyddet för dem som trots besöksförbud utsätts för olika former av trakasserier, innebär att besöksförbudet ska kunna gälla större geografiska områden än tidigare. Vidare ska besöksförbud också kunna avse parets gemensamma bostad.

Våren 1998 antog riksdagen regeringens proposition Kvinnofrid 1997/1998:55; ett åtgärdsprogram för att bekämpa våldet mot kvinnor och som omfattade en rad lagändringar och förslag om andra åtgärder. Lagen om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning infördes, vilken innebär att en man som utsätter en kvinna som han har eller har haft en nära relation med, för upprepade kränkningar kan han dömas för grov kvinnofridskränkning. De kränkningar som avses är exempelvis misshandel, ofredande, hemfridsbrott och sexuellt tvång. Bestämmelsen är framförallt tänkt att omfatta brott som inte är så allvarliga att de kan betecknas som till exempel grov misshandel. Upprepade fall av sådana kvinnofridsbrott ska bedömas tillsammans och resultera i ett strängare straff än vad de enskilda gärningarna var och en för sig skulle medföra.

Det finns även åtgärder inom folkbokföringen som syftar till att skydda hotade personer, däribland våldsutsatta kvinnor och barn: spärrmarkering, kvarskrivning och fingerade personuppgifter.

⁴¹ Ibid.

Våldets omfattning i Sverige

I begreppet våld mot kvinnor ingår vanligtvis såväl fysisk misshandel, sexuellt våld samt psykiskt våld såsom hot och ofredande. Samtidigt som det är av yttersta vikt att mäns våld mot kvinnor i nära relationer uppmärksammas och bekämpas, är det viktigt att understryka att kvinnor även utsätts för våld från andra män än sina nuvarande eller tidigare partners. Det kan röra sig om olika former av fysiskt, psykiskt och sexuellt våld på arbetsplatsen, i skolan, på krogen, på gatan och andra offentliga platser. Flickor och unga kvinnor utsätts också för våld i hemmet, bland annat av sina fäder och bröder.

I Sverige tycks det fysiska våldet mot kvinnor vara vanligast inom nära relationer medan det sexuella våldet dominerar i den offentliga miljön, utanför hemmet.⁴² Erfarenheter från kvinnojourerna och specialistkliniken Rikskvinnocentrum talar dock för att sexuellt våld och våldtäkt är mycket vanligt förekommande vid fysisk misshandel av närstående män, men att de utsatta kvinnorna har svårt att berätta att de även kränkts sexuellt.⁴³

Att mäns våld mot kvinnor är utbrett i det svenska samhället får konsekvenser också för kvinnor som inte själva utsatts för våld. Kvinnor uppmanas i olika sammanhang att anamma ett säkerhetstänkande när de rör sig i olika miljöer. Säkerhetstänkandet består i att undvika en rad beteenden, sammanhang och platser som sägs öka riskerna för att utsättas för mäns våld. Det kan handla om att undvika att röra sig utomhus sent på kvällen, undvika att jogga i parkområden efter mörkrets inbrott, inte åka taxi ensam, inte bjuda hem en man på fika efter ett krogbesök, inte bli för kraftigt berusad eller klä sig för utmanande eller uppträda uppseendeväckande. Många kvinnor hyser rädsla för att utsättas för våld och våldtäkt i offentliga miljöer. Mäns våld mot kvinnor medför att många kvinnor ser sig tvingade att anpassa sin tillvaro och inskränka på sin rörelsefrihet i syfte att undgå eller minska riskerna för att utsättas för övergrepp.⁴⁴

Trots att samhället i ökad omfattning uppmärksammar mäns våld mot kvinnor är det faktiska våldet fortfarande i mångt och mycket dolt och den officiella statistiken omfattar endast det polisanmälda våldet mot kvinnor. Genom så kallade brottsofferundersökningar eller omfångsstudier, där kvinnor tillfrågats om sina erfarenheter av våld från män, kan vi få en mer heltäckande bild av omfattningen av mäns våld mot kvinnor. Men även omfångsstudier är behäftade med osäkerhet vad gäller resultaten. Enligt Statistiska centralbyrån kan man på goda grunder anta att det finns ett utbrett våld som de intervjuade av olika anledningar inte gärna berättar om – vare sig för polisen eller för intervjuare. Exempel på sådana brott är sexuella övergrepp och mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Uppgifter om antalet våldsbrott av denna typ blir därför med all sannolikhet underskattade även i brottsofferundersökningar.⁴⁵

Kriminalstatistik

Enligt existerande kriminalstatistik från Brottsförebyggande rådet (BRÅ) utgörs ungefär 35 procent av alla anmälda misshandelsfall av misshandel mot kvinnor. Antalet anmälningar om misshandel mot kvinnor har ökat med närmare 40 procent under 1990-talet. Ökningen har länge förklarats med att kvinnors benägenhet att anmäla misshandeln ökat, men det mesta tyder på att det även skett en faktisk ökning under de senaste åren.⁴⁶

Under första hälften av 1990-talet ökade antalet anmälda misshandelsbrott successivt från drygt 14 000 till knappt 19 000 per år.⁴⁷ År 2002 polisanmäldes cirka 21 500 misshandelsbrott mot kvinna och i drygt två tredjedelar av dessa fall var offret bekant med förövaren.

Misshandelsbrotten mot kvinnor fortsatte att öka även under år 2003, då cirka 22 400 fall anmäldes, en ökning med 4 procent jämfört med år 2002.⁴⁸ Misshandel mot kvinna av bekant utgjorde 16 780 fall. Enligt BRÅ:s uppskattningar utgör cirka 2/3 av dessa fall, det vill säga drygt 11 000 fall, misshandel av kvinnor i nära relationer.

Mörkertalet är mycket stort och kriminalstatistiken innefattar endast en mindre del av den faktiska brottsligheten. Uppgifterna om mörkertalens storlek går dessutom isär. Enligt en grov skattning av BRÅ utgör antalet anmälda

⁴² Eva Lundgren, Gun Heimer, Jenny Westerstrand, Anne-Marie Kalliokoski, 2001.

⁴³ Uppgifter från Ingrid Claesson RKC, Ann-Marie Tung, SKR samt Ireen von Wachenfeldt, ROKS.

⁴⁴ Maria Went Höjer: *Rädslans politik. Våld och sexualitet i den svenska demokratin*. 2002.

⁴⁵ Statistiska centralbyrån (SCB): *Välfärd och ofärd på 90-talet*, 2003.

⁴⁶ BRÅ Apropå nr 1/2003: "Statistik måste tolkas varsamt".

⁴⁷ BRÅ, Kriminalstatistiken.

⁴⁸ BRÅ pressmeddelande Nr 1/2004: "Våldsbrotten ökar, stöldbrotten minskar".

våldsbrott endast mellan 20-25 procent av det verkliga antalet.⁴⁹ Sannolikt är mörkertalet ännu större vad gäller mäns våld mot kvinnor i nära relationer än vid annan våldsbrottslighet. Man vet att anmälningsbenägenheten påverkas negativt om den våldsutsatta kvinnan är bekant med eller har/har haft en nära relation till den som misshandlar. Generellt sett polisanmäls brott som sker inomhus i lägre utsträckning än brott som sker utomhus. Det utmärkande för våldet mot kvinnor är just att det oftast begås inomhus av en bekant.⁵⁰ Våldet mot kvinnor från närstående män är ofta upprepat och drygt 30 procent av kvinnorna i det polisanmälda våldet har tidigare anmält mannen för misshandel vid minst ett tillfälle.⁵¹

Endast en knapp fjärdedel (24 procent) av de polisanmälda misshandelsbrotten mot kvinnor av bekant ledde till åtal år 2002.⁵²

Anmälningarna om grov kvinnofridskränkning fortsätter också att öka. Till kvinnofridsbrott räknas bland annat misshandel, olaga hot, hemfridsbrott och ofredande. År 2003 mottog polisen enligt den preliminära statistiken drygt 1 800 anmälningar om grov kvinnofridskränkning – en ökning med 18 procent jämfört med år 2002.⁵³ Efter att lagen om grov kvinnofridskränkning ändrades år 2000 har anmälningarna ökat.

Antalet ansökningar om besöksförbud har ökat stadigt sedan lagens tillkomst 1988, då cirka 300 ansökningar inkom.⁵⁴ År 2003 inkom 7 806 ansökningar om besöksförbud, varav 3 741 beviljades. Det går dock inte att urskilja ur befintlig statistik hur många av dessa besöksförbud som avser närstående män.⁵⁵ Nya siffror från Riksåklagaren visar att antalet anmälda överträdelse mot besöksförbud minskade år 2003 till 3 731, jämfört med 5 015 året innan.⁵⁶

De anmälda sexualbrotten fluktuerade under 1990-talet men med en ökande trend och uppgick till omkring 8 000 per år. Under senare år har de dock ökat och för år 2002 noterades de högsta siffrorna någonsin. Då polisanmäldes cirka 9 700 sexualbrott, varav 2 184 var våldtäkter. Av dessa var 386 våldtäkter mot barn under 15 år, en ökning med 12 procent från tidigare år. Det var inomhusvåldtäkterna som svarade för ökningen.⁵⁷ Enligt den preliminära statistiken för år 2003 fortsatte antalet anmälningar om sexualbrott att öka och under året anmäldes 2 560 brott rubricerade som våldtäkt.⁵⁸

Av de polisanmälda våldtäkterna under 1990-talet betecknades mellan 30-60 fall årligen som gruppvåldtäkter, där gärningsmännen varit två eller flera. Gruppvåldtäkter med okända, ej identifierade gärningsmän ingår inte i siffrorna. I en studie över gruppvåldtäkter under 1990-talet har BRÅ identifierat 390 gruppvåldtäkter med för offret kända gärningsmän och i 43 av dessa fall var offret flickor 14 år eller yngre. Trenden är enligt BRÅ neråtgående och antalet anmälda gruppvåldtäkter har minskat med 30 procent från år 1991 till 1999. Antalet gruppvåldtäkter med tre eller fler förövare har dock varit konstant och utgör 5-10 fall per år. 75 procent av alla anmälda gruppvåldtäkter där det fanns utpekade gärningsmän avskrevs av polisen eller åklagaren och det främsta skälet till detta uppges vara att brott inte kunnat styrkas. Åtal har väckts i cirka 10 fall per år.⁵⁹

I hela 75 procent av de polisanmälningar som avser sexuellt tvång och utnyttjande är offren barn under 15 år. Dessa brott ökade med 14 procent mellan år 2001 och år 2002, då drygt 1 300 sexualbrott mot barn anmäldes.⁶⁰

I detta sammanhang bör det dock nämnas att offren för sexualbrott inte uteslutande är kvinnor. När det gäller sexualbrott mot barn finns det troligen en substantiell andel pojkar bland offren. Beträffande vuxna offer för våldtäkt torde dock andelen män vara liten.⁶¹

Varje år utsätts ungefär 20-40 kvinnor för dödligt våld i Sverige. Enligt BRÅ dödas i genomsnitt 16 kvinnor per år av en närstående man.⁶²

⁴⁹ BRÅ rapport 2002:14: *Våld mot kvinnor i nära relationer. En kartläggning.*

⁵⁰ BRÅ Apropå nr 1/2001: *Statistikskolan 11: Våld mot kvinnor.*

⁵¹ BRÅ rapport 2002:14: *Våld mot kvinnor i nära relationer. En kartläggning.*

⁵² Uppgifter från Jan Ahlberg och Lotta Nilsson, BRÅ 2004-01-15

⁵³ BRÅ pressmeddelande nr 1/2004: "Våldsbrotten ökar, stöldbrotten minskar".

⁵⁴ BRÅ Apropå 2/2003: "Han bryter mot besöksförbudet dagligen".

⁵⁵ Uppgifter från Sara Billström, RÅ.

⁵⁶ Riksåklagaren Årsredovisning 2003.

⁵⁷ BRÅ Apropå nr 1/2003: "Statistik måste tolkas varsamt".

⁵⁸ Uppgifter från Lotta Nilsson, BRÅ.

⁵⁹ BRÅ Apropå nr 2/2000: "Trots flera uppmärksammade fall. Gruppvåldtäkterna har minskat".

⁶⁰ BRÅ Apropå nr 1/2003: "Statistik måste tolkas varsamt".

⁶¹ Uppgifter från Lotta Nilsson, BRÅ.

⁶² BRÅ-rapport 2001:11: *Dödligt våld mot kvinnor i nära relationer.*

Omfångsundersökningar

Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige. (publicerad 2001)

I samband med Kvinnofredsreformen fick Brottsoffermyndigheten regeringens uppdrag att genomföra en brottsofferundersökning angående mäns våld mot kvinnor. Myndigheten gav i sin tur uppdraget åt två forskare: Eva Lundgren som innehar en av regeringen tillsatt professur med särskild inriktning på våld mot kvinnor, samt Gun Heimer, docent och chef för Rikskvinnocenter i Uppsala.

Undersökningens resultat bygger på svar från 7 000 av 10 000 slumpvis utvalda kvinnor i totalbefolkningen mellan 18 och 64 år, som besvarat ett omfattande frågeformulär. Undersökningen gjordes mellan oktober 1999 och januari 2000. Grovt sett tillfrågades kvinnorna om deras erfarenheter av fysiskt våld, sexuellt våld, hot om våld, kontrollerande beteende och sexuella trakasserier.

Resultatet visade att av de tillfrågade kvinnorna hade

- 46 procent efter sin 15-årsdag erfarenheter av våld från någon man.
- 25 procent efter sin 15-årsdag erfarenhet av fysiskt våld från någon man.
- 5 procent utsatts för fysiskt våld under det senaste året.
- 7 procent av de gifta/sammanboende kvinnorna utsatts för fysiskt våld i sitt nuvarande äktenskap/samboförhållande.
- 3 procent av de gifta/sammanboende kvinnorna utsatts för fysiskt våld i sitt nuvarande äktenskap/samboförhållande under det senaste året.
- 28 procent av de kvinnor som tidigare haft minst en make/sambo utsatts för fysiskt våld i sina tidigare äktenskap/relationer.
- 22 procent av kvinnorna mellan 18-24 år under det senaste året utsatts för någon form av våld.
- 34 procent utsatts för sexuellt våld av en man vid åtminstone ett tillfälle efter sin 15-årsdag.
- 56 procent trakasserats sexuellt.
- Endast 15 procent av de kvinnor med erfarenhet av våld polisanmält den senaste våldshändelsen. Det främsta skälet till detta var att kvinnorna ansåg att händelsen var "för obetydlig". (Svarsfrekvensen på frågan om polisanmälning var omkring 50 procent av det totala antalet kvinnor som angav att de utsatts för våld).

Erfarenheter av fysiskt våld i tidigare relationer som de medverkande kvinnorna i Slagen dam tillfrågades om, inkluderade hot om fysiskt våld, föremål som kastats mot kvinnan, knuffar, fasthållande, slag med knytnäven, slag med hårt föremål, sparkar, stryptag, bankat huvudet mot något, hotat med eller använt kniv, skjutvapen eller annat vapen.

Statistiska Centralbyråns (SCB) undersökning av levnadsförhållanden (ULF)

SCB:s årliga undersökningar om levnadsförhållanden (ULF) innehåller frågor om huruvida de intervjuade utsatts för våld. Undersökningarna bygger på besöksintervjuer. Var 7-8 år görs mer omfattande undersökningar och då ställs ett antal följdfrågor bland annat om vilken relation den intervjuade haft till gärningsmannen. Här talas om "nära bekant" - vilket inte nödvändigtvis innebär nära relation eller att gärningsmannen är man. År 2000 uppgav 3,9 procent av de intervjuade kvinnorna mellan 16-64 år att de utsatts för våld. I 1,5 procent av fallen handlade det om våld utfört av nära bekant (inklusive manliga bekanta utöver make, sambo, pojkvän samt kvinnliga bekanta). Enligt SCB:s uppskattning utsattes 0,7 procent av kvinnor i åldern 16-64 år för våld av nära bekant i bostad under år 2000.

I en rapport från SCB "Välfärd och ofärd på 90-talet" som utkom hösten 2003 framkommer att utvecklingen sedan början av 1990-talet visar på en ökad utsatthet för våld främst bland unga kvinnor, medan våldet mot de äldre kvinnorna ligger kvar på samma nivå som tidigare. År 2000-2001 utsattes 2 procent av de tillfrågade kvinnorna för "lägenhetsvåld". Framför allt är det de yngre kvinnorna som drabbas och år 2000-2001 var andelen drygt 4 procent bland 16-24 åriga kvinnor och drygt 3 procent bland 25-34-åriga kvinnorna. Dessutom utsattes hela 16 procent av de ensamstående mammorna, särskilt de med små barn, för våld eller hot i den egna eller annan persons bostad under angivet år. För 8 procent av dessa (5 000 kvinnor) var våldet så allvarligt att det medförde kroppsskada eller synliga märken. Ungefär 8 procent i gruppen har dessutom drabbats av upprepat våld, minst fyra våldshändelser under en ettårsperiod. Drygt 40 procent av de ensamstående kvinnorna med barn som utsatts för våld hade inte rapporterat våldshändelsen för polisen.

I rapporten beskrivs svårigheterna med att få fram tillförlitliga data om mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Ett tänkbart skäl som anges för den markant högre våldsrapporteringen från ensamstående kvinnorna är att det är mindre sannolikt att de kvinnor som utsätts för våld, men som fortfarande är samboende med gärningsmannen, berättar om en eventuell misshandel, i synnerhet då mannen ofta finns i närheten vid intervju tillfället. De ensamstående kvinnliga föräldrarnas uppgifter kan dock inte användas som indikator när det gäller de samboende kvinnornas situation, eftersom skilsmässan eller separationen kan vara en konsekvens av det våld som ägt rum, menar SCB.

BRÅ rapport 2002:14 Våld mot kvinnor i nära relationer. En kartläggning

Undersökningen bygger på en enkät som sänts till kvinnor på ett antal slumpmässigt valda arbetsplatser i fyra län. Enkäten besvarades anonymt på arbetsplatserna av drygt 3300 kvinnor. 0,9 procent av de tillfrågade förvärvsarbetande kvinnorna angav att de under år 2001 utsatts för fysiskt våld av nuvarande make/sambo/pojkvän eller före detta make/sambo/pojkvän. Ingen hade polisanmält brottet. Viktat resultat till riksnivå gav vid handen att 1 procent, eller cirka 25 000 förvärvsarbetande kvinnor utsätts för våld av en närstående man under ett år. Det är vanligt att våldet är upprepat. Resultatet tyder på att socialt väletablerade, yrkesverksamma kvinnor uppvisar lägre anmälningsbenägenhet. Enligt en uppskattning från BRÅ baserad på att utsattheten är högre bland den kvinnliga befolkningen som inte förvärvsarbetar (27 procent i åldrarna 16-64 år) kan uppskattningsvis 40 000 kvinnor ha drabbats av våld från en närstående man under 2001.

Det bör tilläggas att studier av det här slaget endast omfattar det våld som de tillfrågade kvinnorna själva uppger att de utsatts för. I sammanhanget kan det vara relevant att också titta på kvinnors erfarenheter av våld från tidigare relationer eftersom det, som tidigare nämnts, finns en stor skillnad i våldsutsatta kvinnors retrospektiva förståelse av våldet, jämfört med den syn de hade medan de fortfarande levde i relationen med förövaren. Det är först när kvinnan kommit ur relationen som hon kan benämna våldet som just våld. I Slagen dam framkommer att kvinnor tenderar att beskriva sina nuvarande relationer i en bättre dager än tidigare relationer från vilka våldsrapporteringen är betydligt högre. Även SCB gör gällande att det är mindre sannolikt att de kvinnor som utsätts för våld men som fortfarande är samboende med gärningsmannen, berättar om eventuell misshandel.⁶³

Andra uppgifter

I ett av Socialstyrelsen initierat projekt som genomfördes i tre län (Dalarna, Stockholm och Skåne län) tillfrågades unga kvinnor som besökte mödravården/barnmorskemottagningar (40 st.) och ungdomsmottagningar (15 st.) på ett antal orter om deras erfarenheter av våld. Under perioden april-december 2001 tillfrågades sammanlagt 9 300 kvinnor och närmare 1 300 av dem uppgav att de någon gång utsatts för våld. För det stora flertalet rörde det sig om tidigare erfarenheter av våld under uppväxten, tonåren eller i tidiga parrelationer. För ca 110-140 kvinnor var våldssituationen pågående eller låg nära i tid. Några av de slutsatser man dragit av projektet är att kvinnor inte berättar spontant om sina erfarenheter av våld, men svarar på direkta frågor. Kvinnor väljer i huvudsak att berätta om tidigare våldserfarenheter och inte aktuella våldssituationer.⁶⁴

⁶³ Statistiska Centralbyrån: *Välfärd och ofärd på 90-talet*, 2003.

⁶⁴ Socialstyrelsen: *Tack för att ni frågar. Screening om våld mot kvinnor*, 2002.

Sammanfattning

Omfångsundersökningen Slagen dam visar att 7 procent av landets gifta/sammanboende kvinnor utsatts för fysiskt våld i sitt nuvarande äktenskap/samboförhållande och att 3 procent av dessa kvinnor utsatts för fysiskt våld under det senaste året. Våldsrapporteringen från tidigare relationer var ännu högre och hela 28 procent av de tillfrågade kvinnorna som tidigare haft åtminstone en make/sambo hade utsatts för fysiskt våld i sina tidigare äktenskap/relationer. Enligt BRÅ:s beräkningar utsätts 1 procent av landets förvärvsarbetande kvinnor årligen för våld av en närstående man som juridiskt sätt kan betecknas som misshandel. Våldet är oftast upprepat. Studierna visar också att anmälningsbenägenheten är låg: enligt Slagen dam hade endast 15 procent av de våldsutsatta kvinnorna polisanmält den senaste våldshändelsen. Sannolikheten att våldet mot kvinnor polisanmäls bedöms vara olika stor för olika grupper i samhället och studier indikerar att anmälningsbenägenheten hos mer socialt etablerade, yrkesverksamma kvinnor är särskilt låg. Mörkertalet är således stort och endast en liten del av de faktiska våldsbrotten mot kvinnor anmäls.

Enligt BRÅ:s statistik polisanmäldes drygt 10 000 fall av misshandel mot kvinna av en närstående man under år 2002. År 2003 hade antalet ökat till cirka 11 000. Det faktiska våldet mot kvinnor i Sverige, tycks enligt BRÅ, öka. Endast en fjärdedel av de polisanmälda misshandelsbrotten mot kvinnor av bekant leder till åtal.

Anmälningar om sexualbrott ökar också och år 2002 noterades de högsta siffrorna någonsin. Då polisanmäldes cirka 9 700 sexualbrott, varav 2 184 var våldtäkter. Enligt den preliminära statistiken för år 2003 fortsatte antalet anmälningar om sexualbrott att öka och under året anmäldes 2 560 brott rubricerade som våldtäkt.

Människorna bakom siffrorna i statistiken

Förövare och brottsoffer

Mycket av den kartläggning som BRÅ har gjort om våld mot kvinnor omfattar också analyser av gärningsmännen, gällande alkoholvanor, social marginalisering, psykisk störning, tidigare kriminell belastning osv. I BRÅ:s rapport Våld mot kvinnor i nära relationer har man kartlagt brottsoffren och de utpekade (men ej nödvändigtvis dömda) gärningsmännen i ett begränsat urval av polisanmälda misshandelsbrott mot kvinnor i nära relationer under perioden 1990-91 och år 1998. BRÅ har analyserat brottsoffren och förövarna med avseende på utbildningsnivå, arbetslöshet, brottsbelastning och födelseland. Kartläggningen visar att de flesta gärningsmän och offer (drygt 60 procent) är mellan 25-44 år, den tidigare brottsbelastningen hos såväl offret som förövaren är mycket högre än hos befolkningen i stort. Utrikes födda gärningsmän och brottsoffer är överrepresenterade jämfört med deras andel av Sveriges befolkning, men överrepresentationen minskar. Det finns en svag tendens till att våldet är grövre och ger allvarigare skador då förövaren är född i Sverige. Överrepresentationen av lågutbildade är stor jämfört med befolkningen i stort. År 1990-91 hade 49 procent av förövarna konsumerat alkohol i samband med våldshändelsen. 1998 hade andelen sjunkit till 41 procent.

Beskrivningarna av förövarna baseras i BRÅ:s kartläggning på 855 fall av polisanmäld misshandel av kvinnor och omfattar 787 utpekade gärningsmän. De utgör således en mycket liten grupp av det verkliga antalet förövare.

I omfångsundersökningen Slagen Dam framkommer en annan bild vad gäller såväl förövarna som de våldsutsatta kvinnorna. Frågor ställdes om kvinnans utbildning, inkomst, sysselsättning och födelseland samt föräldrarnas födelseland. Vidare innehöll enkäten frågor om nuvarande makes/sambos födelseland, föräldrarnas födelseland, mannens alkohol- och drogvanor samt utbildningsnivå. Resultatet visade att åtta av tio kvinnor som uppgav att de utsatts för våld i sin nuvarande relation är gifta/sammanboende med en man född i Sverige. Två tredjedelar av kvinnorna som uppgav att de utsatts för våld i sin nuvarande relation uppger att maken/sambon är löntagare och 23 procent uppger att maken/sambon har universitetsutbildning med examen. Merparten (83 procent) av männen som utövat våld mot nuvarande maka/sambo uppgavs konsumera alkohol 1-2 gånger i veckan eller mer sällan.

Kvinnojourernas erfarenheter visar att kvinnor i alla åldrar och ur alla samhällsgrupper utsatts för våld av män de har eller har haft en nära relation med. På samma sätt återfinns förövarna i alla sociala grupper och yrkeskårer. De i media omskrivna "lägenhetsbråken" äger också rum i villor. Till kvinnojourerna vänder sig oftast kvinnor som inte polisanmält förövarna eller haft kontakt med andra myndigheter.

Sannolikheten att våldet mot kvinnor polisanmäls bedöms vara olika stor för olika grupper i samhället. BRÅ:s egen arbetsplatsenkät indikerar att anmälningsbenägenheten hos mer socialt etablerade, yrkesverksamma kvinnor är synnerligen låg. Ingen av de våldsutsatta kvinnorna i arbetsplatsundersökningen hade polisanmält händelsen.

Forskaren Mona Eliasson menar att människor från de lägre samhällsklasserna och så kallade subkulturerna (däribland kriminella och missbrukare) är mer utsatta för myndigheternas övervakning och samhällets kontroll, vilket sannolikt förstärker intrycket av att de är överrepresenterade i vissa typer av brottslighet.⁶⁵ Eftersom kriminalstatistiken endast beskriver de gärningsmän som kommer till rättsväsendets kännedom kan de grupper som har stor "upptäcktsrisk" bli överrepresenterade i statistiken. Risken för att bli upptäckt och fälld för ett brott ökar ju fler brott personen begår.⁶⁶

Olika undersökningar från olika länder visar på generella samband mellan alkoholpåverkan och mäns våld mot kvinnor. Att alkohol förekommer i samband med kvinnomisshandel betyder dock inte att alkoholen är orsaken till misshandeln. Det finns inga enkla samband mellan alkohol och mäns våld mot kvinnor. En del män som misshandlar är nykterister, andra är alltid påverkade när de misshandlar medan somliga män alltid är nyktra vid misshandelstillfällena - även om de vanligtvis dricker mycket.⁶⁷

Sammanfattningsvis bör framhållas att det kan vara missledande att dra generella slutsatser om förövarna utifrån de få som polisanmäls för sina våldsbrott mot kvinnor i nära relationer. Generaliseringar utifrån ett litet antal gärningsmannaprofiler riskerar att förstärka mytbildningen kring mäns våld mot kvinnor.

⁶⁵ Mona Eliasson, 1997.

⁶⁶ BRÅ Kriminalstatistik 2002.

⁶⁷ Mona Eliasson, 1997 samt Eva Larsson, 2003.

Myter

Myterna kring mäns våld mot kvinnor är många, inte minst kring vem som blir misshandlad och vem som misshandlar. Det finns hos många människor en föreställning om att det är en särskild sorts kvinnor som "låter" sig misshandlas och, kanske i ännu högre grad, att det är en särskild sorts män som misshandlar. Ofta utpekade män med invandrarbakgrund som särskilt benägna att utsätta kvinnor för våld, det "ligger i deras kultur". När svenska män misshandlar sina flickvänner, sambos, fruar eller döttrar förklaras ofta våldet med att dessa män är missanpassade och psykiskt sjuka, avvikande eller alkoholiserade. Myterna tjänar ofta till att befria förövaren från ansvar för sina våldshandlingar, samtidigt som den våldsutsatta kvinnan görs till medansvarig: "Hon väljer alltid fel sorts män" eller "Det krävs två för att bråk ska uppstå." Enligt myterna måste kvinnan ha gjort något eller provocerat mannen på ett sådant sätt att mannen reagerat med våld.

Män som misshandlar beskrivs ofta som personer som lider av bristande impuls kontroll och aggressivitet - "han tappade kontrollen". I själva verket framstår mäns våld mot kvinnor som synnerligen kontrollerat och planerat. Kvinnor misshandlas nästan alltid i en miljö som är skyddad från insyn, nämligen i hemmet. Den misshandlande mannen väljer således sina tillfällen och våldet drabbar inte heller vem som helst utan riktas mot den närstående kvinnan och inte sällan även mot barnen i familjen.

"När kvinnor blir kära i fel man blir det problem för polisen, något som kan förvärras om mannen är från ett annat land med en annan kvinno syn."

Det finns också många myter som omger den misshandlade kvinnan. Vi tänker oss ofta en brutalt sönderslagen kvinnan med många och synliga skador, i akut behov av vård. Den stereotypa bilden av den misshandlade kvinnan gör att mycket av det våld som kvinnor utsätts för bagatelliseras och hamnar helt i skymundan. Psykisk misshandel i form av ständiga hot om våld, ofredande, kontrollerande beteenden och verbala angrepp som syftar till att bryta ner kvinnans självkänsla och integritet lämnar inga synliga spår men påverkar allvarligt kvinnans liv, välbefinnande och mentala hälsa. Påtvingade sexuella handlingar och närmanden kränker kvinnans sexuella integritet och självbestämmande över sin kropp.

Polischef i en mellanstor kommun i Västsverige. Ur: När var och en sköter sitt...

Ovan nämnda myter och föreställningar bidrar till att våld mot kvinnor omdefinieras, bortförklaras, bagatelliseras och osynliggörs - av såväl kvinnor som män. Så länge resonemangen om mäns våld mot kvinnor förs på en generell, abstrakt och opersonlig nivå råder det i Sverige enighet om att samhället med alla krafter måste bekämpa detta våld. Men när det kommer till konkreta våldshandlingar utförda av människor vi känner, i vår närmiljö, i bostadsområdet och i den egna kommunen, tycks det vara svårare att erkänna och ta på allvar. Förekomsten och omfattningen av mäns våld mot kvinnor i nära relationer tenderar att underskattas av såväl allmänheten som beslutsfattare och myndighetspersoner på olika nivåer i samhället.⁶⁸ Våld mot kvinnor stör vår bild av "det goda samhället" - det jämställda Sverige.⁶⁹ Genom att anamma myterna som förstärker intrycket av att mäns våld mot kvinnor endast förekommer i särskilda grupper, bland "de andra", slipper vi att konfrontera och ta i tu med ett av vår tids stora samhällsproblem. Och brotten mot kvinnors mänskliga rättigheter kan fortgå.

Sammanfattning

Kvinnor i alla åldrar, ur alla samhällsgrupper utsätts för våld av män de har eller har haft en nära relation med. På samma sätt återfinns förövarna i alla sociala grupper och yrkeskåror. De i media omskrivna "lägenhetsbråken" äger också rum i villor. Att alkohol kan förekomma i samband med kvinnomisshandel betyder inte att alkoholen är orsaken till misshandeln. Myter kring mäns våld mot kvinnor tjänar ofta till att befria förövaren från ansvar för sina våldshandlingar och bidrar till att våldet mot kvinnor omdefinieras, bortförklaras, bagatelliseras och osynliggörs. På samma sätt bidrar den stereotypa bilden av den fysiskt misshandlade och sönderslagna kvinnan till att mycket av det psykiska och sexuella våld som kvinnor utsätts för hamnar helt i skymundan. Om förövaren är av utländsk härkomst förklaras ofta våldet mot kvinnor som en del av "deras kultur". Svenska män som utsätter kvinnor för våld beskrivs som avvikande, missanpassade, alkoholiserade eller psykiskt sjuka. Med myternas hjälp blir mäns våld mot kvinnor till ett problem inom specifika och urskiljbara grupper, snarare än ett omfattande samhälls-, folkhälso- och människorättsproblem. Förekomsten och omfattningen av mäns våld mot kvinnor i nära relationer tenderar att underskattas av såväl allmänheten som beslutsfattare och myndighetspersoner på olika nivåer i samhället.

⁶⁸ Carin Holmberg och Christine Bender: "Det är något speciellt med den här frågan". Om det lokalpolitiska samtalet om mäns våld mot kvinnor, 2003.

⁶⁹ Mona Eliasson, 1997.

Särskilt utsatta kvinnor

Många kvinnor har en utsatt livssituation som gör att de kan vara i behov av särskilt stöd om de utsätts för våld av sina närstående och/eller andra personer i omgivningen. Dessa kvinnor har ofta låg status i samhället och upplever ofta dubbel diskriminering, det vill säga att de dels diskrimineras utifrån kön, dels utifrån faktorer som funktionshinder, etnicitet, social bakgrund, missbruk, ålder och sexuell läggning. Generellt sett kan den dubbla diskrimineringen medföra att det är särskilt svårt för dessa kvinnor att bryta tystnaden kring sina erfarenheter av våld. Det stöd och skydd som erbjuds dem är ofta bristfällig och inte anpassad till just deras livssituation och behov.

Kvinnor med funktionshinder

Funktionshindrade kvinnor utsätts oftast för våld från män som de står i beroende till. Det kan röra sig om närstående män om kvinnan bor hemma, personliga assistenter, personal på gruppbolag, färdtjänstpersonal eller andra patienter om kvinnan är på institution. Inte sällan riktas våldet mot själva funktionshindret. Psykiskt våld går ofta ut på att tala om för kvinnan vad hon saknar. Maken till en synskadad kvinna kan exempelvis möblera om i hemmet så att hon får svårt att röra sig utan att skada sig. Kvinnan kan, på grund av sitt funktionshinder och utsatthet ha svårt att berätta om våldshändelser. Kanske känner hon också skam över sitt funktionshinder. Trovärdigheten ifrågasätts också när den våldsutsatta kvinnan har psykiska funktionshinder, lätt utvecklingsstörning eller kommunikationshandikapp.⁷⁰

Kvinnor med missbruksproblem

Enligt en enkätundersökning som gjorts av Länkarna i Johanneshov uppgav mellan 70-80 procent av de cirka 100 tillfrågade kvinnorna att de utsätts för grovt psykiskt och fysiskt våld.⁷¹

Inom vården och socialtjänsten fokuseras ofta på missbruksproblematiken och våldet som kvinnorna utsätts för tenderar att hamna i skymundan. Missbrukande kvinnor är särskilt utsatta i situationer där de behöver akut skydd, eftersom kvinnojourerna inte har möjlighet att erbjuda dem plats, då övriga boende kvinnor och barn på joutren har ett behov av lugn och trygghet. Inte heller de kommunala kriscentren tillhandahåller skyddat boende, utan kvinnorna hänvisas oftast till missbruksvården. Missbruksvården å sin sida saknar ofta kunskap om den särskilda problematik som våldsutsatta kvinnor har. I arbetet med att stötta kvinnor att ta sig ur sitt missbruk måste man se till kvinnans hela livssituation. Många av de hemlösa kvinnorna som är missbrukare, är mycket utsatta för alla former av våld från de män som erbjuder dem tillfälligt boende och/eller alkohol och droger.

Psykiskt sjuka kvinnor

Forskning kring mäns våld mot psykiskt sjuka kvinnor i Sverige är knapphändig. Under år 2003 genomförde dock Riksförbundet för Social och Mental Hälsa (RSMH) en pilotstudie i form av en omfångsundersökning bland alla kvinnor som under en vecka varit i kontakt med den psykiatriska vården i Skåne. Resultatet från studien visar att hela 70 procent av de 1382 tillfrågade kvinnorna uppgav att de någon gång i livet utsätts för fysiska, sexuella eller psykiska övergrepp. Av de som uppgav att de hade erfarenhet av våld och övergrepp upplevde omkring 70 procent att deras psykiska ohälsa har en koppling till övergreppen. Få av dem hade fått någon hjälp som har med erfarenheterna av övergrepp att göra. Över en fjärdedel, 27 procent av samtliga tillfrågade kvinnor, uppgav att de utsätts för sexuella övergrepp i barndomen och lika många, 28 procent hade utsätts för fysiskt våld. Hela 35 procent uppgav att det utsätts för psykiskt våld i barndomen.⁷²

I likhet med kvinnor med missbruksproblem är de psykiskt sjuka kvinnorna särskilt utsatta i situationer där de behöver akut skydd, eftersom de ideella kvinnojourerna inte har möjlighet att ta emot dem. De kommunala kriscentra tar i allmänhet inte heller emot psykiskt sjuka kvinnor. Inom psykiatrin saknas kunskaper om våldets omfattning, bakomliggande mekanismer och bemötande av brottsoffer, menar RSMH. Psykiskt sjuka, våldsutsatta kvinnor riskerar att bollas runt mellan olika myndigheter och vårdinstanser utan att få adekvat hjälp, stöd och trygghet.

⁷⁰ Allt om hjälpmedel, nr 1, 2002 och Eva Larsson, 2003.

⁷¹ Eva Larsson, 2003.

⁷² Aftonbladet (Debatt): *Våld är vardag för psyksjuka kvinnor*, 2004-03-08 samt Dagens Nyheter: *"Psyksjuka ofta tidigare offer"*, 2004-03-08.

Asylsökande kvinnor och flyktingkvinnor

Kvinnor som flytt sitt hemland och som söker skydd i Sverige kan ha upplevt olika typer av trauman och varit utsatta för könsrelaterat våld av såväl statens företrädare som närstående, bekanta eller okända män. En del asylsökande kvinnor fruktar nya övergrepp vid ett återsändande till hemlandet, bland annat genom att utsättas för könsrelaterat våld och förföljelse i form av könsstympning, hedersrelaterat våld, våldtäkt, misshandel från närstående män, tvångsäktenskap, uttalad och grov könsdiskriminering. Andra kvinnor fruktar förskjutning och social utstötning på grund att de överträtt de normer och värderingar som återfinns i hemlandet, eller för att de våldtagits i samband med väpnad konflikt. För vissa kvinnor kan risken att tvingas in i prostitution ha drivit dem på flykt. Vid ett återsändande kan riskerna för att hamna i prostitution eller människohandel vara stora.

Enligt utlänningslagens 3 kap 3§ kan en person som på grund av sitt kön eller homosexualitet känner välgrundad fruktan för förföljelse och som lämnat det land som hon/han är medborgare i, beviljas uppehållstillstånd som skyddsbehövande i övrigt. Med skyddsbehövande i övrigt avses också personer som känner välgrundad fruktan för att straffas med döden eller med kroppsstraff eller att utsättas för tortyr eller annan omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

En utredning om förföljelse på grund av kön eller sexuell läggning som presenterades i mars 2004 (betänkande 2004:31) föreslår att sådan förföljelse ska inrymmas i flyktingbegreppet och att bestämmelsen i 3 kap 3 § 1 stycket 3 utlänningslagen utgår.⁷³ Amnesty välkomnar detta förslag men vill samtidigt påtala betydelsen av att de rättstillämpande myndigheterna även utvecklar en tolkning grundad på god kännedom om de speciella omständigheter och svårigheter som rör kvinnor som utsatts för olika former av våld.

Många asylsökande kvinnor har till exempel svårt att prata om vad de upplevt i sina hemländer, särskilt om de varit utsatta för sexuella övergrepp, våldtäkt och sexuell tortyr. Detta kan medföra att samtliga asylskäl inte framkommer, eller att de framkommer först i ett sent skede av asylprocessen.

Asylsökande kvinnor som fått avslag på sin ansökan och som lever gömda kan ha en särskilt utsatt situation om de också utsatts för våld från närstående män. Varje kontakt med myndigheter kan för en gömd flykting förknippas med risken att avvisas och tillgången till sjukvård är starkt begränsad för dessa kvinnor.

Andra utländska kvinnor

De utländska kvinnor som invandrat till Sverige kommer från en mängd olika länder och olika sociala och kulturella bakgrunder. Om de utsatts för våld av en närstående man kan utsattheten förstärkas av att de ofta segregeras och diskrimineras i det svenska samhället. Mannens våld vittnar också om kvinnans underordnade ställning i familjen. I vissa fall riskerar kvinnan att bli socialt utfrusen av släkt och vänner om hon skiljer sig från mannen eller söker hjälp utanför familjen. Andra invandrande kvinnor saknar socialt skyddsnet i det nya landet. Kvinnan kan också ha problem med språket, vilket försvårar för henne att söka hjälp och göra sig förstörd.

Utländska kvinnor som kommit till Sverige för att ingå äktenskap med en man får permanent uppehållstillstånd först efter två år. Rädslan för att utvisas om hon anmäler förövaren eller separerar från honom innan de två åren är till ända, kan hindra kvinnan från att söka skydd och hjälp. Kvinnan kan också vara ensam och isolerad och inte känna till vilka lagar som gäller, hur rättsväsendet fungerar eller veta var hon ska vända sig. Kanske har hon svårt att göra sig förstörd på svenska. Kvinnan tvingas tro på mannens beskrivning av hur svenska myndigheter fungerar. Mannen kan också hota kvinnan med att låta skicka tillbaka henne till hemlandet eller låta polisen ta henne – hot som kvinnan tar på allvar. Enligt uppgifter från BRÅ ökar våldet mot kvinnor i gruppen där mannen i relationen är svensk och kvinnan är av utländsk härkomst.⁷⁴

Genom en ny reform som trädde i kraft i juli 2000 kan dock kvinnor som utsatts för våld från mannen få stanna i Sverige även om parrelationen varat i mindre än två år.

⁷³ *Flyktingskap och könsrelaterad förföljelse*. Betänkande av Utredningen om förföljelse. SOU 2004:31.

⁷⁴ BRÅ rapport 2002:14 *Våld mot kvinnor i nära relationer. En kartläggning*.

Hedersrelaterat våld

Hedersrelaterat våld mot flickor och kvinnor förekommer i olika delar av världen. Under de senaste åren har förekomsten av hedersrelaterat våld också kommit att uppmärksammas alltmer i Sverige. Hedersbegreppet, som används för att legitimera våld mot eller mord på kvinnor, baseras på föreställningen om att mannens heder är beroende av de andra familjemedlemmarnas uppförande och beteende. Särskilt viktig för - och direkt kopplad till mannens och familjens heder - är de kvinnliga familjemedlemmarnas kyskhet. Kvinnornas kyskhet utgör gränsen mellan heder och skam och kvinnorna är med andra ord bärare av männens, familjens och hela släktens heder. Kvinnans könsliv upphör således att vara hennes privata angelägenhet och hålls under sträng övervakning.

Ofta karaktäriseras så kallade hederskulturer av varierande grader av könssegregation och kontroll. Det tar sig bland annat uttryck i att kvinnans rörelsefrihet begränsas. Den sociala kontrollen utförs av såväl kvinnor som män, både inom och utanför familjen.

Om en flicka eller kvinna bryter mot föreskrivna normer kan det leda till starka påtryckningar, ökad kontroll, hot, misshandel, tvångsäktenskap, social utstötning och i de mest extrema fall, så kallade hedersmord. Unga kvinnor kan utsättas för hedersrelaterat våld av en rad orsaker, såsom klädsel, vägran att ingå äktenskap med en man som familjen valt, misstankar om att hon har en föräktenskaplig sexuell relation eller för att hon vill skilja sig från sin make.

När familjens heder skändats genom flickans/kvinnans agerande och beteende förväntas de närstående männen att återupprätta familjehedern genom att bestraffa kvinnan eller i värsta fall mörda henne.⁷⁵ Även homosexuella män, som genom sin sexuella identitet överskrider könsnormerna, kan vara en mycket utsatt grupp för hedersrelaterat våld. Länsstyrelserna i storstads länen Stockholm, Skåne och Västra Götaland fick år 2001 regeringens uppdrag att kartlägga förekomsten av hedersrelaterat våld och behovet av särskilda insatser för utsatta flickor och kvinnor från "patriarkala familjer". Kartläggningarna presenterades sommaren 2002. Under år 2003 hade övriga län att genomföra motsvarande kartläggningar. Länsstyrelsernas kartläggningar ska sedan ingå i en nationell rapport om hedersproblematikens omfattning som förväntas bli färdig i april 2004. Den samlade bilden kommer enligt uppgift vara vägledande för samhällets fortsatta åtgärder mot det hedersrelaterade våldet i Sverige.⁷⁶

Sedan år 2002 pågår även arbetet med att utveckla Rikskriminalens manual för hur polisen ska arbeta med hedersrelaterade brott. Arbetet skulle ha varit färdigt i mitten av februari 2004.

Homo- bi- och transsexuella kvinnor

Samhällets fördomar och attityder gentemot homosexuella av bägge könen, bidrar till att öka deras utsatthet för våld. En del homosexuella vill eller vågar inte gå ut offentligt med sin sexuella läggning, vilket kan bidra till svårigheter att bryta tystnaden kring våld och misshandel. Hot om att den utsatta partens sexuella identitet ska röjas på arbetsplatsen, för familjen eller bekantskapskretsen, kan vara ett verkningsfullt kontrollmedel i den homosexuella misshandelsrelationen. Förövaren kan på olika sätt spela på samhällets homofobi, vilken många homosexuella har tidigare negativa erfarenheter av. Partnermisshandel inom homosexuella relationer trivialiseras: parterna uppfattas vara jämstarka och när en kvinna utövar våldet betraktas det inte som lika allvarligt. Lojaliteten med den egna gruppen är ofta stark.⁷⁷ Det är inte känt hur vanligt förekommande våld i lesbiska relationer är i Sverige. Man vet dock att våldet följer samma mönster av överordning/underordning som i heterosexuella relationer där den ena parten är förövare och den andra är offer.

Forskning i andra länder tyder på att partnervåld i homosexuella relationer är lika vanligt som i heterosexuella relationer. Brottsofferfonden har anslagit medel till två forskare för att göra den första svenska kartläggningen av partnermisshandel i samkönade relationer. Studien väntas bli färdig år 2005.⁷⁸

Sedan år 1998 har Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL) en brottsofferjour i Stockholm. Närmare hälften av alla samtal till juren rör partnervåld.⁷⁹ Homo- bi- och transsexuella kvinnor riskerar också att utsättas för våld från obekanta då de genom sin sexuella identitet uppfattas ha överskridit rådande könsnormer i samhället.

⁷⁵ Amnesty International: *Hedersmord* <http://www2.amnesty.se/krig.nsf/Hedersmord?OpenPage>

⁷⁶ Dagens Nyheter: "Fadimes öde väckte Sverige", 2004-01-16.

⁷⁷ Nationellt Råd för Kvinnofrid: *Kvinna slår kvinna, man slår man. Homosexuell partnermisshandel*. 2003.

⁷⁸ Kom ut, nr 10/03: "Inget vackert som går sönder".

⁷⁹ Ibid.

Unga kvinnor och flickor

Studier visar att unga kvinnor och flickor i åldersgruppen 18-24 år är särskilt utsatta för mäns våld. Enligt omfångsundersökningen Slagen dam hade 19 procent av de tillfrågade kvinnorna mellan 18-24 år utsatts för hot och/eller fysiskt våld och/eller sexuellt våld eller hot våld från en pojkvän. Samma studie visar också att de unga kvinnorna är den åldersgrupp av kvinnor som utsätts för mest våld från män som de inte har eller har haft en sexuell relation med. Dessutom uppgav 20 procent av samtliga tillfrågade kvinnor att de utsatts för sexuellt våld i någon form före sin 15-årsdag.

Enligt Statistiska centralbyråns rapport Valfärd och ofärd på 90-talet visar utvecklingen sedan början av 1990-talet på en ökad utsatthet för våld främst bland unga kvinnor. Hela 14 procent av de unga flickorna och kvinnorna mellan 16-24 år hade utsatts för hot eller våld under en ettårsperiod (2000-2001), vilket är en ökning med drygt fyra procentenheter under 90-talet. En större del av denna ökning utgörs av grövre våld – sådant som innebar synliga märken eller kroppsskada. Under samma år uppgav 4 procent av de unga kvinnorna att de utsatts för "lägenhetsvåld".

Unga kvinnor utsätts för kränkande tillmälen i skolan eller utsätts för sexuella trakasserier på universitet. Flickor och unga kvinnor hotas och utsätts för oönskade sexuella närmanden och beröringar från pojkar i deras egen ålder eller från lärare, handledare eller andra män som är äldre än de själva. Våldet utövas även i bostadsmiljöer, på arbetsplatser, fester och i krogmiljöer eller andra offentliga platser, såväl inomhus som utomhus.⁸⁰ Flickor utsätts också för sexuella övergrepp och misshandel i hemmet.

Sammanfattning

Många kvinnor har en livssituation som gör att de kan vara i behov av särskilt stöd om de utsätts för våld av sina närstående och/eller andra personer i omgivningen. Dessa kvinnor upplever ofta dubbel diskriminering, det vill säga att de dels diskrimineras utifrån kön, dels utifrån faktorer som funktionshinder, etnicitet, social bakgrund, missbruk, ålder och sexuell läggning och könsidentitet. Deras särskilda behov tillgodoses sällan då det stöd och den hjälp som samhället erbjuder dem ofta är bristfällig och sällan anpassad till just deras livssituation. Funktionshindrade, psykiskt sjuka kvinnor, kvinnor med missbruksproblem, kvinnor av utländsk härkomst, kvinnor som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld, asylsökande kvinnor, lesbiska kvinnor samt unga kvinnor och flickor är exempel på grupper av kvinnor som kan vara särskilt utsatta.

⁸⁰ Eva Lundgren, Gun Heimer, Jenny Westerstrand, Anne-Marie Kalliokoski, 2001

Få anmälningar leder till åtal och lagföring

Misshandel mot kvinna

Andelen åtal för misshandel mot kvinna minskade generellt sett under 1990-talet, trots åtgärder som syftat till att förenkla och underlätta för kvinnan i den rättsliga processen.⁸¹ En förklaring som ofta anges är att det är svårt att bevisa denna typ av våldsbrott, eftersom det i allmänhet inte finns några vittnen, samtidigt som ord ofta står mot ord.

Under de senaste åren har cirka en fjärdedel av anmälda misshandelsbrott mot kvinna av bekant lett till åtal.⁸² Vid det allvarigare brottet grov misshandel mot kvinna leder närmare hälften av de polisanmälda brotten till åtal.⁸³

Under år 2003 inkom 15 927 brottsmisstankar om våld mot kvinna till landets åklagarkamrar.⁸⁴ Flera brottsmisstankar kan riktas mot en och samma gärningsman och åklagaren fattar då beslut kring varje brottsmisstanke. I Riksåklagarens definition av våld mot kvinnor ingår grov kvinnofridskränkning och misshandel mot kvinna av bekant gärningsman.

Enligt Riksåklagarens årsredovisning för 2003 framkommer att av 14 802 avslutade brottsmisstankar om våld mot kvinna som handlagts av åklagare har 32 procent (4 808 stycken) lett till att åklagaren beslutat om lagföring i form av åtal, strafföreläggande eller meddelande av åtalsunderlåtelse. Enligt Riksåklagaren leder så gott som alla åtal som väcks gällande våld mot kvinnor till fällande dom.⁸⁵

Begreppet lagföring definieras olika av olika myndigheter. Riksåklagarens definition omfattar beslut från åklagare om att väcka åtal, godkända strafförelägganden samt meddelade åtalsunderlåtelse. Brottsförebyggande rådet definierar lagföring som fällande dom i tingsrätt, eller av åklagaren godkända strafförelägganden samt meddelade åtalsunderlåtelse.*

Skillnaden mellan antalet polisanmälda misshandelsfall mot kvinna från bekant (16 780) och antalet brottsmisstankar om misshandel mot kvinna av bekant (grov kvinnofridskränkning borträknat) som inkommit till åklagare under år 2003 (14 132) indikerar att det förekommer att polisen är förundersökningsledare i vissa fall, trots att våldsbrott mot närstående hör till de kvalificerade brottstyperna, där det enligt Riksåklagarens allmänna råd är motiverat att åklagaren bör leda förundersökningen.

Anmärkningsvärt är att det inte går att utläsa ur befintlig kriminalstatistik hur många åtal om misshandel /grov misshandel mot kvinnor som i slutänden leder till fällande dom eftersom könsuppdelad statistik över domar med avseende på brottsoffer, saknas i Sverige.⁸⁶

Grov kvinnofridskränkning

Brottsförebyggande rådet har gjort en uppföljning av tillämpningen av den nya lagen under perioden 1 juli 1998 – 31 december 1999.⁸⁷ Andelen polisanmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning som lett till åtal under perioden var påfallande låg och totalt ledde endast 10 procent av de drygt 1 000 polisanmälda grova kvinnofridsbrotten till åtal. Åklagaren har dock väckt åtal för annat brott (vanligtvis misshandel) i ytterligare 10

⁸¹ BRÅ Apropå 3/2000

⁸² BRÅ Kriminalstatistik 2002

⁸³ BRÅ Apropå 3/2000

⁸⁴ 2511 brottsmisstankar avsåg misshandel utomhus mot kvinna av bekant. 10 979 brottsmisstankar gällde misshandel mot kvinna av bekant som ägde rum inomhus. 159 brottsmisstankar avsåg grov misshandel utomhus mot kvinna av bekant och 438 brottsmisstankar avsåg grov misshandel mot kvinna av bekant som ägde rum inomhus.

⁸⁵ 1 840 brottsmisstankar rörde grov kvinnofridskränkning. Uppgifter från Sara Billström, RÅ.

⁸⁶ Riksåklagaren: Årsredovisning 2003

* Att godkänna strafföreläggande betyder att den misstänkte går med på att betala de böter som åklagaren utdömer utan att ärendet går vidare till domstol. Med åtalsunderlåtelse menas att åklagaren registrerar den misstänkte skyldig till brott, men finner att det inte är nödvändigt att väcka åtal, t.ex. på grund av att brottet är ringa i förhållande till andra brott som den misstänkte begått, eller att den misstänkte inte tidigare dömts för brott, eller på grund av den misstänktes ringa ålder. Om åklagaren väcker åtal går ärendet vidare till domstol. De som döms i domstol kan dömas till dagsböter, överlämnande till vård inom socialtjänsten, fängelse, rättspsykiatrisk vård, villkorlig dom. Med villkorlig dom menas att en dömd inte behöver avtjäna straff om personen inte begår nya brott inom en prövotid på två år.

⁸⁷ Uppgift från Jan Ahlberg och Lotta Nilsson, BRÅ

⁸⁸ BRÅ rapport: *Grov kvinnofridskränkning – en kartläggning* 2000:11

procent av fallen. Cirka 40 procent av anmälningarna avskrevs, oftast med motivering att brott inte kunde styrkas. Resterande 40 procent var fortfarande under utredning den 31 december 1999. Glappet mellan antalet anmälda brott och brott som ledde till åtal var således mycket stort.

När det gäller grov kvinnofridskränkning har det i praktiken handlat om att bevisa upprepade tillfällen av misshandel. De olika brott som tillsammans bedömts som grov kvinnofridskränkning i rätten har varit upprepade fall av misshandel, där skador dokumenteras i läkarjournaler.

Enligt bestämmelsens ursprungliga lydelse krävdes det att de enskilda gärningarna "varit ett led i en upprepad kränkning" av offrets integritet och självkänsla för att gärningsmannen skulle kunna dömas för grov kvinnofridskränkning. Vad som menades med "ett led i" prövades i mars 1999 av Högsta domstolen (HD). HD tolkade detta som att mannen måste ha dömts för liknande brott mot kvinnan sedan lagen trädde i kraft. Resultatet av HD:s dom blev att antalet polisanmälda kvinnofridsbrott halverades.

I utvärderingen visade sig också att de män som väl blev dömda, oftast dömdes för allvarigare gärningar. Ett av bestämmelsens viktigaste syften – att vara användbar även vid upprepade brott som är mindre allvarliga – uppnåddes därmed inte under den inledande perioden.⁸⁸

En översyn och omarbetning av lagen gjordes sedan, mot bakgrund av Högsta domstolens tolkning. Den 1 januari 2000 ändrades bestämmelsen så att inga tidigare domar ska behövas för att rätten ska kunna döma för grov kvinnofridskränkning, utan de aktuella åtalade gärningarna bör vara tillräckliga. Efter ändringen började antalet anmälda kvinnofridsbrott återigen öka och från och med november år 2000 har antalet anmälningar stigit kontinuerligt.

Enligt kriminalstatistik för år 2002 anmäldes knappt 1 600 brott om grov kvinnofridskränkning. Under samma år lagfördes 184 män för brottet grov kvinnofridskränkning, varav 139 dömdes till fängelse.⁸⁹ År 2003 mottog polisen 1 849 anmälningar om grov kvinnofridskränkning.⁹⁰

Besöksförbud

Under de senaste åren har knappt hälften av alla inkommande ansökningar om besöksförbud som inkommit till åklagarmyndigheterna, beviljats.

BRÅ har gjort en uppföljning av lagen om besöksförbud som omfattar perioden 1999-2001.⁹¹ Lagen om utökat besöksförbud som antogs i september 2003 ingår således inte i uppföljningen.

Under åren 1999-2001 ansökte i genomsnitt 6 600 kvinnor årligen om besöksförbud. Under samma period polisanmäldes i genomsnitt 3 300 överträdelse mot utfärdade besöksförbud årligen. Drygt hälften av utredningarna av anmälningar om överträdelse av besöksförbudet lades ned, vanligtvis med motiveringen att brott inte kunde styrkas. I snitt lagfördes 620 personer årligen för överträdelse av besöksförbud.

Studien, som även omfattar djupintervjuer, visar generellt sett att beslutet om besöksförbud inledningsvis uppfattas mycket positivt av kvinnan. Besöksförbudet ses som en viktig markering från samhället och kvinnan upplevde också att hon blivit trodd. Däremot tycktes kvinnans oro för att utsättas för fortsatta kränkningar bestå. Kvinnorna är också kritiska till att ingenting händer när de anmäler överträdelse av besöksförbudet. Detta leder till att många kvinnor upphört att anmäla eller endast anmäler allvarliga händelser. Uteblivna reaktioner från rättsväsendet gentemot förövaren gör att kvinnofridskränkningarna fortsätter.

Två femtedelar av männen som belagts med besöksförbud misstänks för nya brott mot person (ej nödvändigtvis riktade mot den aktuella kvinnan) inom loppet av ett år från det att besöksförbudet utfärdats. I närmare 30 procent av fallen överträdde besöksförbuden inom ett år från utfärdandet.

Studien visar också att lagen sällan används av polisen trots att besöksförbuden bör användas som en utgångspunkt för det förebyggande arbetet. Endast sju av landets 21 polismyndigheter har utarbetat rutiner för aktiv uppföljning av utfärdade beslut om besöksförbud. Sådan uppföljning kan bestå av regelbunden kontakt med såväl kvinnan som

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Kriminalstatistik 2002, BRÅ.

⁹⁰ Uppgift från Lotta Nilsson, BRÅ.

⁹¹ BRÅ-rapport: *Besöksförbud - En utvärdering av lagen och dess tillämpning*, 2003:2.

mannen som belagts med besöksförbud för att se hur förbudet efterlevs och eventuellt sätta in ytterligare skyddsåtgärder.

Vidare finns det stora regionala skillnader vad gäller antalet ansökningar om besöksförbud, vilket tyder på att landets polismyndigheter hanterat skyldigheten att informera om besöksförbud olika. Andelen beviljade besöksförbud varierar också kraftigt mellan länen och uppgår till mellan 35 och 74 procent. Enligt BRÅ verkar åklagarens bedömning bygga på huruvida mannen som ansökan om besöksförbudet avser har anmälts för brott som går att styrka. Enligt lagens förarbeten skulle tidigare anmälningar ses som en av flera viktiga indikatorer på att fortsatt risk föreligger. I praktiken tycks det istället ha blivit en förutsättning för att en ansökan om besöksförbud ska beviljas av åklagaren.

Slutsatser som dras är att förbättringar i tillämpningen av lagen är nödvändiga för att lagen ska fungera som en verkningsfull skyddsåtgärd i förebyggande syfte. Polisens rutiner kring besöksförbud måste förbättras. En aktiv och löpande uppföljning från polisens sida skulle bidra till ökad trygghet för kvinnorna. De kvinnor som intervjuats efterlyser omedelbara reaktioner från polisens sida redan vid första tillfället som mannen överträder förbudet. Lagen lämnar ett stort tolkningsutrymme för åklagare som ska besluta om besöksförbud. Gemensamma riktlinjer från polis och åklagare som ska gälla för hela landet efterfrågas av BRÅ, som också framhåller vikten av att en helhetssyn på mäns våld mot kvinnor och utsatta kvinnors hela livssituation ska ligga till grund för rättsväsendets bedömning av enskilda händelser. Våldet mot kvinnor är ofta upprepat och tar sig olika uttryck som inte alltid är fysiska. Tidigare har diskuterats huruvida överträdelse av besöksförbud ska kunna ses som ett led i en upprepat kränkning mot kvinnan och därmed utgöra grov kvinnofridskränkning, och det finns enligt BRÅ skäl att se över frågan igen.

Enligt Riksåklagarens årsredovisning för 2003 minskade antalet polisanmälda överträdelse av besöksförbud från 5 015 år 2002 till 3 731 år 2003. En förklaring kan enligt Riksåklagaren vara att besöksförbudens effektivitet har ökat. Närmare studier saknas dock och det finns all anledning att återigen följa upp lagen om besöksförbud eftersom lagen utökats. Vidare bör det undersökas huruvida effektiviteten verkligen ökat, eller om kvinnor upphört att anmäla eller endast anmäler allvarliga händelser, till följd av uteblivna reaktioner från rättsväsendets sida.

De regionala skillnaderna avseende andelen beviljade besöksförbud mellan olika åklagarkammare är fortsatt stora och uppgick år 2003 som lägst till 35 procent (Falun/Dalarna) och som högst till 64 procent (Växjö/Kronoberg).⁹²

Våldtäkt och sexuellt våld

Enligt BRÅ:s preliminära statistik för år 2003 anmäldes 2 560 våldtäkter. Under samma år lagfördes 145 personer för våldtäkt, vilket utgör knappt 6 procent. Samtliga 145 dömdes i tingsrätt.⁹³

Uppgifter från Riksåklagaren skiljer sig såtillvida att de redovisar antalet inkomna brottsmisstankar om "fullbordad våldtäkt". I hela Sverige inkom 1 403 sådana brottsmisstankar till åklagarkammarna under år 2003. Beslut om att väcka åtal eller besluta om strafföreläggande eller meddela åtalsunderlåtelse fattades av åklagare i 19 procent av de inkommande brottsmisstankarna.⁹⁴

Undersökningar som gjorts vid de juridiska fakulteterna i Stockholm och Uppsala visar att cirka 95 av 100 polisanmälda våldtäktsärenden läggs ner.⁹⁵ Den vanligaste motiveringen är att brott inte kan styrkas. Enligt Christian Diesen, professor i processrätt är dock ofta skälen till detta att någon förundersökning aldrig inletts eftersom polisen ansett ärendet omöjligt att utreda, eller att ärendet avslutats när den misstänkte förövaren anfört en samtyckesinvändning - att kvinnan samtyckt till samlag.⁹⁶

I 10 procent av de anmälda våldtäktsfallen avskrevs ärendena direkt utan att en utredning inleddes, vanligtvis med motiveringen att det förflutit flera månader sedan brottet begicks. Under år 2002 ledde endast sex av 89 anmälda våldtäkter i Stockholms city till åtal.

En undersökning som gjorts om inomhusvåldtäkter i Uppsala under åren 1999-2002 visar att sju fall av 125 polisanmälda våldtäkter lett till åtal, vilket utgör knappt 6 procent.⁹⁷ Endast hälften av de kända misstänkta förövarna förhördades inom en vecka efter anmälningen. Mellan 15-30 procent av de misstänkta kända

⁹² Uppgifter från Sara Billström, Riksåklagaren.

⁹³ Uppgifter från Lotta Nilsson, BRÅ.

⁹⁴ Uppgifter från Sara Billström, Riksåklagaren.

⁹⁵ Undersökningarna, som pågått sedan 1996, går så till att studenter följer samtliga anmälda sexualbrott under ett år i ett polisdistrikt, beträffande antingen vuxna eller minderåriga offer, från anmälan till avslut.

⁹⁶ Dagens Nyheter: Debatt: "Helfalsk polisstatistik om våldtäkter", 2004-03-10.

⁹⁷ Ibid.

gärningsmännen förhördades inte alls. Utredningskvaliteten beskrivs som försämrade och var särskilt låg i de fall där kvinnan hade missbruksproblem, funktionshinder, om kvinnan levde i ett misshandelsförhållanden eller där målsäganden var tonårsflickor eller prostituerade.⁹⁸ Brist på resurser, bristande kunskap och attityder beskrivs som orsaker till den låga uppkläringen av våldtäktsfall.

Kritik som ofta framkommer vad gäller domstolarnas bedömning i våldtäktsärenden är att själva brottet överskuggas av fokus på brottsoffrets karaktär.⁹⁹ I samband med den debatt som uppstod efter domar i flera uppmärksammade våldtäktsmål under år 2003, har justitieministern vid flera tillfällen framhållit vikten av att föräldrade attityder om män och kvinnor motarbetas inom rättsväsendet och samhället i stort.¹⁰⁰

Kritik har också framförts gällande att den mediala debatten inte tycks ha någon motsvarighet i de rättsliga diskussioner som främst förs i organ som Svensk Juristtidning och Juridisk Tidskrift, trots de komplicerade frågeställningar som sexualbrott rymmer. Detta har tolkats som ett ointresse för att diskutera och utveckla rätten inom området.¹⁰¹

Brottsoffermyndigheten skriver i sitt remissvar angående betänkandet från 1998 års Sexualbrottskommitté att de kulturella, sociala och strukturella perspektiven är av särskild betydelse för att öka kunskapen om sexualbrotten och minska utrymmet för fördomar. "Strukturerna kan ses som en ram inom vilken övergreppen möjliggörs och sker, och därefter tolkas och bemöts av omvärlden. Det senare har stor relevans för rättsväsendets representanter. Det påverkar brottsutredning och lagföring inklusive tolkningar av lagens rekvisit, värderingar av bevisningen och möjligheten till ökad respekt för den som utsatts för sexualbrott."¹⁰²

Rättsprocessen

Vem som helst kan anmäla ett brott som faller under allmänt åtal, även polisen som kommit till en plats där ett brott misstänks ha begåtts. Polisen är skyldig att utreda anmälningar om misshandel och våldtäkt, oavsett om målsägande motsätter sig utredningen. Målsägande kan inte heller dra tillbaka sin egen anmälan. Vanligast är att kvinnan själv anmäler misshandel till polisen.¹⁰³

Enligt allmänna råd om ledning av förundersökning från Riksåklagaren anges att våldsbrott mot närstående hör till de kvalificerade brottstyperna, där det är motiverat att åklagaren som huvudregel bör leda förundersökningen. Vid brott som inte är av "enkel beskaffenhet", däribland kvinnofridsbrott, blir åklagaren förundersökningsledare så snart någon är skäligen misstänkt för brott. Åklagaren kan ge direktiv till polisen och gemensamt kan de planera utredningen.¹⁰⁴

Under förundersökningen ska polisen samla in bevisning såsom medicinska rättsintyg och fotografier samt genomföra kriminaltekniska undersökningar och förhöra målsägande, den misstänkte gärningsmannen och eventuella vittnen. Misshandel av kvinnor från närstående personer äger ofta rum i hemmet utan närvarande vittnen. Om bevisningen baseras på målsägandes uppgifter och hon är ovillig att medverka läggs förundersökningen i princip alltid ned.¹⁰⁵ En nedlagd förundersökning kan dock tas upp igen om det tillkommer ny bevisning.

Efter förundersökningen ska åklagaren ta ställning till om åtal ska väckas. För att väcka åtal krävs att det finns så stark bevisning att åklagaren kan räkna med en fällande dom. Åklagaren har att ta ställning till huruvida brott kan bevisas – inte om kvinnan talar sanning eller ej.

När åtal är väckt kallas målsägande, den tilltalade och eventuella vittnen till huvudförhandling i rätten. All bevisning ska gås igenom muntligt i domstolen, med undantag av rättsintyg och fotografier. Målsägande hörs först och såväl

⁹⁸ Ibid

⁹⁹ Katarina Wennstam: *Flickan och skulden*, 2002.

¹⁰⁰ Dagens Nyheter: "Bodström kräver attitydförändring i rätten" 2003-11-05 samt krönika på Kvinnojouren Elinors hemsida av Thomas Bodström: "Vi måste motarbeta föräldrade attityder om kvinnor och män" december 2003. http://www.ellinor.se/rubrique.php3?id_rubrique=89

¹⁰¹ Press Judicata, nr 6/2003: "Vad är riktig juridik?"

¹⁰² Brottsoffermyndigheten: Remissvar SOU 2001:14 Sexualbrotten.

¹⁰³ BRÅ-rapport: *Våld mot kvinnor i nära relationer. En kartläggning*. 2002:14.

¹⁰⁴ Lars Nylén: "Rättsväsendet – polisens roll" i *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar*, Heimer och Posse (red) 2003.

¹⁰⁵ Elvy Wicklund, 2003.

¹⁰⁶ Lars Nylén, 2003.

¹⁰¹ Press Judicata, nr 6/2003: "Vad är riktig juridik?"

¹⁰² Brottsoffermyndigheten: Remissvar SOU 2001:14 Sexualbrotten.

¹⁰³ BRÅ-rapport: *Våld mot kvinnor i nära relationer. En kartläggning*. 2002:14.

¹⁰⁴ Lars Nylén: "Rättsväsendet – polisens roll" i *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar*, Heimer och Posse (red) 2003.

¹⁰⁵ Elvy Wicklund, 2003.

åklagare som den tilltalades försvarare ställer frågor till henne. Därefter förhörs den tilltalade. Varken den målsägande eller den tilltalade förhörs under ed. Slutligen hörs eventuella vittnen under ed, samt eventuella sakkunniga. Rätten utreder bland annat om det finns skäl att avvika från den normala påföljden och kan också besluta om att låta den tilltalade genomgå en rättspsykiatrisk läkarundersökning. Slutligen håller åklagaren, försvararen och målsägarbiträdet pläderingar.

Rätten består av ordförande, som är domare och nämndemän, som utses av kommunfullmäktige/landstingsfullmäktige. Efter huvudförhandlingen håller rätten enskilda överläggningar. Domen, som oftast meddelas inom två veckor och som är offentlig, innehåller bland annat uppgifter om de brott som gärningsmannen dömts för, påföljd och eventuella skadestånd.

Tingsrättens dom kan överklagas inom tre veckor av åklagaren, målsägande eller den tilltalade och prövas sedan i Hovrätten. Vid överklagan av dom i Hovrätten krävs ett särskilt prövningstillstånd från Högsta domstolen, vilket endast ges i undantagsfall.

Polisen

Mäns våld mot kvinnor kan komma till polisens kännedom på flera olika sätt. I många fall, då polisen kallas till platsen, handlar det om att få slut på en pågående våldssituation, snarare än att den våldsutsatta kvinnan vill få mannen åtalad och straffad för sina brott. I andra fall vänder sig den våldsutsatta kvinnan till polisen för att göra en anmälan så att ett rättsligt förfarande inleds.¹⁰⁶

Svårigheter med att bevisa misshandelsbrott och andra kvinnofridsbrott sägs bland annat orsakas av att det i allmänhet saknas vittnen och att ord därmed står mot ord. I omkring 25 procent av de polisanmälda fallen vill inte kvinnan medverka i polisens utredning efter att anmälan gjorts. I de fall där kvinnan själv polisanmält förövaren, vilket är det vanligaste, är det omkring 20 procent av kvinnorna som inte vill medverka i ett senare skede.¹⁰⁷ Den våldsutsatta kvinnan kan vara rädd för vedergällning från mannen eller att han tar hämnd på andra närstående, såsom barnen. Många kvinnor skuldbelägger sig själva och tonar ner övergreppen. Andra kvinnor tror inte att de kan få det skydd och stöd som de skulle behöva för att orka och våga fullfölja en rättsprocess.¹⁰⁸

Det kan av många olika skäl vara svårt för den våldsutsatta kvinnan att beskriva och sätta ord på vad hon varit med om. Därför är det viktigt att polisen har de kunskaper som behövs för att kvinnan ska få ett så bra bemötande som möjligt. Polisen är skyldig att informera den våldsutsatta kvinnan om vad som kommer att hända efter att anmälan är gjord, vilka eventuella skyddsåtgärder som kan vidtas samt informera henne om vart hon kan vända sig för ytterligare stöd och skydd. Polisen har kritiserats vad gäller bristande information till brottsoffren.¹⁰⁹

Kvalitén på polisens förundersökning och de inledande åtgärderna från polisens sida kan i slutänden vara avgörande för om åtal kan väckas eller ej. Polisen måste därför arbeta aktivt för att säkerställa bevis i så nära anslutning till brottet som möjligt. Svårigheter att få tillräckliga bevis leder till att många brottsanmälningar om våld mot kvinnor avskrivits då brott inte kunnat styrkas.¹¹⁰

Enligt en närmare granskning som Rikspolisstyrelsen (RPS) och Riksåklagaren (RÅ) gjort av polisens handläggning av ärenden som rör mäns våld mot kvinnor vid en polismyndighet (Västmanland) fann man flera skäl till att nästan hälften av ärendena lades ned. Summariska och knapphändiga förhör, samt avsaknaden av dokumentation om eventuella skador, och i vissa fall långa perioder innan målsägande kallades till förhör, var exempel på brister. Brottsutredningarna skulle enligt inspektionsgruppen kunna förbättras genom snabba förstahandsåtgärder för att säkra bevis, samt ett tidigt inträde av åklagare som förundersökningsledare.¹¹¹

På vissa håll i landet, bland annat i Malmö, har man inrättat särskilda familjevåldsenheter inom polisen som bland annat inriktat sig på personalutbildning och fördjupad samverkan med åklagaren och andra myndigheter. Såväl utredarna på enheten, krimjouren och radiobilspolisen får två veckors utbildning kring mäns våld mot kvinnor. Polisens utredare får också kvalificerad handledning var fjortonde dag. Det har lett till förbättrad handläggning av ärenden gällande mäns våld mot kvinnor och andelen anmälningar om misshandel och våldtäkt som lett till åtal har ökat från 18 procent år 1997 till omkring 35 procent år 2001.¹¹²

¹⁰⁶ Lars Nylén, 2003.

¹⁰⁷ BRÅ-rapport: *Våld mot kvinnor i nära relationer. En kartläggning*, 2002:14.

¹⁰⁸ Lars Nylén, 2003.

¹⁰⁹ Socialstyrelsen: 5 kap. 11§ SoL – *en uppföljning av socialtjänstens arbete*, 2004.

¹¹⁰ Lars Nylén, 2003.

¹¹¹ Gemensam inspektionsverksamhet. Granskning av brottsutredningar avseende våld mot kvinnor. RÅ/RPS 1/00

¹¹² BRÅ Apropå 5/2001.

Åklagare

Mäns våld mot kvinnor sägs vara en prioriterad typ av brottslighet inom rättsväsendet. Under de senaste åren har man inom polisen och åklagarmyndigheten satsat på utbildning om kvinnofrid. Trots att man från Riksåklagarens sida menar att man inom åklagarväsendet lagt ner stora resurser på att öka lagföringen för våld mot kvinnor, så ledde bara tre av tio fall av våld mot kvinnor (misshandel och grov kvinnofridskränkning av bekant gärningsman) till åtal eller annat lagföringsbeslut i hela landet under år 2003. Detta kan jämföras med lagföringsandelen gällande våldsbrottsligheten i stort, som uppgår till närmare 45 procent.¹¹³

Enligt RÅ:s årsredovisning för 2003 finns det stora variationer mellan landets sex åklagarmyndigheter vad gäller andelen ärenden om våld mot kvinnor som leder till lagföring i form av åtal. Vid åklagarmyndigheten i Stockholm var andelen 28 procent medan andelen ärenden som ledde till åtal uppgick till 36 procent vid åklagarmyndigheterna i Linköping och Västerås.

På kammarnivå har de åklagarkammare som infört så kallade familjevåldsenheter uppnått de högsta resultaten vad gäller andelen ärenden som lett till åtal. Sådana familjevåldsenheter finns bland annat i Helsingborg, Uppsala, och Söderortskammaren i Stockholm. Enligt RÅ leder så gott som samtliga av de fall som går till åtal till fällande dom.¹¹⁴

Under år 2003 har flera åklagarmyndigheter i landet analyserat vad som bör göras för att öka lagföringen för våldsbrott mot kvinnor. Slutsatser som dragits är att polisens förstahandsåtgärder kan förbättras på många håll och att kravet på att åklagare kopplas in i ett tidigt skede av förundersökningen bättre kan beaktas. Enligt Riksåklagaren är det ett stort problem att många misshandlade kvinnor inte vill medverka vid utredningarna, men samtidigt har Riksåklagaren uttryckt kritik mot att vissa åklagare inte agerar tillräckligt i sådana fall, utan avskriver ärendet för snabbt.¹¹⁵

Under år 2004 planerar RÅ ett antal seminarier för att gå på djupet med problemet och för att finna svar på varför så få ärenden om våld mot kvinnor leder till åtal. Aktiva åtgärder, förbättrade utredningar, fördjupad kunskap och specialisering inom polisen och åklagarna, ökad samverkan inom rättsväsendet och mellan rättsvårdande instanser och andra myndigheter och organisationer, är exempel på förändringar som kan leda till att det brottsförebyggande arbetet förbättras.

Det är viktigt att statens satsningar på ökad utbildning och frågans prioritet inom rättsväsendet bedrivs långsiktigt. Ryckighet i resurstilldelning, besparingar och omorganiseringar kan leda till att åklagare med kompetens i frågan försvinner eller omplaceras.¹¹⁶

Domare

En motsvarande specialisering inom domarkåren saknas, men har under senare år varit föremål för diskussion. I en förstudie som gjordes av Domstolsverket och Svenska Domareförbundet under år 2003, kartlades intresset och behovet av specialisering inom den dömande verksamheten. En av slutsatserna var att specialisering kring bland annat våld mot närstående skulle leda till ökade kunskaper, vilket i sin tur kan leda till att medborgarnas krav på god kvalitet och förkortade handläggningstider tillgodoses.¹¹⁷

I förstudien tillfrågades även andra organisationer och organ än domstolarna själva om behovet av specialisering inom domarkåren. Såväl Jämo som Brottsoffermyndigheten underströk vikten av grundläggande insikter i genuskunskap, könsdiskriminering och könsmaktsordningen i samhället. Fördjupad kunskap om sexualiserat våld samt det könsperspektiv och normsystem som gör sig gällande vid utredning om sexualbrott efterlystes också.

Av de tillfrågade domarna i förstudien var 90 procent intresserade av någon form av specialisering. Bland de domare som arbetade inom allmän domstol var brott riktade mot närstående/familjevåld, familjerätt ett av flera områden som identifierades som önskvärt att specialisera sig i.¹¹⁸

I studien ges också exempel på erfarenheter av specialisering på området vid Växjö tingsrätt, där ungdomsmål och mål rörande "våld och hot i närståenderelationer" lottas på en domare sedan den 1 mars 2001. Enligt en överenskommelse mellan polis, åklagare och domstolen ska sådana mål behandlas med förtur och huvudförhandling

¹¹³ Riksåklagaren Årsredovisning 2003.

¹¹⁴ Dagens Nyheter : "Få åtal väcks för våld mot kvinnor", 2004-02-19.

¹¹⁵ Riksåklagaren Årsredovisning 2003.

¹¹⁶ Uppgift från Ulrika Rogland Kongstad, kammaråklagare.

¹¹⁷ DV-rapport 2003:3 *Specialisering - En förstudie i samarbete med Sveriges Domareförbund*.

¹¹⁸ Ibid.

i målen äger rum inom två veckor från det de kommit in till tingsrätten. Polisen gör årliga utvärderingar av rättsväsendets (polis, åklagares och domstols) handläggning av såväl ungdomsmål som mål rörande våld och hot i nära relationer. Arbets sättet har lett till att tiden för handläggning av mål som rör våld och hot i närstående relationer har minskat avsevärt och att kvalitén på bevisningen i dessa mål blivit bättre. Det har också blivit lättare att få vittnen och målsägande att medverka i utredningen och under domstolsförhandlingarna. Slutligen har det lett till ett bättre bemötande av brottsoffer.

Domstolarna ska själva besluta om framtida specialisering ska genomföras. En kartläggning över intresset genomfördes av Domstolsverket under hösten 2003.

Förlegade attityder

Ökad kunskap framhålls som det viktigaste instrumentet för att förändra förlegade attityder och fördomar inom rättsväsendet, vilket bland annat understrukits av Brottsoffermyndigheten. Regeringen har gett Domstolsverket, polisen och Riksåklagaren i uppdrag att satsa på utbildning när det gäller jämställdhetsfrågor och bemötande av brottsoffer. Domstolsverket har också fått i uppdrag att ta fram en handlingsplan för hur man ska utbilda sin personal i brottsofferfrågor.¹¹⁹

Under år 2003 och 2004 hålls, på uppdrag av regeringen, en tredagars obligatorisk utbildning som ur ett genusperspektiv behandlar frågor om mäns våld mot kvinnor inklusive sexuellt våld, för samtliga domare i landet.¹²⁰

Skyddade personuppgifter

Även vad det gäller skyddade personuppgifter finns en rad problem, enligt den personsäkerhetsutredning som haft regeringens uppdrag att lämna förslag på åtgärder som ökar skyddet för olika grupper av hotade och misshandlade målsäganden och vittnen, däribland våldsutsatta kvinnor.¹²¹ Åtgärden med spärrmarkering är inte lagreglerad och avslag på begäran kan inte överklagas. Sekretesskyddet anses inte heller tillräckligt starkt för personer som fått spärrmarkering. Tidsbegränsningen på ett år upplevs ibland som för kort. Om spärrmarkeringen fungerat som ett skydd kan det dessutom vara svårt att styrka att det fortfarande föreligger en hotbild efter att giltighetstiden gått ut. Om spärrmarkeringen tas bort kan det leda till att trakasserier och förföljelsen börjar på nytt.

Det händer också att Skattemyndigheten, trots spärrmarkeringen, lämnar ut uppgifter till "fel" person. Olika myndigheter har problem med den praktiska hanteringen av skyddade uppgifter och det finns ett behov av att myndigheternas sätt att handlägga skyddade personuppgifter förändras. Samarbete mellan Skattemyndigheten och polisen vad gäller riskbedömningar vid utredning av spärrmarkering efterlyses.

Personsäkerhetsutredningen föreslår i sitt delbetänkande rörande våld i nära relationer att ett nytt institut, skyddad folkbokföring, inrättas så att personer som utsätts för hot och förföljelse ska kunna folkbokföras i en särskild ordning med ett högre sekretesskydd än i den vanliga folkbokföringen. Enligt förslaget ska skyddad folkbokföring beviljas av Skattemyndigheten för en tid av högst tre år i taget om inte den enskildes behov av skydd kan tillgodoses genom besöksförbud eller på annat sätt. Skyddad folkbokföring ska kunna medges för den utsatta personens medflyttande familj. Avslagsbeslut ska kunna överklagas. Att lämna ut uppgifter om person med skyddad folkbokföring bör enligt förslaget vara omgivet med starkare sekretess än idag och får endast utlämnas om det står klart att uppgifterna kan röjas utan att skada uppkommer. Inrättandet av ett nytt institut syftar således även till att strama upp myndigheters hantering av skyddade personuppgifter. Personsäkerhetsutredningens slutbetänkande överlämnades till regeringen i januari 2004.

¹¹⁹ Dagens Nyheter: "Bodström kräver attitydförändring i rätten", 2003-11-05.

¹²⁰ Uppgifter från Ingrid Claesson, RKC.

¹²¹ Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer. Delbetänkande av personsäkerhetsutredningen SOU 2002:71.

Sammanfattning

Av de polisanmälda våldsbrotten mot kvinnor i Sverige, som utgör mellan en fjärdedel och en femtedel av det faktiska våldet, leder endast en mindre andel av anmälningarna om misshandel, grov kvinnofridskränkning, överträdelse av besöksförbud och våldtäkt till åtal. Än färre leder till lagföreläggning i form av fällande dom i tingsrätt, godkända strafförelägganden eller meddelade åtalsunderlåtelse.

Andelen åtal för kvinnomisshandel minskade generellt sett under 1990-talet, trots åtgärder som syftat till att förenkla och underlätta för kvinnan i den rättsliga processen. Ett problem som ofta anges är svårigheterna med att bevisa denna typ av våldsbrott samt att den våldsutsatta kvinnan ofta tvekar att medverka i polisens utredningar.

Stora brister vad gäller polisens och åklagarnas utredningar i våldtäktsärenden tycks leda till särskilt låg lagföreläggning i våldtäktsfallen. Förlegade attityder kring kvinnor och sexualitet bland landets domare har också uppmärksammats vid flera tillfällen under senare år. Utredningskvaliteten i våldtäktsärenden uppvisar stora brister.

Erfarenheter från olika lokala samverkansprojekt mellan polis, åklagare och andra myndigheter och organisationer visar att aktiva insatser, organisationsformer och utbildningssatsningar lett till att en ökad andel anmälningar leder till åtal och lagföreläggning.

I en förstudie som gjorts om möjligheterna för domare att specialisera sig dras slutsatsen att specialisering om bland annat våld mot närstående skulle leda till ökade kunskaper hos domare, vilket i sin tur kan leda till att medborgarnas krav på god kvalitet och förkortade handläggningstider tillgodoses. Domstolarna har att själva besluta om framtida specialisering ska genomföras.

Kommunernas arbete mot mäns våld mot kvinnor

Våldsöverlevande kvinnors återhämtning beror till stor del på reaktionerna hos deras närmaste. Omgivningens stöd och förståelse är därför avgörande, liksom det bemötande de utsatta kvinnorna får i sina eventuella kontakter med myndigheter och olika hjälpinstanser.

Studier visar att en tredjedel av kvinnorna, som lever eller har levt med en man som utsatt dem för våld, sökt hjälp hos annan instans än polisen. Vanligast är att kvinnorna vänder sig till sjukvården, inklusive psykiatri. En del kvinnor tar kontakt med en advokat medan andra vänder sig till kvinnojourer, brottsofferjourer eller socialtjänsten och socialjouren. Bland de kvinnor som sökt hjälp hos instanser som fokuserar på att tillvarata kvinnans intressen, såsom sjukvården, advokater, kvinno- och brottsofferjourerna, återfanns den största andelen som sade sig vara nöjda med den hjälp de fått. Störst missnöje fanns bland dem som sökt hjälp hos socialtjänsten eller socialjouren.¹²²

Många myndigheter, organisationer och instanser inom kommunerna och landstingen kommer också i kontakt med våldsutsatta kvinnor som inte primärt söker hjälp för att de utsatts för våld. Det kan handla om vårdcentraler, mödravårdcentraler, ungdomsmottagningar, tandvården, familjerätten, familjerådgivningen, kvinnokliniker, äldreomsorgen, handikappsöreningar, psykiatri, missbruksenheter, kyrkor med flera. Personalens medvetenhet och kunskaper om mäns våld mot kvinnor och våldsutsatta kvinnors situation blir då avgörande för att tidigt upptäcka förekomsten av våld samt ge de utsatta kvinnorna ett bra bemötande och kunna hänvisa dem vidare för ytterligare stöd och hjälp.

Samarbete och samverkan mellan olika myndigheter och mellan myndigheter och andra organisationer är centralt för att den utsatta kvinnan ska kunna erbjudas den hjälp och det stöd hon behöver. Samverkan behövs också för att effektivt kunna samordna de olika aktörernas insatser. Uppsökande verksamhet och åtgärder som syftar till att förändra attityder är en viktig del av det lokala arbetet med att förebygga mäns våld mot kvinnor. Det krävs uttalade och politiskt utformade strategier för att stävja mäns våld mot kvinnor.

Dessvärre lever många våldsutsatta kvinnor i kommuner som blundar för problemet. Politikerna anser att frågan faller utanför deras ansvarsområde. Medvetenheten hos de lokala myndigheterna om mäns våld mot kvinnor varierar och samarbetet mellan olika aktörer brister ofta eller saknas helt. De ideella kvinnojourerna är fortfarande de enskilt viktigaste aktörerna för att ge hjälp, stöd och skydd åt kvinnor som överlevt våld - trots att kommunerna och socialtjänsterna har det yttersta huvudansvaret.¹²³

Glappet tycks vara stort mellan det politiska arbete som görs på nationell nivå gällande mäns våld mot kvinnor och det arbete som bedrivs i kommunerna. I många kommuner tas mäns våld mot kvinnor aldrig upp till politisk diskussion, trots att det ytterst är en fråga om demokrati och medborgarnas mänskliga rättigheter.

Kommunernas och socialtjänstens ansvar

Kvinnovåldskommissionen lyfte i sitt slutbetänkande fram brister i socialtjänstens arbete med kvinnor som utsatts för våld av närstående man. Kommissionen menade att frågan verkade ha låg prioritet och att bristande kunskaper på de enskilda socialförvaltningarna lett till att problemet inte uppmärksammats tillräckligt. De våldsutsatta kvinnorna erbjuds alltför sällan några insatser, samtidigt som de inte heller efterfrågar dessa, då de av olika skäl inte vill berätta att de utsätts för våld. Kommissionen föreslog därför att socialtjänstens ansvar skulle preciseras i socialtjänstlagen, samt att särskilda handlingsplaner skulle utarbetas inom socialtjänsten. Vidare föreslogs att kommunerna skulle utarbeta särskilda åtgärdsprogram för socialtjänstens handläggning av frågor som rör mäns våld mot kvinnor. En viktig förutsättning för arbetet är att socialtjänsten har kännedom om och samarbete med andra myndigheter och frivilligorganisationer i kommunen. Vidare, menade Kvinnovåldskommissionen, ska kommuninvånarna informeras om vilka resurser som finns tillgängliga för våldsutsatta kvinnor. Kommissionen föreslog också att personal med ett särskilt ansvar för kvinnor som utsätts för våld skulle avdelas inom socialtjänsten. Utgångspunkten var att samhället måste ta sitt ansvar och att kommunerna inte längre får förlita sig på de frivilliga insatser för våldsutsatta kvinnor som främst kvinnojourerna står för.¹²⁴

¹²² Eva Lundgren, Gun Heimer, Jenny Westerstrand, Anne-Marie Kalliokoski, 2001.

¹²³ Nationellt råd för Kvinnofrid: *Kommuner som blundar för mäns våld mot kvinnor*, 2001.

¹²⁴ Ibid.

Regeringen ansåg dock att förslagen från kommissionen om att särskilda handlingsplaner ska utarbetas inom socialtjänsten samt utarbetningen av kommunala åtgärdsprogram var en fråga som kommunerna själva fick ta ställning till. Det kommunala självstyret och kommunernas frihet att organisera sin verksamhet utifrån de lokala förhållandena, värnades. Socialstyrelsen fick i uppdrag att leda ett utvecklingsarbete i frågor om våld mot kvinnor i syfte att stödja kompetensuppbyggnad och metodutveckling inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården.

Vidare modifierades kommissionens förslag i regeringens Kvinnofredsproposition och Socialtjänstlagen kompletterades med en ny bestämmelse om att "socialnämnderna bör verka för att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet får stöd och hjälp för att förändra sin situation".¹²⁵ (Kommissionen hade föreslagit att socialnämnderna skall verka för). Lagen ändrades år 2001 till att lyda: "Socialnämnden bör verka för att den som utsatts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp. Socialnämnden bör härvid särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld och andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation". (SoL kap 5 §11) Kommunerna har således det yttersta ansvaret för att tillhandahålla stöd, hjälp och skydd åt våldsutsatta kvinnor.

Uppföljning av kommunernas arbete med Kvinnofredsreformen

I en sammanställning över de resultat som uppnåtts drygt två år efter att kvinnofredspropositionen antogs, framkom att inga större förändringar i arbetet med våldsutsatta kvinnor hade skett.¹²⁶ De satsningar som hade genomförts rörde främst planering, samverkan och viss utbildning.

Länsstyrelserna, som tilldelats ett regeringsuppdrag att följa upp hur intentionerna i Kvinnofredspropositionen efterlevs i kommunerna, har kartlagt kommunernas arbete med våldsutsatta kvinnor. Rapporterna från länsstyrelserna tyder också på att de flesta kommuner inte vidtagit några särskilda åtgärder utan även fortsättningsvis förlitat sig på kvinnojourerna för stöd och skydd åt våldsutsatta kvinnor.

Det lokalpolitiska samtalet som aldrig blev av

Forskarna Carin Holmberg och Christine Bender har undersökt hur det lokalpolitiska samtalet om mäns våld mot kvinnor ser ut i kommuner som saknar kvinnojour.¹²⁷ År 1997 fanns det 138 kvinnojourer i landets dåvarande 286 kommuner. I storstadskommunerna fanns vanligtvis fler än en kvinnojour. Drygt hälften av landets kommuner saknade således kvinnojour under år 1997.¹²⁸

Utgångspunkten i studien var att det i det politiska samtalet görs tolkningar av hur problemet ser ut och vilka behov de utsatta kvinnorna har, samt hur den lokala verksamheten ska utformas för att tillgodose de olika behov som identifierats. Föreställningar om att det råder en partiöverskridande enighet kring mäns våld mot kvinnor har dock lett till att frågan inte kommit upp till offentlig diskussion. Mäns våld mot kvinnor har helt enkelt inte setts som en politisk fråga eller som en fråga om demokrati och mänskliga rättigheter, utan tolkas i termer av ett vård- och omsorgsproblem. Trots att diskussioner inte ägt rum har man utgått ifrån att enighet råder kring vad som ska göras och hur. Man tyckts ha utgått ifrån att de utsatta kvinnorna har väldefinierade problem som främst sjukvården och socialtjänsten är lämpade att ta hand om. Mäns våld mot kvinnor har således "avpolitiserat" och reducerats till ett problem för enskilda kvinnor snarare än ett samhällsproblem som måste bekämpas på bred front och genom en mängd åtgärder och insatser.

"Man ska inte gå in och störa den personliga integriteten och jag kan tänka mig hundra ursäkter för att inte blanda sig i. Men far någon riktigt illa då tror jag nog att gemene man hade gått in för att försöka göra en insats."

Ledarmot av socialnämnden i en svensk kommun. Ur: "Det är något speciellt med den här frågan" - Om det lokalpolitiska samtalet om mäns våld mot kvinnor.

I de kommuner där fullmäktige eller socialnämnden hade haft frågan uppe till diskussion utmynnade detta i att nya resurser tilldelades eller att kommunen öppnade ett kommunalt kriscenter för kvinnor, samt att förslag om att utarbeta särskilda handlingsprogram för att bekämpa mäns våld mot kvinnor diskuterades. Det var framför allt enskilda tjänstemän som arbetade på någon myndighet som förde upp frågan på den politiska dagordningen, snarare än politikerna själva.

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Näringslivsdepartementets Faktblad 2001: Uppföljning av Kvinnofredsreformen.

¹²⁷ Carin Holmberg och Christine Bender: "Det är något speciellt med den här frågan". Om det lokalpolitiska samtalet om mäns våld mot kvinnor, 2003.

¹²⁸ Christine Bender och Carin Holmberg: När var och en sköter sitt... Hur ser stöd och hjälp ut till misshandlade kvinnor i kommuner utan kvinnojour? 2001.

En del politiker menade att den allmänna opinionen saknas vad gäller mäns våld mot kvinnor och att det i sig tyder på att misshandel mot kvinnor är ett obetydligt problem i kommunen. Politikerna såg sig inte själva som opinionsskapare i frågan. Få av de tillfrågade politikerna hade kunskap om innehållet i regeringens kvinnofridsproposition.

Politikerna i kommunstyrelsen ansåg i regel inte att mäns våld mot kvinnor faller under deras ansvarsområde, utan hänvisade till politikerna i socialnämnden. Politikerna i socialnämnden menade att det är socialtjänstens sak att signalera till nämnden om antalet misshandlade kvinnor väsentligen ökar eller om resurserna inte räcker till. I annat fall utgår man från politiskt håll från att socialtjänsten, som delegerats ansvar för stöd och skydd till de våldsutsatta kvinnorna, fullgör sitt uppdrag och att inga politiska direktiv eller politiskt utformade målsättningar krävs för verksamheten. Politikerna tycktes utgå ifrån att misshandlade kvinnor redan är klienter hos socialtjänsten.

I de flesta kommuner som undersöktes saknades politisk styrning och handlingsplaner för att bekämpa mäns våld mot kvinnor. Detta resulterade i att socialtjänsten, som inte fått några direktiv från socialnämnden, inte heller förändrade sitt arbetssätt för att bättre svara upp till de våldsöverlevande kvinnornas individuella behov.

Det bör tilläggas att avvikande åsikter och uppfattningar framfördes av enskilda tillfrågade och att ovanstående baseras på de generella sammanfattningar och slutsatser som ändå kunnat göras.

Verksamheten i kommuner som saknar kvinnojour

År 2001 publicerades en kartläggning över hur stöd och hjälp till misshandlade kvinnor ser ut i kommuner som saknar kvinnojour, gjord av forskarna Christine Bender och Carin Holmberg.¹²⁹ Kartläggningen baseras på enkätundersökningar i 127 kommuner samt djupintervjuer som gjorts i ett urval av 10 kommuner. Resultaten från studien visar i korthet att:

- Endast en tredjedel av de tillfrågade kommunerna hade skrivit eller påbörjat arbetet med att ta fram en handlingsplan.
- Mäns våld mot kvinnor sågs i termer av en vård- och omsorgsfråga snarare än som en politisk fråga.
- Vilka myndigheter eller organisationer som sågs som relevanta aktörer vad gäller mäns våld mot kvinnor varierade i olika kommuner.
- Samverkan mellan de olika i aktörerna i flertalet kommuner var bristfällig, vilket leder till att polis, sjukvård m.fl. inte vet vart de ska hänvisa kvinnorna för ytterligare stöd och hjälp eller i akuta lägen.
- Endast i 28 av 127 kommuner fanns en formell samverkansgrupp. Informell samverkan fanns i 45 kommuner. Myndighetssamverkan förekom främst mellan polisen och socialtjänsten, men på ett par orter ingick även sjukvården. Hela 77 kommuner hade varken informell eller formell samverkan.
- Frågan om mäns våld mot kvinnor och insatser till våldsutsatta kvinnor hade i många kommuner inte byggts in i respektive organisation utan var beroende av enskilda anställdas/ideellas personliga engagemang och kunskaper.
- Avsaknaden av informationsmaterial om vart utsatta kvinnor kan vända sig var stor och avsaknaden av information på andra språk än svenska var i det närmaste total.
- Socialtjänsten i kommunerna uppger att få våldsutsatta kvinnor vänder sig till myndigheterna och att mer tydligt utsatta grupper ges prioritet.
- Stödsamtal erbjuds men endast två av de undersökta socialtjänsterna i kommunerna arbetar utifrån ett material med särskilt fokus på våldsutsatta kvinnor.
- Få socialtjänster kan erbjuda skyddat boende utan kontaktar kvinnojouren i grannkommunen. I vissa fall hänvisades kvinnor i behov av skydd till hotell, vandrarhem eller övernattnings hos släkt och vänner.

¹²⁹ Christine Bender och Carin Holmberg, 2001.

- 111 av de 127 tillfrågade socialtjänstemännen uppgav att de vänder sig till grannkommunens kvinnojour för att ge stöd och skydd åt utsatta kvinnor.
- Endast 30 av de tillfrågade kommunerna gav årligt verksamhetsbidrag till grannkommunens kvinnojour.

Socialstyrelsens uppföljning

Socialstyrelsen, som har regeringens uppdrag att utveckla socialtjänstens kunskap om brottsoffer i en mer generell mening än enbart våldsutsatta kvinnor, har gjort en första uppföljning av socialtjänstens arbete i 29 kommuner, avseende brottsoffer.¹³⁰ Uppföljning baseras på intervjuer med 28 chefer för individ- och familjeomsorgen (ifo) i 28 slumpvis valda kommuner, samt med 15 socialsekreterare. En central frågeställning var huruvida man känner till den lagändring i Socialtjänstlagen som genomfördes år 2001 (SoL kap 5 §11) kring kommunernas ansvar för stöd till brottsoffer och särskilt våldsutsatta kvinnor. Vidare undersöktes om lagändringen lett till att socialtjänstens arbete förändrats, samt vilket stöd som socialtjänsten erbjuder våldsutsatta kvinnor och deras barn.

Uppföljningen visar att en majoritet av intervjupersonerna känner till ändringen i socialtjänstlagen, men närmare en fjärdedel känner inte till den eller inte vet om de känner till den. Närmare hälften av de 28 ifo-cheferna och några av socialsekreterarna uppgav vidare att socialtjänstens arbete inte har förändrats till följd av ändringen i lagen. Cirka hälften av socialsekreterarna kan inte svara på om arbetet har förändrats eller ej.

En femtedel av de tillfrågade anser att socialtjänstens arbete har förändrats och att man har en ökad uppmärksamhet på våldsutsatta kvinnor och att graden av uppmärksamhet och intresse för frågan ökat. En del menar att man arbetat med brottsoffer redan tidigare, särskilt våldsutsatta kvinnor.

Vad gäller konkreta åtgärder som vidtagits så anser mindre än hälften, 20 av de 43 intervjuade, att socialtjänsten har vidtagit några sådana med anledning av lagändringen. Åtgärder som nämns är bland annat handlingsprogram som antagits inom socialtjänsten samt diskussioner kring ett utbildningsmaterial.

De vanligaste stödinsatserna som brottsoffer kan få från socialtjänsten är enligt intervjupersonerna råd- och stödsamtal, information om och förmedling av kontakter till de ideella brottsoffer- och kvinnojourerna, kyrkan, samt barn- och vuxenpsykiatri. Nästan alla intervjupersoner (40 av 43) uppgav att de antingen känner till brottsofferjouren eller kvinnojouren och många uppgav också att det finns ett samarbete med dem.

”Jag tror det är bättre om man kan få hjälp av en sån där förening som är duktig på det där. Det kanske känns bättre för den enskilde att ta emot hjälp från en förening än socialtjänsten”

På frågan om vilka brottsoffer som socialtjänsten bör hjälpa uppges misshandlade kvinnor vara prioriterad grupp för knappt hälften av de intervjuade (20 av 43). Fler än hälften anser att brottsoffer bör få sådana stöd- och hjälpinsatser som de idag inte kan få från socialtjänsten. Bättre hjälp i det akuta skedet, hjälp med kostnader och kontakt med målsägarbiträde och psykolog är några av de insatser som nämns.

IFO-chef i en svensk kommun. Ur: Lägesbeskrivning 5 kap §11 SoL

Hinder som nämns för att ge brottsoffret den hjälp som intervjupersonerna hade velat bistå med, är resurs-, tids- och personalbrist. Även bristen på metoder, kunskap och samverkan med andra aktörer anges som hinder av flertalet intervjupersoner.

I uppföljningens avslutande diskussion drar Socialstyrelsen slutsatsen att ”kartläggningen visar klart och tydligt att socialtjänsten nu har uppmärksammat denna grupp” [misshandlade kvinnor] och att dessa kvinnor är en prioriterad grupp i många kommuner. Samtidigt konstateras att vidarelussning till ideella organisationer och landsting är det näst vanligaste svaret på frågan om vilket stöd och vilken hjälp brottsoffer kan få av socialtjänsten, som mycket sällan har eget skyddat boende att erbjuda. Några av ifo-cheferna ser kommunens bidrag till de ideella jourerna som ett stöd till brottsoffer från socialtjänsten. Allmänheten sägs sakna kännedom om möjligheten för brottsoffer att få stöd och hjälp från socialtjänsten, och man menar att polisen brister i sin informationskyldighet till brottsoffer.

De ideella kvinnojourernas verksamhet

För drygt 25 år sedan, år 1978 öppnades Sveriges första kvinnojourer i Göteborg och Stockholm. I dag finns det ideella kvinnojourer i närmare 150 av landets 289 kommuner. Kvinnojourerna är organiserade i två riksförbund. Det största förbundet, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS) har 160

¹³⁰ Socialstyrelsen: Lägesbeskrivning 5 kap §11 SoL – en uppföljning av socialtjänstens arbete.

medlemsorganisationer och lokala kvinnojourer i 115 kommuner. ROKS har som mest haft 10 000 medlemmar.¹³¹ Svenska Kvinnojourers riksförbund (SKR) har 32 medlemsorganisationer. Det finns också så kallade länsjourer i de allra flesta län som fungerar som ett samarbetsorgan för de lokala jourerna i länets kommuner.

Utöver det praktiska arbetet bedriver de flesta kvinnojourerna ett omfattande politiskt arbete för att synliggöra mäns våld mot kvinnor i samhället utifrån ett feministiskt perspektiv. Den svenska kvinnojourrörelsen har också haft samarbete med motsvarande rörelser i de nordiska länderna sedan 1994.¹³²

Alla SKR:s och ROKS medlemsorganisationer och jourer kan inte erbjuda skyddat boende. Verksamheten ser olika ut på de lokala kvinnojourerna men gemensamma utgångspunkter är att kvinnor – inte experter – ska möta de kvinnor som söker sig till jourerna. De flesta jourer har ingen anställd personal utan drivs helt av ideellt arbetande kvinnor.

1998 bildades Systerjouren Somaya Kvinnojour, som drivs av muslimska kvinnor för muslimska flickor och kvinnor. Jouren erbjuder samtalsstöd, telefonjour och skyddat boende.¹³³

År 2000 bildades Terrafem, en jour för invandrarkvinnor och som har en rikstäckande telefonjour på 35 språk för kvinnor och flickor av utländsk härkomst. Terrafem har också en tjejjour.¹³⁴ Både Terrafem och Systerjouren Somaya är medlemmar i ROKS.

År 2000 sökte minst 42 000 kvinnor stöd hos någon kvinnojour inom ROKS och SKR. Samma år fick 1 500 kvinnor skyddat boende på jourerna. Många av dessa kvinnor hade även sina barn med sig.¹³⁵ Antalet kvinnor som uppsöker kvinnojourerna ökar, liksom antalet kvinnor och barn som får skyddat boende på jourerna. Under 2002 hade SKR:s medlemsföreningar haft kontakt med 12 630 hjälpsökande. 367 kvinnor och 316 barn fick skyddat boende på jourerna.¹³⁶ ROKS statistik för samma år bygger på uppgifter från 67 av 130 jourer. Sammanlagt hade dessa haft 54 675 kontakter/hjälpförfrågningar som lett till 48 467 stödåtgärder. Antalet kvinnor och barn som fått skyddat boende på jour var 2 246. Dessutom hade 1 216 kvinnor hänvisats vidare på grund av platsbrist.¹³⁷ Systerjouren Somaya hade under år 2001 cirka 3 000 inkommande samtal, (1 000 från hjälpsökande kvinnor och flickor samt 2 000 samtal från myndigheter m.fl.) Under 2001 bodde 15 kvinnor, tio barn och nio flickor i skyddat boende på jouren.¹³⁸

Kvinnorna som söker sig till de ideella kvinnojourerna garanteras anonymitet. Till jourerna vänder sig ofta kvinnor som inte har polisanmält de våldsbrott de utsatts för och som inte har eller önskar ha någon kontakt med de sociala myndigheterna. Eftersom kommunerna, med få undantag, saknar eget skyddat boende tar kvinnojourerna även emot kvinnor som hänvisas till jouren från bland annat socialtjänsten, socialjouren, sjukvården, polisen och de grannkommuner som saknar egen kvinnojour. Samtidigt som trycket på kvinnojourerna ökar drabbas många av dem av kommunernas nedskärningar i verksamhetsbidragen. Kommunerna bidrog under år 2000 med sammanlagt 24 miljoner kronor till kvinnojourernas verksamhet. Storleken på bidragen varierade stort mellan de olika kommunerna. Hela 68 kommuner gav inga bidrag alls.¹³⁹

Sammanfattning

Många våldsutsatta kvinnor bor i kommuner som blundar för problemet. Politikerna anser att frågan faller utanför deras ansvarsområde. Medvetenheten hos de lokala myndigheterna om mäns våld mot kvinnor varierar och samarbetet mellan olika aktörer brister ofta eller saknas helt. Avsaknaden av informationsmaterial om vart de våldsutsatta kvinnorna kan vända sig är stor och material på andra språk än svenska saknas i stort sett helt. De ideella kvinnojourerna är fortfarande den enskilt viktigaste aktören för att ge hjälp, stöd och skydd åt kvinnor som överlevt våld - trots att kommunerna och socialtjänsterna har det yttersta huvudansvaret. Få socialtjänster kan erbjuda skyddat boende och i de kommuner som saknar kvinnojour kontaktas kvinnojouren i grannkommunen. Endast 30 av 127 tillfrågade kommuner som saknar kvinnojour gav årligt verksamhetsbidrag till grannkommunens kvinnojour.

¹³¹ Maud Eduards: *Förbjuden handling. Om kvinnors organisering och feministisk teori.*, 2002

¹³² Ibid.

¹³³ Systerjouren Somayas hemsida <http://www.somaya.nu>

¹³⁴ Terrafems hemsida: <http://www.terrafem.org>

¹³⁵ Nationellt råd för Kvinnofrid: *Kommuner som blundar för mäns våld mot kvinnor*, 2001.

¹³⁶ SKR:s hemsida: <http://www.kvinnjour.com>

¹³⁷ ROKS hemsida: <http://www.roks.se>

¹³⁸ Systerjouren Somayas hemsida <http://www.somaya.nu>

¹³⁹ Nationellt råd för Kvinnofrid: *Kommuner som blundar för mäns våld mot kvinnor*, 2001

Kunskapen om könsrelaterat våld måste öka

Kunskap om mäns våld mot kvinnor, våldets orsaker och konsekvenser är avgörande för att samhällets insatser och åtgärder för att stävja, beivra och skydda kvinnor från dessa brott ska bli relevanta och effektiva. Utan tillräcklig kunskap riskerar lagstiftningen på området att bli uddlös.

Examensordning

Regeringen underströk i Kvinnofridspropositionen vikten av att obligatoriska moment kring frågor om jämställdhet, kvinnors och mäns skilda villkor i samhälle och familj, samt könsrelaterat våld inkluderas i de grundutbildningar på högskolenivå som leder till yrken där man kommer i kontakt med kvinnor som utsatts för sådant våld. Förhoppningen var att förändringarna i grundutbildningarna ska leda till att våldsutsatta kvinnor i framtiden får ett bättre stöd och bemötande. Nyckelgrupper som identifierades som centrala för bemötandet av våldsutsatta kvinnor och för att aktivt motverka våld, inkluderade bland annat jurister, läkare, barnmorskor, sjuksköterskor, psykologer, psykoterapeuter, tandläkare, socionomer och verksamma inom social omsorg, barn- och ungdomspedagoger, grundskole- och gymnasielärare. Examensordningen för ovan nämnda yrkesutbildningar förtydligades i högskoleförordningen. Högskoleverket uppdrogs att under tre år följa upp och utvärdera på vilket sätt universiteten och högskolorna beaktar de nya kraven i examensordningen, samt årligen rapportera till regeringen i dessa frågor.¹⁴⁰ I polisutbildningen, som faller utanför examensordningen, ingick vid propositionens tillkomst redan ett moment om "familjevåld".

Högskoleverket publicerade år 2000 en utvärdering av landets juristutbildningar. I utvärderingen framgår att juristutbildningarna saknade "inslag av samhälls- och familjeförhållanden och brottsoffers erfarenheter, samt konsekvenserna av våld mot kvinnor och män", trots att detta föreskrivs i juristutbildningens examensordning.¹⁴¹ De utvärderingar som Högskoleverket genomfört och publicerat år 2000 gällande socionomutbildningar och utbildningar inom vård och omsorg innehåller ingen specifik information eller analys av hur de ovannämnda kraven i examensförordningen beaktats.¹⁴²

I oktober 2003 gav regeringen återigen Högskoleverket i uppdrag att utvärdera hur frågor om genusperspektiv och mäns våld mot kvinnor tas upp på bland annat juristlinjen.¹⁴³ Den utvärdering som tidigare uppdragits åt Högskoleverket tycks i mångt och mycket ha uteblivit.

Fortbildning

I Kvinnofridspropositionen betonades även vikten av fortbildning kring mäns våld mot kvinnor för redan yrkesverksam personal inom rättsväsendet, socialtjänsten och hälso- och sjukvården. Rikspolisstyrelsen i samråd med Riksåklagaren, Domstolsverket och Socialstyrelsen fick i uppdrag att leda en satsning på fortbildning av ovan nämnda yrkesgrupper. Särskilda resurser avsattes också för ändamålet.¹⁴⁴ Ett gemensamt utbildningsmaterial, Kvinnofrid - ett utbildningsmaterial om mäns våld mot kvinnor, har tagits fram där flera myndigheter såsom Brottsförmyndigheten, Socialstyrelsen, Rikspolisstyrelsen, Kriminalvårdsverket, Domstolsverket och Åklagarmyndigheten har bidragit med kapitel. Rikskvinnocenter i Uppsala, som bidragit till materialet, har även tagit fram eget utbildningsmaterial.¹⁴⁵

Forskningens betydelse för en ökad kunskapsutveckling kring mäns våld mot kvinnor behandlades i Kvinnofridspropositionen. Bland annat ansågs den kriminal- och rättsvetenskapliga forskningen om våld mot kvinnor vara eftersatt.

¹⁴⁰ Proposition Kvinnofrid 1997/1998:55

¹⁴¹ Högskoleverkets rapportserie 2000:1, *Rätt juristutbildning? - utvärdering av juristutbildningar*.

¹⁴² Högskoleverkets rapportserie 2000:6 *Utvärdering av socionomutbildningar* samt Högskoleverkets rapportserie 2000:5 *Utbildningar inom vård och omsorg – en uppföljande utvärdering*.

¹⁴³ Krönika av justitieminister Thomas Bodström: "Vi måste motarbeta föråldrade attityder om kvinnor och män", publicerad på Kvinnojouren Ellinors hemsida i december 2003, <http://www.ellinor.se>

¹⁴⁴ Kvinnofridspropositionen 1997/98:55

¹⁴⁵ Kvinnofridsportalen <http://www.kvinnofrid.se> Kvinnofrid - ett utbildningsmaterial om mäns våld mot kvinnor.

Sammanfattning

Kunskap om mäns våld mot kvinnor, våldets orsaker och konsekvenser är avgörande för att samhällets insatser och åtgärder för att stävja, beivra och skydda kvinnor från dessa brott ska bli relevanta och effektiva. Satsningar på fortbildning av redan yrkesverksamma inom rättsväsendet, sjukvården, socialtjänsten och skolan kommer i kontakt med våldsutsatta kvinnor betonades i Kvinnofredsreformen. Examensordningen för bland annat jurister, läkare, barnmorskor, sjuksköterskor, psykologer, psykoterapeuter, tandläkare, socionomer och verksamma inom social omsorg, barn- och ungdomspedagoger, grundskole- och gymnasielärare förtydligades i högskoleförordningen år 1998 och obligatoriska moment kring frågor om jämställdhet, kvinnors och mäns skilda villkor i samhälle och familj, samt könsrelaterat våld inkluderades i ovan nämnda grundutbildningar på högskolenivå .

Amnestys synpunkter och rekommendationer

Våld mot kvinnor utgör allvarliga kränkningar som inskränker på eller helt upphäver kvinnors grundläggande mänskliga rättigheter. Amnesty International menar att det könsrelaterade våldets orsaker återfinns i rådande könsmaktsordning i samhället där män som grupp har större makt än kvinnor som grupp. Det könsrelaterade våldet har vissa gemensamma rötter oavsett var det äger rum eller hur det tar sig uttryck. Mäns våld mot kvinnor uppstår inte i ett vakuum utan hämtar näring i de samhälleliga föreställningar, värderingar och attityder samt uttalade eller outtalade diskriminerande beteenden som leder till kvinnors underordning och mäns överordning i samhället och inom familjen. Det handlar om ekonomiska, politiska, juridiska och sociala förhållanden och strukturer som löper genom historien och som skapat och återskapar en könsmaktsordning där män som grupp har större makt än kvinnor som grupp. Kvinnor drabbas av könsrelaterat våld just på grund av att de är kvinnor i en samhällsstruktur som diskriminerar och underordnar kvinnor.

Manlig kontroll över kvinnors sexualitet utgör en annan näringskälla för det könsrelaterade våldet, liksom stereotypa föreställningar om vad det innebär att vara kvinna och man. Mäns våld mot kvinnor skiljer sig från land till land vad gäller våldets omfattning och specifika uttryck men det är enligt Amnestys synsätt snarare fråga om gradskillnader snarare än artskillnader. Alla samhällen har sina sätt att bortförklara eller legitimera det könsrelaterade våldet.

Staten är skyldig att förebygga, utreda och bestraffa brott mot de mänskliga rättigheterna. Statens ovilja, undlåtenhet eller oförmåga att fullgöra sina skyldigheter får mycket allvarliga konsekvenser för enskilda offer som utsatts för människorättskränkningar, men också för samhället i stort. Ett klimat av straffrihet ökar risken för nya kränkningar, eftersom staten därmed signalerar att de brottsliga gärningarna kan fortgå utan att förövarna riskerar att rannsakas och dömas för sina handlingar.

Enligt Amnestys mening kan våld mot kvinnor utgöra tortyr, för vilken staten är ansvarig, när våldet är så allvarligt och av sådan natur som tortyrbegreppet i folkrätten implicerar, och när staten misslyckats att leva upp till sina förpliktelser att tillhandahålla ett fullvärdigt skydd. De skador som enskilda individer tillfogar kvinnor kan vara lika svåra och skadliga som de skador som tillfogas kvinnor som utsätts för tortyr av företrädare för staten. Enskilda individer kan avsiktligt tillfoga kvinnan skador genom våld. Avsiktligheten är ett av tortyrbegreppets rekvisit.

Rätten att inte utsättas för könsrelaterat våld är i allra högsta grad en fråga om demokrati, jämställdhet, välfärd, hälsa och grundläggande mänskliga rättigheter. Våld mot kvinnor får under inga omständigheter tolereras från statens sida, oavsett vem förövaren är. Kriminalstatistik över polisanmält våld mot kvinnor samt de olika omfångsstudier som bland annat kvinnoforskare och Brottsförebyggande rådet gjort, visar med all tydlighet att mäns våld mot kvinnor i nära relationer är ett utbrett och allvarligt problem också i Sverige. Trots de positiva ansträngningar och åtgärder som den svenska staten vidtagit för att bekämpa könsrelaterat våld, har man inte lyckats stävja detta våld. Amnesty är djupt oroat över att mäns våld mot kvinnor tycks ha ökat under de senaste åren.

Amnesty understryker vikten av fortsatt kraftfulla åtgärder att för att förebygga, förhindra, utreda och bestraffa mäns våld mot kvinnor, samt ge skydd och stöd åt de våldsöverlevande kvinnorna. Ansvaret för att bekämpa mäns våld mot kvinnor vilar på hela samhället, på myndigheter, rättssystem och politiska organ på alla nivåer.

Implementering av lagstiftning

Sedan 1980-talet har en rad åtgärder på lagstiftningsområdet genomförts i Sverige i syfte att förebygga och bestraffa våld mot kvinnor. Bland annat har en del lagändringar gjorts för att stärka våldsutsatta kvinnors rättsliga ställning och påföljderna har också skärpts. Misshandel som sker på enskild plats, till exempel i hemmet, faller sedan 1982 under allmänt åtal. Lagen om besöksförbud tillkom år 1988. Tio år senare, år 1998 infördes lagen om grov kvinnofridskränkning som ett viktigt led i en omfattande kvinnofridsreform. Kvinnofridslagen är unik så till vida att den utgår från den drabbade kvinnans hela livssituation präglad av hot, misshandel och psykisk press. Lagen är utformad så att den ska underlätta åtal mot gärningsmän som upprepade gånger kränkt närstående kvinnor och brotten, som bedöms tillsammans, ska resultera i ett strängare straff än vad de enskilda gärningarna var och en för sig skulle medföra. Våldtäkt inom äktenskap har varit kriminaliserat sedan 1965. Regeringen ska presentera en ny sexualbrottslag under år 2004.

Den svenska lagstiftningen är enligt Amnesty, tydlig vad gäller kvinnors rätt till ett liv utan våld. I lagen markeras att mäns våld mot kvinnor inte accepteras, oavsett vilken relation den våldsutsatta kvinnan har till förövaren. Mäns våld mot kvinnor i nära relationer ses inte längre som ett "privat" familjeproblem utan som en angelägenhet för det allmänna.

En stark lagstiftning i sig är dock inte ett tillräckligt instrument för att kvinnors rätt till ett liv utan våld ska realiseras. Aktiva åtgärder måste vidtas i syfte att öka antalet anmälda våldsbrott mot kvinnor som leder till åtal och lagföring. Förbättrad implementering av befintliga lagar är nödvändig för att öka skyddet för kvinnor som riskerar att utsättas eller som utsätts för våld, samt för att säkerställa medborgarnas tilltro till rättssystemets förmåga att ingripa och tillhandahålla ett effektivt skydd för våldsutsatta kvinnor samt ställa de ansvariga gärningsmännen inför rätta. En förbättrad tillämpning av dessa lagar kan även leda till att fler våldsutsatta kvinnor upplever det som meningsfullt att anmäla och inleda rättsliga processer mot sina förövare.

I det arbetet krävs också regelbundna och förbättrade uppföljningar av hur lagstiftningen tillämpas i praktiken. För att bättre kunna utvärdera de rättsvårdande instansernas arbete med att förebygga och beivra mäns våldsbrott mot kvinnor, samt följa upp hur lagstiftningen tillämpas efterlyser Amnesty att könsuppdelad statistik görs tillgänglig i rättskedjans alla led. Som det är idag går det inte att utläsa ur befintlig lagföringsstatistik hur många åtal om misshandel /grov misshandel mot kvinna som i slutänden leder till lagföring eftersom könsuppdelad statistik med avseende på brottsoffer, saknas.

Anmälningar om våld mot kvinnor

Mörkertalet som omger mäns våld mot kvinnor i nära relationer är mycket stort. Den övervägande andelen våldsbrott som män utsätter närstående kvinnor för kommer aldrig till de rättsvårdande myndigheternas kännedom, med följd att förövarna undgår straff för sina brottsliga handlingar. Orsakerna till att kvinnor, som utsätts för våld från närstående män, ofta väljer att inte polisanmäla händelsen är flera: en del kvinnor tenderar att bagatellisera våldet och anser att händelsen är "för obetydlig", andra kvinnor är rädda för konsekvenserna och fruktar att utsättas för ännu mer våld från förövaren, vilket kan implicera att kvinnorna inte känner sig säkra på att de får det stöd och skydd de behöver från samhället. Många kvinnor uppger att de väljer att inte anmäla för att det är "meningslöst". Andra faktorer som kan påverka anmälningsbenägenheten bland särskilt utsatta kvinnor är språksvårigheter, bristen på information på andra språk än svenska samt den dubbla diskriminering som olika grupper av kvinnor kan vara utsatta för.

Amnesty menar att regeringen närmare bör undersöka de hinder och brister i rättssystemet och i övrigt som kan tänkas bidra till att så få våldsutsatta kvinnor polisanmäler våld från närstående män.

Från anmälan till åtal

Av de polisanmälda våldsbrotten mot kvinnor i Sverige, som utgör mellan en fjärdedel och en femtedel av det faktiska våldet, leder endast en mindre andel av anmälningarna om misshandel, grov kvinnofridskränkning, överträdelse av besöksförbud, våldtäkt och andra sexuella övergrepp till åtal. Än färre leder till lagföring i form av fällande dom i tingsrätt, godkända strafförelägganden eller meddelade åtalsunderlåtelse.

Misshandel av kvinna

Andelen åtal för kvinnomisshandel minskade generellt sett under 1990-talet, trots åtgärder som syftat till att förenkla och underlätta för kvinnan i den rättsliga processen. Ett problem som ofta anges är svårigheterna med att bevisa denna typ av våldsbrott, eftersom det i allmänhet inte finns några vittnen, samtidigt som ord ofta står mot ord samt att den våldsutsatta kvinnan ofta tvekar att medverka i polisens utredningar. Det förklarar dock inte varför andelen åtal minskat under 1990-talet eftersom samma problem funnits även tidigare.

Amnesty menar att orsakerna till att andelen åtal för mäns våldsbrott mot kvinnor är så låg vidare bör undersökas i syfte att kartlägga och identifiera vilka ytterligare åtgärder och insatser som krävs för effektivt förebygga och beivra sådana brott. Amnesty välkomnar Riksåklagarens initiativ att genom seminarier under år 2004 vidare söka svar på varför så få av de ärenden, som rör mäns våld mot kvinnor och som handhas av landets åklagare, leder till åtal.

Grov kvinnofridskränkning

Enligt den uppföljning som gjorts av tillämpningen av lagen om grov kvinnofridskränkning var andelen polisanmälda kvinnofridsbrott som lett till åtal påfallande låg under de första 18 månaderna efter att lagen trätt i kraft. Totalt ledde endast 10 procent av de drygt 1 000 polisanmälda grova kvinnofridsbrotten till åtal. I ytterligare 10 procent av fallen väcktes åtal för annat brott, vanligtvis misshandel. Cirka 40 procent av anmälningarna avskrevs. Resterande 40 procent var fortfarande under utredning vid tidpunkten för uppföljningen. Högsta domstolens tolkning, att mannen måste ha dömts för liknande brott mot kvinnan sedan lagen trädde i kraft för att de aktuella gärningarna skulle

anses utgöra ett led i en upprepad kränkning, resulterade i att antalet polisanmälda kvinnofridsbrott halverades. Utvärderingen visade sig också att de män som väl blev dömda, oftast dömdes för allvarligare gärningar. Den 1 januari 2000 ändrades bestämmelsen så att inga tidigare domar ska behövas för att rätten ska kunna döma för grov kvinnofridskränkning. Efter ändringen började antal anmälda kvinnofridsbrott återigen öka. Dessvärre har ingen ytterligare uppföljning gjorts av tillämpningen av lagen om grov kvinnofridskränkning sedan lagändringen år 2000.

Amnesty anser att en ny uppföljning av lagens tillämpning snarast bör genomföras. En sådan uppföljning bör syfta till att utvärdera om tillämpningen av lagen förbättrats samt om bestämmelsens syften – att underlätta åtal mot gärningsmän som upprepade gånger kränkt närstående kvinnor, samt att vara användbar även vid upprepade brott som är mindre allvarliga – uppnåtts.

Besöksförbud

Antalet ansökningar om besöksförbud ökar och år 2003 beviljades 3 741 ansökningar. Enligt Riksåklagarens årsredovisning för 2003 minskade antalet polisanmälda överträdelser av besöksförbud från 5 015 år 2002 till 3 731 år 2003. En förklaring kan enligt Riksåklagaren vara att besöksförbudens effektivitet har ökat. Närmare studier saknas dock och det finns all anledning att återigen följa upp tillämpningen av lagen om besöksförbud eftersom lagen utökades år 2003 och därmed kom att kunna avse gälla större geografiska områden än tidigare, men även parets gemensamma bostad.

Amnesty delar de uppfattningar som BRÅ uttryckt i tidigare uppföljning av besöksförbudslagen om att förbättringar i tillämpningen av lagen är nödvändiga för att lagen ska fungera som en verkningsfull skyddsåtgärd i förebyggande syfte. Polisens rutiner kring besöksförbud måste förbättras. En aktiv och löpande uppföljning från polisens sida kan bidra till ökad trygghet för kvinnorna. Omedelbara reaktioner från polisens sida efterlyses redan vid första tillfället som mannen överträder förbudet. Lagen lämnar ett stort tolkningsutrymme för åklagare som ska besluta om besöksförbud och de regionala skillnaderna angående antalet beviljade besöksförbud är stora. Gemensamma riktlinjer för polis och åklagare som ska gälla för hela landet bör därför tas fram. Vidare bör det undersökas huruvida effektiviteten av besöksförbud verkligen ökat, eller om kvinnor upphört att anmäla eller endast anmäler allvarliga händelser, till följd av uteblivna reaktioner från rättsväsendets sida.

Våldtäkt

Enligt BRÅ:s preliminära statistik för år 2003 anmäldes 2 560 våldtäkter. Under samma år lagfördes 145 personer för våldtäkt, vilket utgör knappt 6 procent. Samtliga 145 dömdes i tingsrätt.

Uppgifter från Riksåklagaren skiljer sig såtillvida att de redovisar antalet inkomna brottsmisstankar om "fullbordad våldtäkt". I hela Sverige inkom 1403 sådana brottsmisstankar till åklagarkamrarna under år 2003. Beslut om att väcka åtal eller besluta om strafföreläggande eller meddela åtalsunderlåtelse fattades av åklagare i 19 procent av de inkommande brottsmisstankarna.

Enligt undersökningar som gjorts på de juridiska fakulteterna i Stockholm och Uppsala läggs cirka 95 av 100 polisanmälda våldtäktsärenden ner. Den vanligaste motiveringen är att brott inte kan styrkas.

Brister vad gäller polisens och åklagarnas utredningar i våldtäktsärenden tycks leda till särskilt låg andel lagföring vid denna typ av brott. Amnesty anser att rättstillämpningen måste utvecklas samt att rättsväsendets arbete för att uppnå ökad lagföring ytterligare måste intensifieras. Utredningskvaliteten i våldtäktsärenden måste avsevärt förbättras. Detta arbete bör inkludera åtgärder angående särskilt utsatta kvinnor. Förlegade attityder kring kvinnor och sexualitet inom rättsväsendet har också uppmärksamats vid flera tillfällen under senare år. Amnesty anser att åtgärder i syfte att öka kunskapen inom polisväsendet, åklagarväsendet och domarkåren gällande sexuellt våld och våldtäkt omedelbart bör vidtas.

Samverkan och specialisering

Erfarenheter från olika lokala samverkansprojekt visar att särskilda insatser och organisationsformer lett till att en ökad andel anmälningar leder till åtal och lagföring. För att uppnå ökad lagföring krävs bland annat.

- Aktiva insatser och åtgärder från polisens sida.
- Nära samarbete mellan polis och åklagare samt andra myndigheter och organisationer.
- Utbildning och fördjupade kunskaper om mäns våld mot kvinnor hos domare, nämndemän, åklagare, polis samt hälso- och sjukvården. Könrelaterat våld är ett eget kompetensområde.

Amnesty menar att goda exempel och erfarenheter från olika lokala projekt omgående bör spridas till motsvarande myndigheter och samverkansgrupper på andra orter. Fortsatta utbildningsinsatser kring mäns våld mot kvinnor för alla kategorier av personalen inom de rättsvårdande instanserna är nödvändiga. Obligatoriska moment kring könsrelaterat våld måste ingå i de grundutbildningar som leder till yrken inom rättssystemet. Vidare anser Amnesty att det finns ett behov av specialisering kring mäns våld mot kvinnor inom domarkåren, och uppmanar domstolarna att genomföra sådan specialisering.

Kommunernas arbete och ansvar

Trots att sex år gått sedan riksdagen antog regeringens Kvinnofridsproposition tycks mera genomgripande förändringar i arbetet mot mäns våld mot kvinnor ha uteblivit i flertalet av landets kommuner. Sveriges kommuner har enligt lag det yttersta ansvaret för att de människor som vistas i kommunerna får det stöd och hjälp de behöver, och kommunerna är skyldiga att särskilt uppmärksamma de våldsutsatta kvinnornas situation i enlighet med Kvinnofridsreformens intentioner. Amnesty anser att mäns våld mot kvinnor är ett utbrett och allvarligt samhällsproblem som kräver omfattande och kontinuerliga åtgärder från kommunernas sida. .

Amnesty kan, efter en genomgång av tillgängliga rapporter från landets länsstyrelser, konstatera att frågan om mäns våld mot kvinnor, generellt sett, haft låg prioritet på politisk nivå i flertalet av landets kommuner. Endast ett litet antal av landets kommuner hade enligt länsstyrelsernas kartläggningar antagit politiskt utarbetade handlingsplaner och målformulering för att bekämpa mäns våld mot kvinnor och garantera våldsutsatta kvinnor rätt till adekvat stöd, hjälp och skydd. Arbetet med att ta fram riktlinjer och rutiner för socialtjänstens handläggning av enskilda ärenden tycks ha kommit något längre, men saknades fortfarande i en majoritet av kommunerna. Ett tungt ansvar läggs på de ideella kvinnojourerna vad gäller stöd och skyddat boende och endast ett mycket litet antal kommuner kan erbjuda skyddat boende i egen regi. Statistik kring antalet hjälpsökande våldsutsatta kvinnor tycks saknas i så gott som samtliga kommuner. Genomgående saknades lokalt informationsmaterial om vart våldsutsatta kvinnor kan vända sig för att få hjälp och avsaknaden av informationsmaterial på andra språk tycks i stort sett vara total. Samverkan mellan olika myndigheter och mellan myndigheter och organisationer saknades eller var bristfällig i majoriteten av kommunerna. I ett par län har länsstyrelserna under senare tid följt upp tidigare kartläggningar. Dessa uppföljningar visar att vissa förbättringar kan urskiljas i en del kommuner men att åtgärderna fortfarande är otillräckliga.

Socialstyrelsens uppföljning av socialtjänstens arbete med brottsoffer indikerar att arbetet med våldsutsatta kvinnor numera lyfts fram bättre men att de konkreta insatserna i mångt och mycket fortfarande handlar om att förmedla kontakt till de ideella kvinno- och brottsofferjourerna.

Amnesty vill understryka att utgångspunkten för allt arbete rörande mäns våld mot kvinnor i nära relationer måste vara nolltolerans och uppmanar Sveriges kommuner att intensifiera arbetet för att stävja mäns våld mot kvinnor och ta sitt ansvar för att detta samhällsproblem åtgärdas. Våldsutsatta kvinnor har rätt till fullgott stöd, hjälp och skydd oavsett var i Sverige de är bosatta. Kommunen måste vidare ta ett särskilt ansvar för de grupper av våldsutsatta kvinnor som riskerar att drabbas av dubbel diskriminering och som de ideella kvinnojourerna inte har möjlighet att ta emot, såsom psykiskt sjuka, missbrukare, kvinnor med funktionshinder. Kunskapen om partnervåld i homosexuella relationer och våld mot andra särskilt utsatta kvinnor måste öka.

Politisk förankring

Rätten att inte utsättas för könsrelaterat våld är i allra högsta grad en fråga om demokrati, jämställdhet, välfärd och grundläggande mänskliga rättigheter, det vill säga de värden och mål som ska genomsyra och styra kommunernas verksamhet. Att frågan om mäns våld mot kvinnor inte sätts i sitt politiska sammanhang måste ses som ett demokratiskt misslyckande.

I likhet med Nationellt råd för kvinnofrid anser Amnesty att det är djupt otillfredsställande att frågan om mäns våld mot kvinnor har så låg prioritet på kommunal nivå. Arbetet för att bekämpa mäns våld mot kvinnor måste ha en tydlig målinriktning och bedrivs utifrån en uttalad, politiskt utarbetad strategi. Frågan måste förankras bland politiker och på lednings- och chefsnivå, samt byggas in i respektive myndighets organisation, snarare än vara avhängig av enskilda personers kunskaper och personliga engagemang

Beslutsunderlag, uppföljning och samverkan

Det stora flertalet av de våldsutsatta kvinnorna polisanmäler inte brotten. Tillförlitlig statistik om antalet hjälpsökande kvinnor som vänder sig till andra myndigheter, instanser och organisationer än polisen, saknas i kommunerna.

Amnesty anser att kommunerna bör kartlägga omfattningen av mäns våld mot kvinnor inom den egna kommunen genom att inhämta uppgifter och statistik från samtliga myndigheter, organisationer, institutioner, vårdinrättningar och andra som möter de våldsutsatta kvinnorna. En sådan kartläggning i den enskilda kommunen bör leda till att politikerna, utifrån ett uttömmande underlag, bättre kan bedöma vilka typer av åtgärder som krävs vad gäller förebyggande arbete samt stöd och skydd åt våldsutsatta kvinnor och deras barn. Dessutom kan sådana kartläggningar leda till ökad kännedom om vilka de lokala aktörerna är och vilken typ av stöd och verksamhet de kan erbjuda. Samverkan mellan olika aktörer möjliggörs. Löpande utvärderingar av det arbete som bedrivs bör genomföras för att nå kunskap om de samlade insatserna i kommunen leder till positiva förändringar för de våldsutsatta kvinnorna och eventuella barn.

Ökad kunskap

De lokala myndigheternas kunskap om könsrelaterat våld måste öka för att möjliggöra ett effektivt förebyggande samt för att kunna fånga upp våldsutsatta kvinnor i ett tidigt skede.

Amnesty menar att fortsatta utbildningsinsatser kring mäns våld mot kvinnor för alla kategorier av lokal myndighetspersonal samt hälso- och sjukvårdpersonal som kommer i kontakt med våldsutsatta kvinnor är nödvändiga.

Kvinnojouurer

I dag finns det ideella kvinnojouurer i närmare 150 av landets 289 kommuner, samt ett fåtal kommunala kvinnojouurer i Sverige. De ideella kvinnojouurererna är fortfarande den viktigaste aktören i kommunerna när det gäller att tillhandahålla stöd, hjälp och skydd till våldsutsatta kvinnor. Kvinnojouurererna spelar även en väsentlig roll vad gäller att synliggöra mäns våld mot kvinnor och besitter värdefull erfarenhet och kompetens.

Det är, enligt Amnestys mening, ett allvarligt demokrati- och människorättsproblem att kvinnor som hotas av eller utsätts för våld inte ges skydd, eller att det stöd och skydd som erbjuds varierar beroende på var i landet kvinnan bor. Kommunerna måste därför avsätta erforderliga resurser, oavsett om skyddat boende tillhandahålls i kommunens egen regi eller genom de ideella kvinnojouurerernas försorg. Detsamma gäller för de kommuner som använder sig av kvinnojouurer i grannkommuner. Amnesty delar personsäkerhetsutredningens bedömning att såväl statens som kommunernas ekonomiska bidrag till de ideella kvinnojouurererna bör öka, så att även jourernas arbete kan utvecklas och deras möjligheter att bedriva ett långsiktigt arbete stärks. Ett ökat verksamhetsbidrag till kvinnojouurererna från kommunernas och statens sida får dock inte medföra styrning av de ideella kvinnojouurerernas verksamhet. De kommuner som saknar kvinnojouurer bör överväga att öppna kommunala kvinnojouurer. Små kommuner som inte har möjlighet att öppna egna jouurer bör avsätta erforderliga resurser och aktivt samverka kring en gemensam kvinnojouurer med andra kommuner.

Informationsmaterial

Informationsmaterial om vart våldsutsatta kvinnor kan vända sig för att få stöd, hjälp och skydd och vad olika myndigheter och organisationer i kommunen kan bidra med, kan underlätta för kvinnan.

Amnesty uppmanar alla landets kommuner att ta fram aktuellt informationsmaterial om vilka stödinsatser som finns att tillgå för våldsutsatta kvinnor och deras barn, samt var de kan vända sig. Informationsmaterialet ska också finnas tillgängligt på andra språk än svenska. Dessutom bör myndigheterna bättre identifiera kanaler att nå ut med informationen till särskilt utsatta grupper.

Uppsökande arbete och attitydförändring

Uppsökande verksamhet och åtgärder som syftar till att förändra attityder är en viktig del av det lokala arbetet med att förebygga mäns våld mot kvinnor.

Amnesty menar att Länsstyrelserna och kommunerna har en viktig uppgift i att öka medvetenheten hos kommuninvånarna gällande mäns våld mot kvinnor. Det förebyggande arbetet måste vila på en förståelse av mäns våld mot kvinnor som ett samhällsproblem med rötter i den rådande könsmaktsordningen, snarare än som ett privat familjeproblem som endast drabbar ett fåtal individer.

Amnestys rekommendationer

Amnestys rekommendationer gällande åtgärder på nationell nivå

- Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer

Amnesty välkomnar förslaget i det delbetänkande som personsäkerhetsutredningen lade fram i augusti 2002 om att anta nationell handlingsplan mot våld i nära relationer, som syftar till att öka skyddet för våldsutsatta kvinnor. Vidare välkomnar vi utredningens förslag om att inrätta en nationell samordnare med uppgift att följa och utvärdera genomförandet av den nationella handlingsplanen, samt tillse att exempel på och erfarenheter från framgångsrika arbetssätt och projekt bland olika aktörer i samhället sprids.

- Examensordning

Regeringen underströk i Kvinnofridspropositionen vikten av att obligatoriska moment kring frågor om jämställdhet, kvinnors och mäns skilda villkor i samhälle och familj, samt könsrelaterat våld inkluderas i de grundutbildningar på högskolenivå som leder till yrken där man kommer i kontakt med kvinnor som utsatts för sådant våld. Examensordningen för bland annat jurister, läkare, barnmorskor, sjuksköterskor, psykologer, psykoterapeuter, tandläkare, socionomer och verksamma inom social omsorg, barn- och ungdomspedagoger, grundskole- och gymnasie lärare förtydligades i högskoleförordningen år 1998 och obligatoriska moment kring frågor om jämställdhet, kvinnors och mäns skilda villkor i samhälle och familj, samt könsrelaterat våld inkluderades i ovan nämnda grundutbildningar på högskolenivå. Den ändrade examensordningen tycks ännu inte ha fått genomslag på ovan nämnda grundutbildningar varför Amnesty uppmanar regeringen att inskräpa kraven om att så skall ske utan ytterligare dröjsmål.

Amnestys rekommendationer gällande implementering av gällande lagstiftning

Tillämpningen av befintliga lagar som syftar till att beivra och skydda kvinnor från mäns våld avsevärt måste förbättras, bland annat genom att:

- regeringen närmare undersöker de hinder och brister i rättssystemet och i övrigt som leder till att så få våldsutsatta kvinnor polisanmäler våld från närstående män,
- regelbundna och förbättrade utvärderingar av de rättsvårdande instansernas arbete med att förebygga och beivra mäns våldsbrott mot kvinnor, samt kontinuerliga uppföljningar av hur olika lagar på området tillämpas, i syfte att öka antalet åtal och lagföring,
- könsuppdelad lagföringsstatistik redovisas med avseende på brottsoffer vad gäller misshandel och andra brott som i dagsläget saknar sådan,
- aktiva insatser och åtgärder från polisens sida vidtas i samband med ingripanden, information till brottsoffer, förhör, beviskring. Arbetet för att uppnå ökad lagföring i ärenden som rör mäns våld mot kvinnor, inklusive våldtäktsärenden måste intensifieras, bland annat genom förbättrad kvalitet på polisens och åklagarnas utredningar i sådana ärenden,
- gemensamma riktlinjer antas vad gäller åklagarnas utfärdande av besöksförbud samt polisens rutiner kring och uppföljning av utfärdade besöksförbud,
- ett nära samarbete mellan polis, åklagare samt andra myndigheter och organisationer upprättas på det lokala planet,
- fortsatta och fördjupande utbildningsinsatser genomförs kring mäns våld mot kvinnor för domare, nämndemän, åklagare, polis samt hälso- och sjukvården inklusive psykiatrin. Utbildning om de särskilt utsatta kvinnornas situation och olika behov bör inkluderas, samt att
- domstolarna genomför specialisering av domare inom kompetensområdet könsrelaterat våld.

Amnestys rekommendationer till kommunerna

- Kommunerna uppmanas att systematiskt kartlägga omfattningen av mäns våld mot kvinnor inom den egna kommunen genom att inhämta uppgifter och statistik från samtliga myndigheter, organisationer, institutioner, vårdinrättningar och andra som möter de våldsutsatta kvinnorna. Sådana kartläggningar bör ligga till grund för politiska beslut om vilka typer av åtgärder som krävs för att förebygga och tillhandahålla adekvat stöd och skydd åt våldsutsatta kvinnor och deras barn.
- Kommunernas arbete för att bekämpa mäns våld mot kvinnor ska ha en tydlig målinriktning och bedrivas utifrån en uttalad, politiskt utarbetad handlingsplan som är förankrad bland politiker och på lednings- och chefsnivå.
- Arbetet mot mäns våld mot kvinnor måste byggas in i respektive myndighets organisation snarare än att vara avhängig av enskilda personers engagemang, intresse och kunskaper.
- Fortsatta utbildningsinsatser kring mäns våld mot kvinnor bör tillhandahållas för alla kategorier av lokal myndighetspersonal och hälso- och sjukvårdspersonal som kommer i kontakt med våldsutsatta kvinnor.
- Kommunernas ekonomiska verksamhetsbidrag till de ideella kvinnojourerna bör öka, så att jourernas möjligheter att bedriva ett långsiktigt arbete stärks. Detsamma gäller för de kommuner som använder sig av kvinnojouer i grannkommuner.
- De kommuner som helt saknar kvinnojour bör överväga att öppna kommunala kvinnojouer. Små kommuner som inte har möjlighet att öppna egna jourer bör avsätta erforderliga resurser och aktivt samverka kring en gemensam kvinnojour med andra kommuner.
- Kommunerna måste ta ett särskilt ansvar för att tillse att de grupper av våldsutsatta kvinnor med särskilda behov, såsom psykiskt sjuka, missbrukande kvinnor, kvinnor med funktionshinder, kvinnor som utsatts för partnervåld i homosexuella relationer samt utländska kvinnor ges tillgång till stöd, hjälp och akut skydd anpassat till kvinnornas egna behov.
- Kommunerna uppmanas att ta fram aktuellt informationsmaterial om vilka stödinsatser som finns att tillgå för våldsutsatta kvinnor och deras barn, samt var de kan vända sig. Informationsmaterialet ska också finnas tillgängligt på andra språk. Kommunerna bör också identifiera lämpliga kanaler för att nå ut med informationen till särskilt utsatta grupper av kvinnor.
- Länsstyrelserna och kommunerna har en viktig uppgift i att öka medvetenheten hos kommuninnevånarna gällande mäns våld mot kvinnor. Arbetet med att förändra attityder i frågan måste vila på en förståelse av mäns våld mot kvinnor som ett samhällsproblem med rötter i den rådande könsmaktsordning, snarare än som ett privat familjeproblem som endast drabbar ett fåtal individer.

Bilaga 1: Snabbfakta om svenska myndigheter, ideella organisationer och specialistcenter

(i alfabetisk ordning)

Brottsförebyggande rådet (BRÅ)

Brottsförebyggande rådets (BRÅ) uppgift är att främja brottsförebyggande arbete genom utveckling, utvärdering, forskning, och information inom det kriminalpolitiska området. Myndigheten ansvarar också för Sveriges officiella kriminalstatistik. Det finns drygt 270 lokala BRÅ i landets kommuner och stadsdelar. Verksamheterna, som är fristående från BRÅ, är frivilliga och organiseras utifrån de behov som finns i respektive kommun eller stadsdel. En av BRÅ:s huvuduppgifter är att stödja det lokala brottsförebyggande arbetet genom framför allt kunskapspridning och information. De lokala råden ska fungera som en kunskapsbank och nyhetsplats för lokala brottsförebyggande aktörer.

Brottsofferjouren (BOJ)

Brottsofferjourernas Riksförbund (BOJ) är en ideell organisation som har drygt 100 lokala jourer, vilka täcker landets samtliga polisdistrikt. Riksförbundet verkar för att brottsoffer och vittnen får ett värdigt bemötande under brottmålprocessen, samt i kontakterna med socialtjänsten och representanter från hälso- och sjukvården. Brottsoffer kan kostnadsfritt få råd och stöd av jourerna, hjälp med myndighetskontakter samt vägledning genom rättsprocessen.

Brottsoffermyndigheten

Brottsoffermyndigheten är en statlig myndighet och har som övergripande mål att främja brottsoffrens rättigheter, behov och intressen. Myndighetens kärnverksamhet är att besluta i ärenden om brottsskadeersättning och i frågor om Brottsofferfonden. Myndigheten ska också fungera som ett kunskapscentrum i frågor som rör brottsoffer och förmedla information i sådana frågor. Genom att samarbeta med myndigheter, organisationer och ideella föreningar arbetar Brottsoffermyndigheten med att synliggöra problem och behov för brottsoffer.

Domstolsverket

Domstolsverket (DV) är en centralmyndighet för rättsväsendet. Det innebär att DV ska se till att domstolarna agerar självständigt i dömandet och rättstillämpande uppgifter. Domstolsverket leds av en generaldirektör och styrelse, utsedd av regeringen. Den ska säkerställa att mål och ärenden avgörs på ett rättssäkert och effektivt sätt. Till dess arbetsuppgifter hör personalutveckling, service, utbildning och information, att meddela föreskrifter, råd och anvisningar samt se till att verksamheten bedrivs effektivt.

Kommuner

Sammanlagt finns 289 kommuner i Sverige. Beslutanderätten utövas av valda församlingar, fullmäktige. Fullmäktige tillsätter en styrelse och de nämnder som behövs för att fullgöra kommunernas uppgifter. Största delen av den kommunala verksamheten bedrivs i förvaltningsform. Kommunerna har enligt lag ansvar för **socialtjänsten**, vård och omsorg av äldre och funktionshindrade, barnomsorg och förskoleverksamhet, det offentliga skolväsendet för barn och ungdom m.m. Socialnämnden ansvarar genom sin förvaltningsorganisation, **socialförvaltningen**, för kommunens samlade individ- och familjeomsorg. Huvudsakliga verksamhetsområden omfattar ekonomiskt bistånd, stödinsatser, rådgivning och familjerätt samt verksamhet för psykiskt sjuka.

Kriminalvården

Kriminalvårdens yttersta mål är att minska brottsligheten och öka tryggheten i samhället. Till kriminalvården hör häkte, frivård och anstalter. Kriminalvårdens uppgift är att sköta landets häkten och ta över ansvaret för dem som domstolen dömt till fängelse eller skyddstillsyn. Rehabilitering av intagna är också en del av verksamheten.

Landsting

I Sverige finns 21 landsting och regioner. De ansvarar för uppgifter som är gemensamma för omfattande geografiska områden och som ofta kräver stora resurser. Landstingens viktigaste uppgift är hälso- och sjukvården samt att stärka regionernas tillväxt och utveckling.

Länsstyrelserna

Länsstyrelsen ansvarar för att nationella mål får genomslag i länet samtidigt som hänsyn tas till regionala förhållanden och förutsättningar. Länsstyrelsen ska samordna olika samhällsintressen inom myndighetens ansvarsområde. Till uppgifterna hör bl.a. tillsynsansvaret för kommunernas sociala omsorg. Länsstyrelserna i Sverige är 21 till antalet.

Polismyndigheterna

Polismyndigheternas verksamhet förvaltas och tillses av Rikspolisstyrelsen. I Sverige finns 21 polismyndigheter, en myndighet i varje län. Polismyndigheterna ansvarar för att tillförsäkra den enskilde rättstrygghet och rättssäkerhet. Däribland ingår att förebygga och upptäcka brott samt att se till att den som har begått brott identifieras och lagförs. I det brottsförebyggande arbetet mot kvinnovåld har polismyndigheterna samverkat med socialtjänsten och sjukvården samt brottsofferjourer och olika kris- och stödcentra.

Rikskvinnocentrum

Rikskvinnocentrum (RKC) i Uppsala inrättades 1994 av regeringen och är ett strategiskt råd med en specialistenhet inom hälso- och sjukvården för kvinnor som utsatts för våldtäkt och misshandel. På RKC arbetar läkare, barnmorskor, kuratorer och administratörer. Verksamheten är förlagd till Akademiska sjukhuset i Uppsala och all personal är kvinnlig. RKC bedriver också forskning och fungerar som en nationell kunskapsbank. I regeringsuppdraget ligger också att informera polis, domstolsväsende, vårdpersonal och personer inom socialtjänsten om mäns våld mot kvinnor.

Rikspolisstyrelsen

Rikspolisstyrelsen (RPS) är en central förvaltningsmyndighet för polisväsendet, och leds av rikspolischefen som utses av regeringen. Rikspolisstyrelsens huvuduppgifter är att utöva tillsyn över Polisen och verka för planmässighet, samordning och rationalisering. Den kan också, på regeringens uppdrag, leda polisverksamhet för att förebygga brott och avslöja brott mot rikets säkerhet. RPS beslutar om hur de medel som statsmakten tilldelat Polisen ska fördelas mellan polismyndigheterna. Under senare år har regeringen ålagt RPS att utbilda bl.a. polisen och andra myndigheter kring frågor som rör mäns våld mot kvinnor.

Riksåklagaren (RÅ) och Åklagarorganisationen

Riksåklagaren är en fristående myndighet under regeringen, med cirka 75 anställda. Riksåklagaren är högste chef över åklagarväsendet och utövar tillsyn över åklagarverksamheten samt verkar som åklagare i Högsta domstolen för rättsutveckling och rättsbildning. Riksåklagaren är också central förvaltningsmyndighet för Åklagarorganisationen med uppgift att leda och samordna verksamheten samt tillse att den bedrivs effektivt.

Åklagarorganisationen är indelat i 6 regioner och i varje region finns en åklagarmyndighet som leds av en överåklagare. Åklagarmyndigheterna har sina kanslier i Stockholm, Göteborg, Malmö, Linköping, Västerås och Umeå. Under dessa myndigheter finns sammanlagt 42 åklagarkammare, som svarar för den operativa åklagarverksamheten. Åklagarkamrarna leds av chefsåklagare. Åklagarkamrarna har vanligen ett geografiskt arbetsfält motsvarande ett helt län, utom i de tre storstads länen, där det finns flera åklagarkammare.

Socialstyrelsen

Socialstyrelsen är en myndighet med ca 500 anställda och leds av en generaldirektör. Socialstyrelsens arbete omfattar sju verksamhetsområden; hälso- och sjukvård, stöd och service, äldreomsorg, individ- och familjeomsorg, samordnat folkhälsoarbete, svåra påfrestningar (vid olyckor) och det civila försvaret. Socialstyrelsen är uppdelad i en central del i Stockholm och sex regionala enheter med ansvar för medicinsk tillsyn. Särskilda verksamhetsområden finns för tre prioriterade områden: psykiatri, missbruk och barn- och ungdomsfrågor.

Svenska kommunförbundet

Svenska kommunförbundet är en sammanslutning av Sveriges kommuner, samverkande med kommunernas regionala förbund. Förbundet är kommunernas arbetsgivarorganisation och ska tilltillvarata kommunernas intressen, främja deras samverkan och tillhandahålla service. En av förbundets väsentligaste uppgifter är att bevaka kommunernas intressen gentemot staten och slå vakt om den kommunala självstyrelsen.

Bilaga 2: Människorättsfördrag på nätet

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (1948)

<http://www.unhchr.ch/udhr/lang/swd.htm> (svenska)

Konventionen om kvinnors politiska rättigheter (1952)

<http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/22.htm>(engelska)

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (1966)

<http://www2.amnesty.se/tema.nsf/internationellakonventioner> (svenska)

http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm(engelska)

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (1966)

<http://www2.amnesty.se/tema.nsf/internationellakonventioner> (svenska)

http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_cescr.htm (engelska)

Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, CEDAW (1979)

<http://www2.amnesty.se/tema.nsf/internationellakonventioner> (svenska)

<http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/e1cedaw.htm> (engelska)

Tilläggsprotokollet till Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (1999)

http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/opt_cedaw.htm (engelska)

CEDAW-kommitténs generella rekommendation nr. 19 (1992)

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recomm.htm> (engelska)

Deklarationen om avskaffande av våld mot kvinnor (1993)

<http://www.manskligarattigheter.gov.se> (svenska)

[http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/A.RES.48.104.En?Opendocument](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/A.RES.48.104.En?Opendocument) (engelska)

Handlingsplanen från FN:s kvinnokonferens i Peking (1995)

<http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/index.html> (engelska)

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (1984)

<http://www2.amnesty.se/tema.nsf/internationellakonventioner> (svenska)

http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_cat39.htm (engelska)

Konventionen om barnets rättigheter (1989)

<http://www2.amnesty.se/tema.nsf/internationellakonventioner> (svenska)

<http://www.unhchr.ch/html/menu2/6/crc/treaties/crc.htm> (engelska)

Romstadgan för internationella brottsmålsdomstolen (1998)

<http://www.humanrights.se/svenska/Romstadgan.pdf> (svenska)

Litteraturförteckning

- Amnesty International: Broken bodies, shattered minds. Torture and ill-treatment of women. 2001. AI Index: ACT 40/001/2001.
- Bender Cristine och Holmberg Carin: När var och en sköter sitt...Hur ser stöd och hjälp ut till misshandlade kvinnor i kommuner utan kvinnojour? Sköndalsinstitutets arbetsrapportserie nr 21, Sköndalsinstitutet 2001.
- Beausang Angela: "Att leva i misshandelsförhållande – kvinnojourerörelsens erfarenheter" i, Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar, Heimer och Posse (red), 2003. Studentlitteratur.
- Björk Annika och Gun Heimer: "Hälsa- och sjukvårdens ansvar" i, Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar, Heimer och Posse (red), 2003. Studentlitteratur.
- Eduards Maud: *Förbjuden handling. Om kvinnors organisering och feministisk teori.* 2002. Liber.
- Eliasson Mona: *Mäns våld mot kvinnor. Misshandel, våldtäkt, dominans, kontroll.* 1997. Bokförlaget Natur och kultur.
- Heimer Gun och Barbro Posse (red): *Våldsutsatta kvinnor - samhällets ansvar.* 2003. Studentlitteratur.
- Holmberg Carin och Bender Cristine: "Det är något speciellt med den här frågan." *Om det lokalpolitiska samtalet om mäns våld mot kvinnor.* 2003. Brottsoffermyndigheten.
- Holmberg Carin och Enander Viveka: *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocess.* 2004. Kabusa böcker.
- Jeffner Stina: *Kvinnojourkunskap. En översikt av kvinnojourernas kunskap om sexualiserat våld, speglad mot aktuell forskning.* 1999. ROKS .
- Larsson Eva: *Närhet som gör ont. Om våld mot närstående.* 2003. Brottsofferjourernas riksförbund.
- Lundgren Eva: *Våldets normaliseringsprocess. Två parter – två strategier,* 1991.ROKS
- Lundgren Eva, Heimer Gun, Jenny Westerstrand, Anne-Marie Kalliokoski: *Slagen Dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige - en omfångsundersökning.* 2001. Brottsoffermyndigheten.
- Lundgren Eva och Westerstrand Jenny: *Mansvåldets geografi – en kunskapsöversikt.* (under publicering) 2004. Svenska Kommunförbundet.
- Nylén Lars: "Rättsväsendet – polisens roll" i, Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar, Heimer och Posse (red) 2003. Studentlitteratur.
- Wendt Höjer Maria: *Rädslans politik. Våld och sexualitet i den svenska demokratin.* 2002. Liber
- Wennstam Katarina: *Flickan och skulden,* 2002. Albert Bonniers Förlag.
- Wicklund Elvy: "Rättsväsendet – den rättsliga processen" i, *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar.* Heimer och Posse (red), 2003. Studentlitteratur.
- Wigenmark Anna: "Våld mot kvinnor som brott mot mänskliga rättigheter" i *Mänskliga rättigheter -kvinnors rättigheter.* Om FN:s Kvinnokonvention. 2002. Svenska Unifem-kommittén.

Pressmeddelanden

- Pressinformation från Statistiska centralbyrån (SCB) 2003-10-07. Ökat våld i Sverige senaste tioårsperioden.
- Pressmeddelande från Justitiedepartementet 2003-12-19: Den sexuella integriteten stärks i ny lag.
- Pressmeddelande från Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Nr 1/2004. Våldsbrotten ökar, stöldbrotten minskar.

Propositioner

Kvinnofrid. Regeringens proposition 1997/98:55

Rapporter

Brottsförebyggande rådet (BRÅ):

Grov kvinnofridskränkning. En kartläggning. BRÅ-rapport 2000:11

Dödligt våld mot kvinnor i nära relationer. BRÅ-rapport 2001:11

Våld mot kvinnor i nära relationer. En kartläggning. BRÅ-rapport 2002:14

Besöksförbud. En utvärdering av lagen och dess tillämpning. BRÅ-rapport 2003:12

Att förebygga våld mot kvinnor i nära relationer. BRÅ idéskrift 9.

Kriminalstatistik 2002

Domstolsverket

DV-rapport 2003:3 Specialisering - En förstudie i samarbete med Sveriges Domareförbund.

Högskoleverket

Högskoleverkets rapportserie 2000:1, Rätt juristutbildning? - utvärdering av juristutbildningar.

Högskoleverkets rapportserie 2000:6 Utvärdering av socionomutbildningar.

Högskoleverkets rapportserie 2000:5 Utbildningar inom vård och omsorg – en uppföljande utvärdering.

Nationellt Råd för Kvinnofrid

Kommuner som blundar för mäns våld mot kvinnor. 2001.

Se till mig som liten är. När pappa slår mamma. 2002.

Man slår! Vad gör man? 2002.

Kvinna slår kvinna, man slår man. Homosexuell partnermisshandel. 2003.

Råd för Kvinnofrid till regeringen. Slutrapport från Nationellt Råd för Kvinnofrid 2003.

Regeringskansliet

Uppföljning av Kvinnofridsreformen. Faktablad 2001.

Riksåklagaren och Rikspolisstyrelsen

Gemensam inspektionsverksamhet. Granskning av brottsutredningar avseende våld mot kvinnor. RÅ/RPS 1/00.

Socialstyrelsen

Tack för att ni frågar. Screening om våld mot kvinnor, slutrapport. 2002.

Lägesbeskrivning: 5 kap. 11 § SoL – en uppföljning av socialtjänstens arbete. 2004.

Statistiska centralbyrån (SCB)

Välfärd och ofärd på 90-talet. 2003.

Svenska kyrkan

Kyrkornas NEJ till våld mot kvinnor. Vad kan vi göra? 2001.

Svenska UNIFEM-kommittén

Jämställdheten granskad i skuggrapport. Rapport till FN:s CEDAW-kommitté från tio svenska frivilligorganisationer. 2001.

Mänskliga rättigheter Kvinnors rättigheter. Om FN:s kvinnokonvention. 2002.

United Nations

Report of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General Assembly Official Records, Fifty-sixth Session, Supplement No 38 (A/56/38). 2001

Economic and Social Council: Integration of the human rights of women and the gender perspective. Violence against women. Report of the Special Rapporteur on Violence against Women, its causers and consequences. (E/CN.4/2003/75/Add.1) 2003.

Övriga

Kari Jess, "Vi är tyvärr många som behöver hjälp". 2003. Utvärdering av projektet Team för våldtagna.

Remissvar

Brottsoffermyndigheten, Remissvar SOU 2001:14 Sexualbrotten.

Statens offentliga utredningar

Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer. Delbetänkande av personsäkerhetsutredningen. SOU 2002:71
Flyktingskap och könsrelaterad förföljelse. Betänkande av Utredningen om förföljelse. SOU 2004:31

Tidningar/Tidskrifter

Aftonbladet, Debatt: "Våld är vardag för psyksjuka kvinnor", 2004-03-08.
Allt om hjälpmedel, nr 1, 2002.
Apropå, Brottsförebyggande rådets tidskrift nr 2/2000: "Trots flera uppmärksammade fall. Gruppvåldtäkterna har minskat".
Apropå, Brottsförebyggande rådets tidskrift nr 3/2000: "Grov kvinnofridskränkning - få åtal första tiden".
Apropå, Brottsförebyggande rådets tidskrift nr 1/2001: "Våld mot kvinnor: Prioriterat forskningsområde".
Apropå, Brottsförebyggande rådets tidskrift nr 1/2001: "Statistikskolan 11: Våld mot kvinnor".
Apropå, Brottsförebyggande rådets tidskrift nr 5/2001: "Fler åtal efter utbildning av poliser."
Apropå, Brottsförebyggande rådets tidskrift nr 1/2002: "Fler anmäls för grov kränkning".
Apropå, Brottsförebyggande rådets tidskrift nr 1/2003: "Statistik måste tolkas varsamt".
Dagens Nyheter 2003-11-05: "Bodström kräver attitydförändring i rätten."
Dagens Nyheter 2004-02-19 "Få åtal väcks för våld mot kvinnor".
Dagens Nyheter: "Psyksjuka ofta tidigare offer", 2004-03-08.
Dagens Nyheter (Debatt) 2004-03-10: "Helfalsk polisstatistik om våldtäkter".
Kom ut. HBT-världens röst, nr 10/03 årgång 24.
Press Judicata, nr 6/2003: "Vad är riktig juridik?".

Webbaserat material

Amnesty International: Hedersmord. <http://www2.amnesty.se/krig.nsf/Hedersmord?OpenPage>
Krönika på Kvinnojouren Elinors hemsida av Thomas Bodström: "Vi måste motarbeta föråldrade attityder om kvinnor och män." 2003. http://www.ellinor.se/rubrique.php3?id_rubrique=89
Kvinnofridsportalen: Kvinnofrid - ett utbildningsmaterial om mäns våld mot kvinnor. <http://www.kvinnofrid.se>
Fågel Fenix <http://www.fagelfenix.net>
Operation Kvinnofrid. <http://www.operationkvinnofrid.nu>
Sveriges Kvinnojourers riksförbund (SKR) <http://www.kvinnojour.com>
Riksorganisationen för Kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS) <http://www.roks.se>
Systerjouren Somaya: <http://www.somaya.nu>
Terrafem: <http://www.terrafem.org>

Muntliga uppgifter/E-post

Föredrag med Viveka Enander 2003-08-31.
Föredrag med kammaråklagare Ulrika Rogland Kongstad 2003-10-07.
Samtal med Ann-Marie Tung, förbundssekreterare för Sveriges Kvinnojourers Riksförbund (SKR) 2003-12-03.
Möte med Ingrid Claesson, socionom vid Rikskvinnocenter i Uppsala (RKC) 2003-12-05.
Möte med Ireen von Wachenfeldt, ordförande för Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS) 2004-01-14.
Möte med Jan Ahlberg, enhetschef för brottsutveckling, Brottsförebyggande rådet (BRÅ) 2004-01-14.
Möte med Lotta Nilsson utredare, Brottsförebyggande rådet (BRÅ) 2004-01-14.
Möte med Carin Holmberg 2003-11-21 och 2004-01-15.
Möte med Eva Lundgren 2004-01-28.
Möte med Jenny Westerstrand 2004-01-28.
Sara Billström, statistiker hos Riksåklagaren.

Adresser

Hit kan du vända dig om du är eller har varit utsatt för våld:

Riksorganisationen för Kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)

Hornsgatan 66, 1 tr, Stockholm
08 - 442 99 30 (kansliet)
<http://www.roks.se>

På hemsidan finns adresser och telefonnummer till alla deras tjej- och kvinnojourer i landet.

Sveriges Kvinnojourers riksförbund (SKR)

Bondegatan 40, 2 tr, 116 33 Stockholm
08-642 64 01 (kansliet)
<http://www.kvinnojour.com>

På hemsidan finns adresser och telefonnummer till alla deras tjej- och kvinnojourer i landet.

Systerjouren Somaya

08-760 96 11 (kvinnojouren) och 08-795 95 91 (tjejjouren)
<http://www.somaya.nu>

Terrafem

Kungsholmsgatan 8, Stockholm
Jourtelefon 020-52 10 10
<http://www.terrafem.org>

Rikskvinnocenter i Uppsala

Jourtelefon 018-611 40 00

Brottsofferjouren

Telefoncentral: 0200-21 20 19
<http://www.boj.se/>

På hemsidan finns adresser och telefonnummer till alla brottsofferjourer i landet.

Socialtjänsten i den egna kommunen, se kommunens hemsida eller telefonkatalogen.

Box 4719, 116 92 Stockholm
Besöksadress: Alsnögatan 11, Stockholm
Tel: 08-729 02 00, Fax: 08-729 02 01
e-post: info@amnesty.se, www.amnesty.se

amnesty